

**T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

PAYAS HALK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Semra SEVİNÇHAN BALIK

OSMANİYE / 2025

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

PAYAS HALK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM GELENEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Semra SEVİNÇHAN BALIK

Danışman: Doç. Dr. Ali DOĞANER

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nülüfer ÇELİK

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Esra TARHAN

OSMANİYE / 2025

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne;

Payas Halk Kültüründe Doğum Geleneği başlıklı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Ali DOĞANER
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Nülüfer ÇELİK

Üye: Doç. Dr. Esra TARHAN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2025

Prof. Dr. Hasan DEMİR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

Doküman No	OKÜ.LEE.FR.0030
Yayın Tarihi	01.06.2023
Revizyon Tarihi	--
Revizyon No	00

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım; Payas Halk Kültüründe Doğum Geleneği başlıklı **Yüksek Lisans/Doktora** Tez çalışmamda

Sunulan verilerin; gerekli izinleri alınmış ve denetimli laboratuvar koşullarında tarafımdan veya ilgili görevlilerce elde edildiğini ya da izin belgesine dayalı olarak ve kaynak göstermek suretiyle kullanıldığını

Kullanılan veriler üzerinde herhangi bir değişiklik veya eksiltme yapılmaksızın etik kurallara uygun olarak işlenip sunulduğunu

Maddi veya manevi destek sağlamış olan Kurum, Kuruluş ve kişilere destek türü de belirtilerek, varsa proje protokol numarası ile yoksa ismen Ön Söz/Teşekkür Bölümlerinde yer verildiğini

Yararlanılan kaynaklara Tez metni içinde atıf göstermek suretiyle değinildiğini ve bunların Kaynaklar Bölümüne eklendiğini

Tez çalışmamda, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ) Kullanımına Dair Etik Rehberi çerçevesinde ÜYZ kullanıldığını

Teknik/Bilimsel Eser niteliği taşıyan Tezin özgün parçalarının bir başka ortamdan kopyalanarak alınmadığını ve bu parçaların bir başka Kurum/Kuruluş bünyesinde akademik amaç veya unvan almak amacıyla hiçbir suretle kullanılmadığını ve bir başkasının kullanmasına izin verilmediğini

Burada belirttiğim hususların aksinin tespit edilmesi halinde tüm yasal sorumluluğun şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

İmza :

Tarih : ... / ... / 2025

Ad Soyad : Semra SEVİNÇHAN BALIK

(Lütfen tüm alanları doldurunuz.)	
Öğrenci No	2222107102
Ana Bilim/ Ana Sanat Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
Enstitü Kayıt Tarihi	5.09.2022

Bu form, Ana Bilim/ Ana Sanat Dalının üst yazısıyla Enstitüye iletilir.

DİKKAT

* Bilgilerde eksiklik ya da hata bulunan dilekçeler ile imzasız dilekçeler işleme konulmayacaktır.

Adres : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Rektörlüğü 80000 Merkez/OSMANİYE

Telefon : 0328 827 10 00
İnternet Adresi : www.osmaniye.edu.tr
E-Posta : info@osmaniye.edu.tr

ÖZET

PAYAS HALK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM GELENEĞİ

Semra SEVİNÇHAN BALIK

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ali DOĞANER

Eylül 2025, 131 sayfa

Kültür, geçmişten günümüze insanlar tarafından oluşturulan, inanç ve yaşayış tarzlarının bir ürünü olan gelenek ve göreneklerin sözlü ve yazılı kaynaklar tarafından bugünüme ulaştırılan maddesel ve tinsel değerler bütünüdür. Toplumun oluşumu için gerekli olan unsurların başında o toplumun kültürü gelir. Toplumlara var eden kültür öğeleri, aynı zamanda toplumları yok edecek potansiyele de sahiptir. İnsanoğlu duygu ve düşüncelerini aktarmak için hayatı boyunca çeşitli yöntem ve şekillere başvurmuştur. Bunun en belirgin örneklerini ise ritüel, pratik ve tören gibi uygulamalar oluşturur. Halk kültüründe önemli bir değere sahip olan bu uygulamalar, ait olduğu toplumun en somutlaşmış hâlidir. Ayrıca bu uygulama ve pratikler, ait olduğu toplumun kültürel öğelerini gelecek nesillere aktarmak yönüyle asırlar boyunca önemli görevler üstlenmiştir. Bu çalışmada, Payas yöresinde yaşamın başlangıcı sayılan ve halk kültürünün önemli bir değeri olan, geçiş dönemlerinin ilki olan “doğum” üzerinde durulmuş; Payas merkez ve bazı köylerinde doğumla ilgili yapılan birtakım dinsel-büyüsel uygulamalar ve halk hekimliği pratiklerine yer verilmiştir. Aynı zamanda doğumdan önce, doğum anında ve doğumdan sonra yörede araştırılan uygulama ve ritüeller belirlenerek incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Günümüzde bazı doğum uygulamalarının yalnızca halkın medeni belleğinde kaldığı, bazı toplumsal dinamiklerin ise süreç içinde değişerek farklı bir forma büründüğü tespit edilmiş ve bölgede yapılan bireysel görüşme sonuçları ortaya koyulmuştur.

Bu çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve alan araştırmasına başvurulmuştur. Bölgede yaşayan kaynak kişilerle görüşülerek elde edilen veriler ve literatür verileri harmanlanarak çalışmaya katkı sağlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kültür, halk kültürü, halk inanışları, ritüel, geçiş dönemleri, doğum geleneği, Hatay, Payas.

ABSTRACT

BIRTH TRADITIONS IN THE FOLK CULTURE OF PAYAS

Semra SEVİNÇHAN BALIK

Master's Degree, Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ali DOĞANER

September 2025, 131 pages

Culture is a collection of tangible and intangible values shaped by human beings from past to present, reflecting beliefs and lifestyles, and transmitted to the present day through both oral and written sources. One of the most essential elements in the formation of a society is its culture. Cultural components that sustain societies also carry the potential to lead to their decline. Throughout history, human beings have employed various methods and forms to express their emotions and thoughts. The most evident examples of these are rituals, practices, and ceremonies. These applications, which hold significant value in folk culture, represent the most concrete form of a society. Moreover, such practices have played a crucial role for centuries in transmitting a community's cultural elements to future generations.

This study focuses on "birth," which is considered the beginning of life and the first of the transitional stages, and a vital element of folk culture in the Payas region. It examines certain religious-magical practices and folk medicine traditions related to birth, as observed in the center of Payas and its surrounding villages. The rituals and customs practiced before, during, and after birth in the region have been identified, analyzed, and evaluated.

It was determined that some birth-related practices today remain only in the collective memory of the people, while others have transformed into different forms due to changing social dynamics. The findings of individual interviews conducted in the region have also been presented.

This study employed both literature review and field research methods. Data obtained through interviews with local informants were combined with literature-based information to enrich the research.

Keywords: Culture, folk culture, folk beliefs, rituals, transition periods, birth traditions, Hatay, Payas.

ÖN SÖZ

İnsanoğlu, hayatı boyunca üç önemli evreden geçer: Bu evreler, doğum, evlenme ve ölümdür. Bu evreler, bireyin tehlikelere karşı savunmasız olduğu dönemler olarak düşünülür. Bu nedenle geçiş dönemleri olarak adlandırılan bu süreçte bireyi tehlikelere karşı korumak için birtakım inanç, dinsel-büyüsel uygulamalar ve pratikler uygulanmıştır. Bu uygulamalar, eski Türk inançlarının günümüze kadar gelmiş halleridir. Bireyi geçiş dönemlerinde korumak ve onu yeni döneme hazırlamak için oluşturulan inanç ve pratikler, geleneksel kültürü oluşturan temel öğelerdendir. Geçiş dönemleri, insanın birçok açıdan değişimi ve dönüşümünü belirleyen yaşam yolculuğunun önemli kilometre taşıdır. Bu dönemleri deneyimleyen bireylerse, tüm aşamada farklı bir oluşum içerisine girer. Birey, bu süreçte yaşadıklarını, duygu ve düşüncelerini birtakım davranış kalıpları hâlinde faaliyete geçirir.

Doğum, halk kültüründe hem insanlar açısından hem de halkın ortak anlayışı açısından sevinç ve huzura atılan ilk adım gibi kabul edilen bir evredir. Mutluluğa açılan bir kapı olan ve geçiş döneminin birincisi sayılan doğum, diğer evreler gibi tam olarak bilinmeyen, gizemle dolu bir kavramdır. Gizemle dolu olan bu kavram, annenin hamile kalmasıyla başlayıp çocuğun büyümesine kadar devam eden bir uzun bir yolculuk sürecini ifade eder. Bu süreç, insanlar için mutluluk veya mutsuzluk nedeni olabilmektedir. Fakat aile için çocuk, gelecek ve umudun vücut bulmuş halidir. Doğum sürecinde gerçekleşen eylemlerin odak noktasında kutsi bir hâl içerisinde olma ve bu dönemi sorunsuz atlatma fikri vardır.

Payas'ta doğum gelenekleri çerçevesinde gerçekleşen anlayış ve pratiklerde geleneksel halk kültürünün, geçmiş dönem Türk inanışları ve yaşayışlarının, İslâmiyetin kabul edilmesiyle birlikte islâmi anlayışın ve günümüz modern kültürünün etkisini görmek mümkündür. Günümüzde sanayileşmenin etkisiyle farklı kültürlerle açık hale gelen Payas'ta eski Türk inanışlarının da hala geçerliğini sürdürdüğü görülmektedir. Geçmiş ve günümüz kültürel unsurların harmanlanmasıyla kendine has bir dokusu olan Payas ilçesinde doğum olgusunu çevresinde birçok inanış ve uygulamanın izlerini görmek mümkündür. Sanayileşmeye rağmen bölge halkı geleneksel kültürünü terk etmemiş aynı zamanda Batı'dan alınan uygulamalara da ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle geçmişten günümüze gelen halk kültürü unsurlarında birtakım dezenformasyonların, toplumsal kültürü meydana getiren gelenek ve göreneklerin yok

olmaya yüz tutması gibi sebepler nedeniyle böyle bir çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu halk kültürü öğelerinin unutulup yok olma tehlikesine karşı bu kültürel öğeleri kayıt altına almak ve gelecek nesillere aktarmak yapmış olduğumuz tez çalışmasının temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda yapılmış olan çalışmanın bundan sonra yapılacak olan kültürel araştırmalar ve çalışmalar için bir kaynak olması temenni edilmektedir. Yapılan tez çalışması, doğum geleneği ve çocukla ilgili her türlü konuyu içermektedir. Bu bağlamda yapılmış olan çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırma ile ilgili genel bilgiler, araştırmanın konusu ve amacı, araştırmanın yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları, Hatay ve Payas'ın tarihi dokusu ve Payas hakkında genel bilgiler verilmektedir. Birinci bölümde saha çalışmasına konu olan Payas'ın geleneksel halk kültürünün daha iyi öğrenilebilmesi için doğum olgusu ve çevresinde gelişen olaylar ve ilçenin tarihî ve coğrafi tüm özellikleri hakkında bütüncül bilgiler bulunmaktadır. İkinci bölümde Türk kültüründe doğum gelenekleri ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda yer alan ve aynı kapsamda değerlendirilen inanış ve uygulamaların önemi üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde Payas kültüründe doğum olgusu, doğum olayı olmadan, doğum gerçekleşirken ve doğum bitince uygulan ritüel ve pratikler ile dinsel-büyüsel umarlar çeşitli örneklerle irdelenmektedir. Dördüncü bölümde ise sonuç, yöresel kavram ve sözcükler ile görüşme soruları ve kaynakça yer almaktadır.

Yapılan çalışmada uygulanan yöntem, sahada derleme yöntemleridir. Çalışmaya başlanmadan önce literatür taraması ve kütüphane araştırması yapılmış olup bu türden yapılmış bir çalışmaya ulaşılammıştır. Bu aşamadan sonra sahaya çıkma aşaması gerçekleştirilmiştir. Sahada, sanayileşme nedeniyle birçok kültürden insanın varlığı tespit edilmiş olup özellikle köken olarak Payaslı olan ailelerle görüşülmeye çalışılmıştır. Ulaşılan kaynak kişilerin her yaş grubundan kadın olmasına dikkat edilmiş ve araştırılan bilgilere ulaşılmıştır. Ulaşılan bu bilgiler, yazılı olarak ve görsel olarak kayıt altına alınmıştır. Bu hususlar ışığında yapılan derleme çalışması, Hatay ili Payas ilçesi doğum geleneği üzerine yapılmıştır. Halk kültürü çalışmalarına bu tezi kazandırmak ve bu çalışmanın yok olmaya yüz tutmuş ya da halk kültürüne yeni dâhil olmuş öğeleri kayıt altına almak, Payas ilçesi halkı ve bizim için kıymetli bir kazanım olacağı düşünülmektedir. Yüksek lisans yapmak, lisans sonrası bilgi, kazanım ve deneyimlerimize katkı sağlamak için yapılan akademik bir yolculuktur. Bu zevkli yolculuk süreci, yapılmış olan bu tez çalışması ile taçlanmıştır.

Bu süreç boyunca her zaman yanımda olan, varlığı ile bana anlam ve güç katan sevgili eşim Murat BALIK'a, saha araştırması esnasında kaynak kişilere ulaşmamda bana

yardımcı olan Fizyoterapist Yasemin TAŞTEKİN'e, tez yazım sürecimde bilgi ve deneyimleri ile bana destek olan sevgili arkadaşlarım Gizem ÇALIŞKAN ve Canan PARLAKKILIÇ'a, sürecin en başından bu yana her türlü desteğini esirgemeyen sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DEMİRAL'a,

Ve yüksek lisans eğitimim süresince empatisi ve hoşgörüsüyle bana sürekli destek olan, talep ettiğim her an bana dönüş sağlayıp vakit ayıran, bilgisi ve tecrübesiyle bana yol gösteren sevgili danışman hocam Doç. Dr. Ali DOĞANER'e teşekkür etmeyi borç bilirim.

Semra SEVİNÇHAN BALIK

Osmaniye / 2025

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmayla İlgili Genel Bilgiler	1
1.1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Araştırma Verilerinin Toplanması	2
1.1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	4
1.2. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler	4
1.2.1. Hatay'ın Tarihi Dokusu	4
1.2.2. Payas İlçesi ve Tarihi.....	6
1.2.2.1. Payas'ın Coğrafi Konumu	6
1.2.2.2. Payas'ın Tarihi.....	7

BÖLÜM II

TÜRK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM GELENEĞİ

2.1. Türk Halk Kültüründe Aile ve Çocuk	10
2.1.1. Türklerde Doğum Öncesi Uygulanan Âdet ve Gelenekler.....	12
2.1.2. Türklerde Doğum Sırasında Uygulanan Âdet ve Gelenekler	14
2.1.3. Türklerde Doğum Sonrası Uygulanan Âdet ve Gelenekler.....	14
2.2. Türk Halk Kültüründe Çocukluk Çağı Uygulamaları	16
2.2.1. Türklerde Çocukluk Döneminde Uygulanan Âdet ve Gelenekler.....	16
2.2.2. Türklerde Sünnet Töreni Sırasında Uygulanan Âdet ve Gelenekler	17

BÖLÜM III

PAYAS HALK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM GELENEĞİ

3.1. Doğum Öncesi Âdet ve Uygulamalar.....	20
3.1.1. Hamile Kalmak İçin Yapılan Uygulamalar	22
3.1.1.1. Halk Hekimliği ve Geleneksel Sağaltma	23
3.1.1.2. Göbek Çekme Tedavisi.....	25
3.1.1.3. Çocuğu Karnında Durmayan Kadın (Tıbıkalı)	26

3.1.1.4. Hamile Kalmak İçin Yapılan Dinsel ve Büyüsel Ritüeller.....	28
3.1.2. Hamile Kalmamak ve Hamileliği Sonlandırmak İçin Yapılan Uygulamalar	30
3.1.2.1. Hamile Kalmamak İçin Yapılan Uygulamalar	31
3.1.2.2. Hamileliği Sonlandırma Uygulamaları.....	32
3.2. Hamileliğin Anlaşılması ve Hamilelikte Yapılan Uygulamalar.....	33
3.3. Hamilelikte Kaçınılması Gereken Uygulamalar.....	35
3.4. Çocuğun Cinsiyetini Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar	37
3.4.1. Erkek Çocuk Doğacağını Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar	39
3.4.2. Kız Çocuk Doğacağını Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar	39
3.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirleme Uygulamaları.....	40
3.5.1. Erkek Çocuk Olması İçin Yapılan Uygulamalar	41
3.5.2. Kız Çocuk Olması İçin Yapılan Uygulamalar.....	42
3.6. Aşırme.....	42
3.7. Doğuma Hazırlık Uygulamaları	44
3.8. Beşik Töreni.....	45
3.9. Cinsiyet Partisi.....	47
3.10. Baby Shower.....	48
3.11. Doğumun Kolay Geçmesi İçin Yapılan Uygulamalar.....	49
3.12. Doğum Sırası ve Sonrası	50
3.13. Bebeğin Doğumunu Müjdeleme.....	56
3.14. Bebeğin Eşi ve Göbek Bağı ile İlgili Yapılan İşlemler	57
3.15. Lohusalık Dönemi	58
3.15.1. Lohusa Kadına Yapılan Ziyaretler.....	62
3.15.2. Albasması/ Al Karısı İnancı.....	62
3.15.3. Kırk Karışması.....	66
3.16. Bebek Tuzlama	67
3.17. Çocuğa Ad Verme Gelenekleri.....	67
3.18. Bebeğin Göbeğinin Düşmesi	69
3.19. Bebeğin Yedisi ve Kırk Uçurma.....	70
3.20. Anne ve Bebeği Ziyaret	71
3.21. Anne ve Bebeğin İlk Ziyareti ve Yapılan Uygulamalar	72
3.22. Bebeğin İlk Saç ve Tırnağının Kesilmesi	73
3.23. Dış Heddiği	74
3.24. Bebeği Nazardan ve Hastalıktan Korumak İçin Yapılan Uygulamalar	75
3.25. Yürüyemeyen, Konuşamayan Bebeğe Yapılan Uygulamalar	77

3.26. Ninni	78
3.27. Çocukluk Çağı	82
3.28. Sünnet	84

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1. Sonuçlar	87
KAYNAKÇA	96
EKLER	105
ÖZ GEÇMİŞ	131

KISALTMALAR

Akt	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
F.	: Fotoğraf
K.	: Kaynak Kişi
MÖ	: Milattan önce
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları
t.y.	: Tarih yok
URL	: Uniform Resource Locator
Ünv.	: Üniversitesi
Yay.	: Yayınları

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmayla İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Toplumların yaşayış şekli o toplumun kültürü hakkında bilgi verir. Oluşturulan bu kültürel doku toplumları diğer toplumlardan ayıran önemli faktörlerdendir. Toplum tarafından oluşturulan ortak değerler toplumsal etkileşimle ortaya çıkar. Yaşayış tarzı bir kuşaktan diğer kuşağa aktarıldıkça canlı kalır ve toplumsal dinamik halini alır. Bu çalışma, geçmişten günümüze gelenekten gelen ve sözlü kültürün ürünü olan doğum ile ilgili uygulama ve ritüeller, örf ve âdetleri kayıt altına alma amacı ile yürütülmüştür.

İnsanoğlu, yaşamı boyunca üç önemli süreçten geçer. Doğar, evlenir ve ölür. Geçiş dönemi olarak adlandırılan bu süreçte bireylerin yaşamı değişerek farklı bir mana kazanır. Bu aşamada aşılın her evre, farklı bir hayatın başlangıç noktasıdır. Doğum olayı ile beraber dünyaya bir insanın gelmesi, kadın ve erkeğin yeni bir statü kazanarak anne ve baba olması, aile üyelerinin de akrabalık statülerini kazanmasıyla aile üye sayısı artmış olur. Evlilik kurumu, yeni bir hayata adım atmak için çiftlerin oluşturmuş olduğu manevi bir bağla bağlandıkları bir kurumdur. Anne ve baba olmak isteyen çiftler için çocuk istemek, evlendikten sonra atılan en önemli adımlardandır. Dünya hayatının sonu olan ölüm ise, ahiret hayatına bir yolculuktur.

Geçiş evrelerinin bu basamaklarının her aşamasında insanı tehlikelerden korumak ve ona bir kutsî anlam yüklemek amacıyla birtakım uygulamalar gerçekleşir. Hayatın başladığı nokta kabul edilen doğum olgusu çerçevesinde bazı dinsel-büyüsel inanışlar ve halk hekimliği gibi pratikler meydana gelmiştir. Dünyaya gözünü açan her bireyin sorunsuz doğmasını, gelişip yetişmesini problemsiz bir şekilde gerçekleştirmek için oluşan bazı uygulama ve pratikler geleneksel halk kültüründe büyük bir öneme sahiptir.

Yapılan çalışmada, kaynak kişilerin her yaş grubundan seçilmesine ve çalışmaya katkı sağlayabilecek nitelikte olmalarına özen gösterilmiştir. Hatay ilinin Payas ilçesi ile sınırlı tutulan çalışmamızda anket, gözlem ve görüşme teknikleri kullanılarak bilgiler elde edilmiştir. Geçilen her aşamada insanı koruyup kollamak ve ona bir kutsiyet atfetmek amacıyla birtakım ritüeller gerçekleştirilmektedir. Yaşam yolculuğunun ilk adımı kabul edilen doğum olgusu çerçevesinde de çeşitli inanış ürünleri, pratikler ve uygulamalar

gerçekleşmiştir. Dünyaya gözünü yeni açan bireyin sorunsuz bir doğumla hayata gelmesini ve gelişip yetişmesini gerçekleştirmek amacıyla meydana gelen bu uygulama ve pratikler geleneksel halk kültüründe önemli bir yere sahiptir.

1.1.2. Araştırmanın Amacı

Hayata adım attığımız süreçlerin başlangıcı kabul edilen doğum olgusu, yaşam yolculuğunda bebeklikten birey olmaya evrilen bir sürecin başlangıcıdır. Doğum olayı ve çevresinde gerçekleşen uygulamalar aşama aşama incelenebilir. Bu uygulamalı aşamalarda ise birtakım törenler ve pratikler gerçekleşir. Çalışmayı gerçekleştirmedeki esas amacımız Payas ilçesinde yaşayan bireylerin doğum olgusu çerçevesinde yapmış olduğu geleneksel ve modern uygulamalar ile ritüelleri araştırmak, bunların halkın kültürel hafızasında kalıcı olmasını sağlamak ve ortaya konan her ürünle gerçekleşen yaratımsal süreçte gerçekleşen gösterimlerle folklorik bir bilgi kazanımı sağlamaktır.

1.1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma verilerini toplarken çalışmamıza katkı sağlaması için öncelikle literatür taraması yapıp yazılı kaynaklardan yararlanılarak, sonrasında alan araştırması yapmak için sahaya çıkılıp sözlü kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu bilgi edinim sürecinde çeşitli gözlemler yapıp görüşme yöntemiyle sözlü kaynaklardan istifade edilmiştir. Halk kültürü unsurları ve modern kültür unsurlarını derlemek amacıyla fotoğraf çekimi ve ses kaydı almak için cep telefonu ile görüşme notlarını kaydetmek için not defterinden faydalanılmıştır. Görüşme tekniği ile bireylerle iletişim kurulup ihtiyaç halinde de katılımlı gözlem yapılmıştır. Bir program dâhilinde önceden belirlenen sorularla kaynak kişilerle açık ve anlaşılır bir biçimde görüşme yapılmıştır. Görüşme esnasında kaynak kişilerden gerekli verileri alabilmek için sorular sohbet havası içinde ve sıkılmayacak bir biçimde sorulmuştur. Çalışmamıza veri olacak görüşmeleri yapmak için kaynak kişilere bizi ulaştıracak bölgeyi çok iyi tanıyan, çevresi geniş ve kılavuzluk yapabilecek girişkenlikte olan kişilerden faydalanılmıştır.

Hipotezler: Geçiş dönemleri olarak adlandırılan ve insan hayatında önemli bir yer teşkil eden durumlar olarak yorumlanan; yaşamın başlangıcı olarak kabul edilen doğum olgusu, mutlu bir hayata atılan bir adım olan evlilik akdi ve hayatın sonu olan ölüm olgusu, insan hayatının en önemli evreleridir. Herhangi bir son yeni bir başlangıç olarak

kabul edildiğinden bu evreleri araştırmak amaçlı kaynak kişilere dönük sorulacak sorular şunlardır:

1. Hamile olan kadınların doğumdan yapmadan önce sahip olduğu çocuk bakımı ve gelişimine ilişkin hazırbulunuşluğu var mı? Ve anne adayının bu konuda sahip olduğu geleneksel inançları var mı, var ise bu inançlar nelerdir?
2. Doğum esnasında annelerin doğum anına yönelik geleneksel ve inanışsal anlayışı ve bilgi birikimi var mı?
3. Doğumdan sonra annelerin yenidoğan çocuk bakımı, çocuğun gelişim evreleri ve emzirmekle alakalı bilgisi var mı? Annelerin doğum olgusuyla alakalı inanış ve kültürel anlayışları nelerdir?
4. Çocukların zihinsel ve fiziksel gelişim aşamaları hakkında annelerin geleneksel ve modern kültür bilgileri ile inanışsal anlayışlarında kuşaksal bir farklılık var mıdır? Bu farklar hakkında yorumlarınız nelerdir?

Yapılan bu çalışma ile annelerin; hamilelik sürecini kapsayan doğumdan önce, doğumun gerçekleştiği an ve doğum gerçekleştikten sonra çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimi hakkında ne derece bilgi sahibi oldukları incelenmiştir. Bu gelişim süreçleri takip edilerek çocuğun eğitilmesine ilişkin geleneksel halk kültürü ile modern halk kültürü unsurları ve inanışlarının incelenmesi hedeflenmiştir. Hedeflenen bu amaç çizgisinde annelerin çocuğun fiziksel ve bilişsel gelişimi ile annenin onu yetiştiriliş tarzıyla alakalı bilgi ve inançları belirlenmiş, bu süreçte kullanılan halk kültürü unsurlarının da uygulanma sebebi ve şekli incelenmiştir.

Varsayımlar: Bu araştırmada;

1. Görüşme formunun yarı yapılandırılmış olması ve bu formun annelerin çocuğu hakkındaki ruhsal ve fiziksel gelişimini, çocuğun eğitimi ile yetiştiriliş tarzını öğrenmeyi, doğum olgusu çerçevesinde uygulanan unsurların sebeplerini ve durumlarını anlamayı, incelemeyi sağlayacak sorulardan oluştuğu,
2. Görüşme yapılan annelerin araştırmaya katkı sağlamak için doğal ve dürüst cevaplar verdiği varsayılmıştır.

Evren ve Örneklem: Çalışma sahamız Hatay ilinin Payas ilçesinin 2012 yılında mahalle statüsüne kavuşan on iki mahallesinde doğumla ilgili uygulanan gelenek, örf, âdet ve ritüellerin neler olduğunun araştırılması olarak belirlenmiştir.

Veri toplama ve verilerin analizi: Bu tez çalışmasında ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Araştırma yöntemi olarak görüşme, gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Daha önceden hazırlanan sorular, doğal ortamda kaynak kişilere

sorulmuştur. Gerçekleştirilen uygulama ve ritüellere katılarak gözlem yapılmıştır. Görüşülen kişilerle gözlem esnasında izinleri doğrultusunda ses ve kamera kayıtları yapılarak fotoğrafları çekilmiştir.

1.1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Yapılan bu çalışmanın sınırı, Hatay ilinin Payas ilçesinde yaşayan kaynak kişilerin daha önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda mevcut olan sorulara verdikleri cevaplar olarak belirlenmiştir. Payas ilçesinin on üç mahallesi bulunmaktadır ve araştırma alanımız bu on üç mahalleyi kapsamıştır. Hatay'ın büyükşehir olmasından dolayı köyler mahalle statüsü kazanmış ve bu mahallelerin tamamında derleme yapılmıştır. Hatay'a iş nedeniyle yakın dönemde gelen ya da geçici süreliğine gelenlerin bilgisine yapılan derlemede başvurulmamıştır.

Her mahalleden görüşülen kaynak kişiler konumuzla alakalı geleneksel kültür ürünlerini ve bu konudaki inançları hatırlamakta zorlanmış olabilir ya da anlatmaya çekinmiş olabilir. Demir- çelik sanayisinin bölgede gelişmesi nedeniyle dışarıdan çok fazla göç alan ilçenin yerli halkının azınlıkta kalması da çalışmanın sınırlılığı olarak gösterilebilir. Yine Payas'ın yakın zamanda ilçe olması ve kendisiyle sınır olan diğer ilçeler ile geleneksel kültür bağlamında benzer özellikler göstermesi gibi durumlar bu çalışmanın bir sınırlılığı olarak gösterilebilir.

1.2. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler

Üzerinde çalışılan bu araştırma, Hatay ilinin Payas ilçesinde yaşayanlar arasında yapılmıştır. Payas ilçesi hakkında ortaya konan bilgiler için birçok kaynaktan faydalanılmıştır. Hatay Valiliği, Payas Belediyesi, Payas Kaymakamlığı, Payas Halk Kütüphanesi, Dört Yol Belediyesi, Dört Yol Kaymakamlığı ve Halk Kütüphanesinin konuyla ilgili yayınlarından faydalanılmıştır.

1.2.1. Hatay'ın Tarihî Dokusu

Akdeniz bölgesinin doğusunda 35°-52' ve 37°-4' kuzey enlemleri, 35°- 40' ve 36° -35' doğu boylamları arasında yer alan ülkemizin en kadim şehirlerinden olan Hatay aynı zamanda bir sınır şehridir (Tekin, 2000, s. 549 & F. 1). Doğu Akdeniz kıyılarında

yer alan Hatay sınırları batıda Akdeniz ve İskenderun Körfezi kıyılarına kadar uzanmaktadır (Kılıçlıoğlu, 1990, s. 556).

Hatay, doğu ve güneyinde Suriye, kuzeyinde Gaziantep ve Adana ile sınır olup ülkemizi Ortadoğu'ya bağlayan en mühim geçiş güzergâhında yer aldığından stratejik alan olarak da ayrı bir değere sahip olduğu söylenebilir. Verimli toprakları, güzel iklimi sayesinde yaşantısı tarihin çok öncesinden oluşan ve bu süreçten şimdiye kadar aralıksız bir yerleşme kültürüyle devam ettirir (Karataş, 2011, s. 8).

Hatay, medeniyetlerin başkentidir. Bu ününü Ortadoğu'ya geçişi sağlayan önemli bir noktada bulunmasıyla kazanmıştır. Anadolu'nun en köklü ve en kadim şehri olan, zengin bir kültürüne sahip Hatay'da gerçekleştirilen arkeolojik kazılar buradaki ilk yerleşimlerin Orta Paleolitik çağa kadar gittiğini gösterir. Neolitik, Kalkolitik ve Maden çağlarına ait envanterleri de bünyesinde barındırmaktadır (Tutar, 1997, s. 9).

Hatay'ın kuruluş tarihi Büyük İskender dönemine kadar gitmektedir. Kentin asıl kurucusu MÖ 323 yılında İskender ölünce yerine geçen kumandanı Seleukos I. Nicator (MÖ 300) dur. Seleukos, bu kadim şehri babası Antiochas'ın adına inşa ettiği, ismine de Antiochia dediği rivayet edilir. Süreç içinde kendini geliştirerek kocaman bir yer haline gelen Antiochia, Seleukos tarafından başkent ilan edilmiştir (Sahillioğlu, 1991, s. 228).

Hatay, MÖ 300 ile MS 64 yılları arasında Seleukus Krallığının egemenliği altındaydı (Yıldırım, 2019, s. 11). MÖ 64 yılına gelindiğinde Roma İmparatorluğunun hâkimiyetine girdi. Romalıların "Doğunun Kraliçesi" ünvanını verdiği kent yüzyıllar boyu yoğun savaflara da sahne oldu (Demir, 2001, s. 205-206). Sonra sırasıyla Bizans, Selçuklu ve Haçlıların himayesine girdi. Hatay da yaşayan ve uygarlık kuran birçok medeniyetin oluşturduğu kültürel izleri farklı tarihlerde olan birçok deprem nedeniyle yıkıma uğramışsa da tekrardan kurularak kadim kültürün devamlılığını sağlamıştır (Sahillioğlu, 1991, s. 229).

Hatay, 1085 yılında Selçuklu Türklerinin hâkimiyetine girdi. Fakat 1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri ile Haçlıların eline geçti ve 170 yıl boyunca da kaldı. 1268 yılında da Memlük sultanı Baybars kuvvetli bir güçle bölgeyi Haçlılardan aldı ve Antakya'yı fethetti (Sahillioğlu, 1991, s. 230 & Tekin, 2000, s. 9). Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Suriye ve Mısır'ın fethi ile Memluk devletine son vermesiyle bölge Osmanlı hâkimiyetine girdi ve böylece 400 yıl sürecek olan Osmanlı hükümranlılığı başladı. Hatay, I. Dünya Savaşı bitene kadar Osmanlı egemenliğinde kaldı ve egemenlik süreci boyunca Halep Vilayeti'nin Halep Merkez Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olarak yönetildi. 1918 Mondros Mütarekesi ile birlikte Hatay'ı ilk İngilizler

sonrasında da Fransızlar işgal etti. Fransızlar, 21 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması'yla İskenderun Sancağı olan kısmın muhtariyet olmasını onayladı ve Ocak 1937 tarihinde Ankara ve Paris'te görüşülen konular sonucunda devletin kanatları altında Hatay ismi ile bir devlet oluşumuna karar verildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin güvencesi altında 5 Temmuz 1938 tarihinde Hatay'a askerler girdi ve 1939 yılında imzalanan antlaşma ile Hatay vilayeti olarak Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katıldı (Sahillioğlu, 1991, s. 232).

Mustafa Kemal Paşa, 15 Mart 1923'te Adana'ya gelmiştir. Bunu duyan Hataylılar da onu karşılamaya gelmiştir. Karşılamaya gelenler arasında bulunan Ayşe Fitnat, Gazi'ye seslenerek “Ey ulu Gazi! Bizi de kurtar” diye seslenerek ondan yardım istemiştir. Bunun üzerine uygulanan Mustafa Kemal Paşa tarihe kazınacak şu cümleleri sarf etmiştir: “ Kırk asırlık Türk yurdu düşman elinde esir kalmaz, zamanı gelince siz de kurtulacaksınız”. Mustafa Kemal Paşa bu sözlerle Hatay'a bakışını ve bu şehre verdiği önemi ortaya koymaktadır (Payaslı, 2017, s. 19).

1.2.2. Payas İlçesi ve Tarihi

1.2.2.1. Payas'ın Coğrafi Konumu

36°45'80" kuzey enlemi ile 36°12'57" doğu boylamlarında yer alan Payas'ın yüzölçümü 157 km² 'dir. Akdeniz Bölgesi'nin Doğu Akdeniz Bölümünde yer alan Payas, doğusunda Hassa İlçesi ve Amanos Dağları; batısında İskenderun Körfezi, kuzeyinde Dört Yol İlçesi, güneyinde ise İskenderun İlçesiyle çevrilidir. Günümüzde Türkiye ile Ortadoğu'yu transit olarak birbirine bağlayan D-817 Karayolu ve E-91 Otoyolu ilçe topraklarından geçmektedir. Osmanlı-Bağdat Demiryolu'nun, İskenderun Limanı'na bağlayan tali demiryolu, ilçe merkezinin batısından geçmektedir. E-91 Karayolunun 107. km'si üzerinde, Hatay'a 81 km, Adana'ya 110 km uzaklıktadır. Payas topraklarının % 89.2'sini ovalar, % 9.6'sını dağlar, % 2.9'unu ise platolar oluşturur. İlçenin en önemli su kaynakları Kozludere Akarsu'yu ve Payas Çayı'dır ve bu çaylar İskenderun Körfezi'ne dökülmektedir (Beluk ve ark. 2016 & Topaloğlu, 2022, s. 11 & F. 2).

Tipik bir Akdeniz ikliminin görüldüğü Payas'ta kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar ise kurak geçmektedir. Ortalama yaz sıcaklığı 32°-37° C arasındadır ve genellikle Amanos Dağları'ndan esen meltemler tarafından ilçe serin havanın etkisinde kalmaktadır. Payas'ta kış aylarında metrekareye düşen ortalama yağmur miktarı 150 gr/ml², yaz aylarında ise 75 gr/ml²'dir. Don olayı genelde mart ayında görülürken nadiren de olsa Kasım, Aralık,

Ocak ve Şubat ayında görülür (Beluk ve ark. 2016). Diğer Akdeniz şehirlerine göre Payas ve yakın çevresi daha fazla yağmur alır ve bu durum orman ve bitki örtüsünü doğrudan etkilemektedir. Bitki örtüsü denizden 600 m yüksekliğe kadar maki bitki örtüsü, 600-1100 m yüksekliğe kadar meşe, karaçam, kızılçam, gürgen, kayın, köknar ağaçları, 1200 m yükseklikte meşe ve çam ağaçlarından oluşan ormanlara rastlanmaktadır (Topaloğlu, 2022, s. 2-3 & www.payas.bel.tr).

Payas, yeraltı kaynakları olarak çevredeki dağlarda, çeşitli maden yatakları vardır. Kozludere, Ereğli Yaylası, Sarıyokuş Mağarası, Fındık Yaylası bölgelerinde kireçtaşı, İskenderun ve Dört Yol arasında Payas sınırları içinde yer alan demir-çelik yapımında kullanılan zengin boksit (demir) yatakları bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım ekonomisinin egemen olduğu bölgede 1970 yılında İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın kurulmasıyla hızlı bir şekilde sanayi şehrine dönüşmüştür. Demir-çelik sektörü yan sanayisi şehirde gelişmiştir. Bu sektörlerden sıcak demir haddehaneleri kurulmuş, bugün bunların sayısı 70 kadardır. Bunlardan başka değişik alanlarda toplam 1100 işyeri ile nakliye sektörü gelişmiştir. Ticaret ve sanayinin gelişmesinden dolayı tarım arazileri çok sınırlı kaldığı için tarım kısıtlıdır. Hayvancılık ise yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte sınırlı sayıda balıkçılık yapılmaktadır (Topaloğlu, 2022, s. 3 & www.artmakina.com/tr).

1.2.2.2. Payas'ın Tarihi

Coğrafi konumu itibarıyla Payas ilçesi, ülkemizi Ortadoğu coğrafyasına bağlayan Gülek ve Belen Geçitleri arasında yer almaktadır. İnsanlık tarihi boyunca daima kullanılmış olan ve Osmanlı Devleti döneminde, İstanbul'dan başlayıp Hicaz Yarımadası'na giden Anadolu Sağ Yolu veya Şam-ı Şerif olarak bilinen yol üzerinde yer alan bu bölge eski bir yerleşim yeridir (Topaloğlu, 2022, s. 12).

Coğrafi konumu ve stratejik önemi nedeniyle Payas, hemen hemen her devirde canlı ve hareketli bir yer olmuştur ve tarih boyunca değişik kültürlerden insan topluluklarını içinde barındırmıştır. Ancak arkeolojik ve tarihî verilerin az olması nedeniyle ilk sakinleri hakkında bilgilerimiz yetersizdir. Kuzeyinde Issus'un (Erzin), güneyinde Alexandria'nın (İskenderun) ve Rhosus'un (Arsuz), karşı kıyısında ise Aigaia (Ayaş, Yumurtalık) gibi önemli antik kıyı yerleşimlerinin yer almasından dolayı Payas'ın tarihinin antik çağlara kadar uzandığı düşünülmektedir (Darkot, 1964, s. 531).

Gerek antik kaynaklarda gerekse Arap kaynaklarında Payas adı, *Baiae*, *Baiai*, *Bajassı*, *Beyyas* ve de *Bayas* adında bir yerleşim yeri olarak geçmektedir. Payas, antik dönemden beri kullanılan ve Ortadoğu ile Anadolu'yu bağlayan stratejik bir yol üzerinde bulunmasından dolayı tarih boyunca Hititler, Persler, Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar, Emevîler, Abbasiler, Türkiye Selçukluları, Haçlı Kontlukları, Antakya Prenslığı, Kilikya Ermeni Krallığı, Memlükler ve Osmanlılar gibi farklı medeniyetlerin hâkimiyetine girmiştir (Darkot, 1964, s. 531). Payas, antik dönemden Haçlı seferlerinin başladığı 12. yüzyıla kadar farklı medeniyetlerin hâkimiyetinde kalmasına rağmen, Haçlılar tarafından inşa edilen kale dışında yerleşim yeri olduğuna yönelik herhangi bir fiziksel kanıt günümüze ulaşmamıştır. 13. yüzyılın ikinci yarısında Memlükler tarafından fethedilen bölgeye Özer (Üzeyir) Türkmenleri yerleştirilmiştir.

Payas, 1516 yılında Osmanlılar ile Memlükler arasında yapılan Mercidabık Savaşı'ndan sonra Osmanlıların hâkimiyetine girmesiyle Üzeyir Sancağının merkezi olmuştur. II. Selim döneminde, Kıbrıs seferine hazırlık için Payas'ta gümrük binası, rıhtım, cephanelik ve gözetleme kulesi yapılarak Haçlılardan kalan kale temel seviyesine kadar yıkılarak yeniden inşa edilmiştir (Darkot, 1964, s. 531). Payas, Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başladığı 18. yüzyıla kadar önemli bir liman ve menzil görevini sürdürmüştür. Bu yüzyılda çıkan ayaklanmalar sonucunda merkez otoritesini kaybetmiş, bunun sonucunda bir süre Küçük Ali Beyliği tarafından yönetilmiştir. Artan eşkıyalık olaylarıyla birlikte karayolu ve denizyolu güvenliği sağlanamadığından tehlikeli bir yer haline gelen yerleşim seyyahlar, hacılar ve tüccarlar tarafından tercih edilmemiştir. Osmanlı Ordusu sonra Payas'ı yeniden fethetmişse de Payas eski önemini bir daha kazanamamıştır. 1890 yılında ise Adana Eyaleti'ne bağlı Cebel-i Bereket (Osmaniye) Sancağının bir kazası haline gelmiştir. Ayrıca 1822 ve 1872 yıllarında yaşanan yıkıcı depremler birçok yapının yıkılmasına neden olmuştur (Darkot, 1964, s. 532 & F. 3).

Payas, 1918 yılında Fransızların işgali sırasında Hatay'ın Dört Yol ilçesine bağlı bir nahiye durumundaydı. Daha sonra Hatay Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti arasında bir sınır yerleşimi olmuş, 1939 yılında Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasından sonra Payas tekrar Dört Yol ilçesine bağlı bir nahiye olmuştur. Yerleşimin adı bir süre Yakacık olarak değiştirilmiştir. Ancak 2012 yılında yerleşim orijinal adı olan Payas ile Hatay'ın bir ilçesi olmuştur (Darkot, 1964, s. 532).

Payas'ı kuran ailenin, 'Beyler Ailesi' olduğu bilinir. Halil Paşa ise bu ailenin büyüğü olarak kabul edilir. O dönemde Payas'ın asıl yerleşim yeri Karbeyaz'dır. Konum

itibari ile deniz, kervan yolu ve Payas geneli bu bölgeden görülebilmektedir (Yurtsever, 2014, s. 11).

Günümüzde Hatay'a bağlı olan Payas, 1942 yılında Dört Yol ilçesine bağlı 12 köy, üç mahallesi olan bir belediye iken, 12 Kasım 2012 yılında 6360 sayılı kanun ile ilçe olmuştur. Bugün bir merkez ilçesi ve 12 mahallesi vardır. Toplam nüfus bakımından, Hatay İl'inin ilçeleri arasında 11. büyük ilçesidir (www.payas.bel.tr).

Cumhuriyetin ilk senelerinde 3000 kişi bandında olduğu tahmin edilen Payas'ın nüfusu, 1970 yılında 7766'ya ulaşmıştır. Payas'ta geçim kaynaklarını tarımsal faaliyetler ile balıkçılık oluşturuyorken 1970'lerde demir – çelik fabrikasının açılmasıyla birlikte ilçe, kentleşme sürecine girmiş oldu demir-çelik fabrikalarının kurulmasıyla Payas'ta çok hızlı bir nüfus artışı görülmüş ve 20 senede yaklaşık dört kat büyüyerek 1990 senesinde 33.443 nüfusa ulaşmıştır. 1990'lı yıllarda çeşitli fabrikalarda çalışıp da emekli olan işçilerin bir kısmının memleketlerine dönmesi ile bir süre Payas'ta nüfus gerilemiş fakat sonradan tekrar artmaya başlamıştır. 1999 yılı verilerine göre Payas 33.066 nüfusa sahiptir. Bu nüfusun yaklaşık 4.000'i çevredeki Kozludere, Çağlalık ve Sincan köylerinde olmakla beraber, bu köyler de belde merkeziyle fiilen birleşmiş durumdadır. 2021 yılı nüfus sayımına göre 21939'u erkek, 21556'sı kadın olmak üzere 43495'tir. Bu nüfusun 4000'i 2012 yılında mahalle olan köylerde yaşamaktadır (www.payas.bel.tr & Çekül, 2016, s. 29).

BÖLÜM II

TÜRK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM GELENEĞİ

2.1. Türk Halk Kültüründe Aile ve Çocuk

Aile, toplumun en küçük birimidir. Farklı cinslerden bireylerin istekleri ve her anlamda uyumlulukları doğrultusunda kültür, yaş, beden ve zihnin bir araya gelmesiyle oluşan aile, toplumu ayakta tutan en önemli yapı taşıdır. Aile kurumunun başlıca görevi neslin devamını sağlamaktır. Bu doğrultuda aile, insanoğlunun var olmasıyla birlikte ortaya çıkmış ve halâ da varlığını devam ettirmektedir. Ailenin, neslin devamını sağlama işlevinin yanında daha pek çok farklı işlevi de bulunmaktadır. Bu işlevlere; karşılıklı sevgi, saygı ortamı içerisinde bireyin sosyalleşmesi, ekonomik ihtiyaçların karşılanması, statünün kazanılması, çocuk sahibi olmak ve eğitilmiş bireylerin topluma kazandırılması gibi daha pek çok örnek verilebilmektedir (Kır, 2011, s. 384 & Tezcan, 2000, s. 1).

Ailenin sürekliliğini doğum hadisesi gerçekleştirmektedir. Bu nedenle doğum olgusu, toplum tarafından daima mutlu olunacak bir hadise olarak tabir edilmiştir. Doğumla beraber anne ile baba yeni bir statü kazanır ve toplum tarafından onlara ayrı bir saygı duyulur. Hayata doğumla beraber hayata ilk adımı atan çocuk, ailesinin yanında akrabaları, komşuları ve sülalesini de mutlu eder. Çünkü gerçekleşen her doğum hadisesi sülalenin sayısını artırmaktadır. Bu durum kırsal topluluklarda gücün göstergesi sayıldığından sayıca çoğalan sülale kendini güvende hissetmektedir (Mandaloglu, 2013, s. 153). Doğan her bebek; anneyi, babayı ve diğer aile üyelerini sevindirmektedir. Kadının annelik statüsü, erkeğin babalık statüsü, soyun-sopun ve akrabaların ise yaşadıkları topluma karşı güç ve saygınlık kazanmalarına vesile olmaktadır (Başal, 2006, s. 49). Bu nedenle çocuk sahibi olan ebeveynlerin aile içinde ve bulundukları toplumda, statüleri artmakta ve insanlar tarafından değer görmektedirler.

Aileyi oluşturan ve çiftlerin aile statüsünü güçlendiren en önemli unsur, çocuktur. Çünkü çocuğun dünyaya gelişiyle beraber aile bireyleri arasındaki saygı ve sevgiyi, dayanışmayı ve iş birliğini artırmaktadır. Bu nedenle çocuk, her aile için çok önemlidir. Neslin devamını sağlayan her çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren korumasız, aciz ve bakıma muhtaç bir durumdadır. Aile, korunmaya ve bakılmaya muhtaç olan çocuğun beslenme, barınma gibi en temel fizyolojik ihtiyaçlarının yanında sevgi, şefkat gibi duygusal ihtiyaçlarını da karşılamak durumundadır. Çocuk bakmak ve yetiştirmek

kültürünü bilmeyen herhangi bir toplumun ayakta kalması mümkün değildir. Bununla beraber bilgisi ile kültürel geleneklerini aktarmayan hiçbir toplum hayatta kalamaz (Başal, 2006, s. 46-47).

Çocuk sahibi olan ebeveynlerin başlıca isteklerinden biri evlatlarını en güzel şekilde yetiştirmektir. Her aile çocuğunun toplumuna ve devletine hayırlı bir birey olarak yetiştirilmesini ister. Bunu sağlamak için aileye çok önemli görevler düşmektedir. Çocuğun ahlâki ve bilişsel gelişimine katkı sağlamak için onları olumlu yönde etkileyecek örnek davranışlar sergilemek durumundadır. Aile, olumsuz tutum ve davranışlardan uzak durmalıdır. Çocuk, ailesinin bazı tutum ve davranışlarını taklit ederek öğrenir. Bu öğrenme sürecinde ahlâki kültürel ve bazı toplumsal değerler en önemli yapı unsurlarını oluşturmaktadır. Böylelikle çocuk, ailede benimsemiş olduğu değerleri kendinden sonraki nesillere de aktarmış olur.

Bugün olduğu gibi geçmişte de Türklerde aile önemli bir yere sahiptir. Eski Türklerde aile, toplumun çekirdeğini ve devletin temelini oluşturan kutsal bir kurumdur “Türklerde nasıl ki üstte gök kubbe devletin örtüsüyse çadır da ailenin örtüsü ve kubbesi sayılırdı. Üstte gökyüzü altında devlet, çadırın kubbe örtüsü altında ise aile kavramı geliyordu. Bu nedenle de Türklerde eskiden aile düzeni ve devlet düzeni birbirine benzer ve bu benzerlik canlıdır” (Donuk, 1982, s. 147). Bu örnekten de anlaşıldığı üzere eski Türklerde devlet ve aile yapısı arasında büyük benzerlikler vardır. Ayrıca Türk töresindeki aile ve devlet arasındaki benzerlikleri göstermesi bakımından da önemlidir. Çünkü Türk devlet geleneğinde, toplumun yenilenmesi, yeni bireylerin yetişip neslin ve devletin devamını sağlaması açısından aile önemli bir husustur (Ünal, 2015, s. 11-12).

Günümüzde olduğu gibi eski Türk toplumu da ataerkil aile yapısına sahiptir. Buna göre; ailede erkek otoritesi baskındı. Dünyaya gelen çocuklar, babanın soyuna aitti ve aile neslini erkek çocuk devam ettirirdi. Türk toplumunda ataerkil aile yapısında, otorite sahibi olarak erkek görünse de evin sahibi olan kadının da söz hakkı bulunmaktadır. Çünkü kadın, aile içinde çocukların yetiştirilmesinden sorumlu olan, eşini her konuda destekleyen, gözeten, neslin devamını sağlayan kişidir (Mandaloğlu, 2013, s. 147). Gerek günümüz Türk aile yapısında gerekse de eski Türk aile yapısında kız ya da erkek çocuk ayrımı söz konusu değildir. Fakat Türk toplumunda hâkim olan ataerkil aile yapısı sonucunda erkek çocuğun, neslin devamı açısından bir adım daha önde olduğu görülse de kız çocuğuna da oldukça değer verilmektedir.

Türk halk kültüründe aile neslinin devamı için evlat sahibi olmak önemlilik arz etmektedir. Çünkü Türk halk kültüründe, sayıca çocuğun fazla olması ferdi olduğu ailesi,

obası ve ulusu o denli kuvvetli kılacaktır. Bu durumda aile itibarının yükselmesi anlamına gelmektedir. Dikkat edilirse toplum tarafından sorulan sorular arasında malın çokluğu sorulmaz ama çocuk sayısının çokluğu sorulur. Bu durum da halkın nazarında çocuk sayısı fazla olan kişilerin daha çok itibarlı ve saygın olduğunu gösterir (Ünal, 2015, s. 12).

Toplum, genellikle çiftlerin çocuk sahibi olmalarını istemektedir. Çiftlerin, çocuk sahibi olamamaları durumunda toplumun çiftleri kınadığı, küçümsediği, “uğursuz, kısır, meyvesiz ağaç” gibi adlandırmalarda bulunduğu görülür (Koca & Uğurlu, 2010, s. 2). Bu durumda olan çiftler, bu sorunu gidermek adına pek çok yola başvururlar. Bu çiftler modern tıptan yararlandıkları gibi geleneksel sağaltma yöntemlerini de kullanmaktadırlar. Örneğin kurban kesmek, dua okumak, adak adamak, yatırları ve türbeleri ziyaret etmek, bazı bitkisel ve tıbbi ilaçlar kullanmak bu yöntemlerin bazılarıdır.

2.1.1. Türklerde Doğum Öncesi Uygulanan Âdet ve Gelenekler

Türkler için mutlu bir olay olarak kabul edilen doğum geleneği, Türk kültürü açısından da önemlidir. Doğum hadisesi, gelenek kapsamında ele alındığında binlerce yıllık bir kültürel birimi de bünyesinde barındırdığı görülür. Doğumun etrafında ve doğum evrelerinde birtakım geçiş töreleri ve törenleri oluşur. Doğum olgusu çevresinde gerçekleşen geçiş süreçleri ve bu süreçte gerçekleştirilen kutlamalar kapsamında oluşan inanç ve uygulamalar kadının çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak hamilelik sürecinde ve doğum sonrasında bazı gelenek ve göreneklere uymaya bu uyumun gerektirdiği uygulamaları gerçekleştirmeyi zorunlu kılar (Artun, 2013, s. 153). Doğumla beraber oluşan ve uyulması zor olan âdetler ve gelenekler, kadının hamile kalma isteğinden oluşmuştur. Gelin olan kadının yeni ailesinde bir birey olarak saygı görmesi, ailenin her konuda onayını alması, annelik statüsüne ulaşabilmesi ve neslin devam edebilmesi gibi nedenlerle doğum yapmış olması gerekmektedir (Meriç, 2020, s. 23).

Hamile kalmak isteyen fakat çocuk sahibi olamayan kadınların başvurdukları bazı ritüeller ve sağaltma yöntemleri bulunmaktadır. Örnek olarak Allah rızası için açların doyurulması, fakir ve kimsesiz kişilere yardım edilmesi, hocalara ve büyücülere başvurularak muskalar yazdırılması verilebilir. Bunların yanında çeşitli bitkilerin buhurundan faydalanılması, birtakım ilaçlar ve bitkiler ile karışım yapıp rahme sürülmesi, bel çektirilmesi, kasıkların sarılması, eski Türk inançlarından günümüze uzantısı olan ağaçlara dileklerde bulunularak bezlerin bağlanmasıdır. Bununla birlikte

Türklerin eski inanç sisteminde mevcut bulunan atalar kültünün günümüze kadar gelen ve uzantısı olarak İslâmî renge bürünmüş olan türbelerin ve yatırların mevcut olması da örnek verilebilir. Bu türbe ve yatırların ziyaret edilmesi, buralarda çeşitli adaklarda bulunulması, kurbanların kesilmesi, dua edilmesi, namaz kılınması, kaplıca ya da şifalı olduklarına inanılan su kaynaklarından yararlanılması, doktorlara, hastanelere başvurulması gibi daha pek çok örnek verilebilir. Türk toplumunda baskın olan ataerkil aile yapısı sebebiyle çocuk sahibi olamama konusundaki eksiklik genellikle kadına ait bir eksiklik olarak kabul edilir. Bu nedenle de geleneksel ve tıbbi sağaltmalara daha çok kadınların başvurulması beklenir. Fakat tıbbi muayeneler neticesinde söz konusu eksikliğin erkeğe ait olduğu durumlarda ise erkeğin de bazı geleneksel sağaltma yöntemlerine başvurduğu görülmektedir. Bu yöntemlerin başında öncelikle modern tıp gelmektedir. Tıbbın sağlamış olduğu imkânlardan yararlanmış olup bir çare bulamamış olan erkek, toplum tarafından ‘koca-karı ilacı’ olarak adlandırılan çarelere de başvurur. Çocuğu olamayan çiftlerin, çocuk sahibi olabilmek için tıbbî, dinsel-büyüsel, bitkisel-hayvansal gibi pek çok sağaltma yöntemlerine başvurmalarına karşılık gebe kalmış kadınların bu istenmeyen gebeliklerine son vermek için pek çok yola başvurdukları da bilinmektedir. Gebe kalmış kadınların çeşitli nedenlerle çocuklarını doğurmak istememeleri sonucunda; yüksek yerlerden atlamak, ağır işler yapmak, çeşitli bitkisel-hayvansal ilaç kullanmak, rahme sabun, kil, kibrit çöpü, şiş, ebegümeci bitkisi, tavuk tüyü gibi maddeler ile müdahalede bulunmak ya da hastaneye gitmek gibi pek çok çarelere başvurularak gebeliklerini sonlandırılmaya çalıştıkları bilinmektedir (Meriç, 2020, s. 24).

Geleneksel Türk kültüründe gebe kalmış kadına ‘gebe, yüklü, iki canlı, hamile’ denilmektedir. Hamile kadının, gebelik süresince dikkat etmesi ve uyması gereken pek çok uygulama bulunmaktadır. Dikkat etmesi ve uyulması gereken uygulamalara; hamile kadının aşerdiği şeyleri, çocuğun engelli doğmaması için mutlaka yemesi, çocuğa zarar gelmemesi için ağır işleri yapmaması, bebeğin vücudunda lekelerin oluşmaması için ciğere, balığa, şeftaliye dokunmaması ve gül koklamaması örnek olarak verilebilir. Bebeğin güzel yüzlü olması için ayva, elma yenmesi ve annenin güzel şeylere bakmasına dikkat edilir. Yine bebeğin ay gibi parlak yüzlü olması için aya bakılması; çirkin olmaması için tavşana, ayıya bakılmamasına özen gösterilir. Geleneksel Türk kültüründe doğum öncesi döneme ait, dikkat edilmesi gereken pek çok nokta, yapılması gerektiğine inanılan pek çok yol, yöntem ve sağaltma türleri bulunmaktadır. Bahsi geçen bu yol, yöntem, sağaltma türleri ve inançları özleri bakımından birbirine benzemesinin yanında yöresel olarak birtakım farklılıklar da içermektedir (Meriç, 2020, s. 25).

2.1.2. Türklerde Doğum Sırasında Uygulanan Âdet ve Gelenekler

Türk toplumunda doğum, önem verilen bir olay olması nedeniyle doğum öncesine ait pek çok ritüel ve uygulamaların var olması gibi doğum sırasında da pek çok ritüel ve uygulama karşımıza çıkmaktadır. Doğum esnasında uygulanan ritüellerin temelinde; sorunsuz bir doğumun gerçekleşmesi, çocuğun ve annesinin tehlikeli varlıklardan uzak tutulması ve doğumun sorunsuz gerçekleşmesi amaçlanmaktadır. Biyolojik olarak doğumun gerçekleşme anı çok önemlidir. Anne ve çocuğun etrafında doğumu kolaylaştırıp çabuklaştıracak bazı uygulamaların olduğu görülmektedir. Evlilik aşamasından sonra çocuk istemekle başlayan ve hamilelik safhasını geçerek bir canlının doğumuna kadar geçen bu aşamaya gelme, kısaca doğum anı, gerçekleşen doğumun en kritik evresidir. Yapılan tüm hazırlıklar, bebeğin doğum olayı ile bilinmezliklerle dolu dünyasından gelmesiyle faaliyete geçecektir. Doğum olayının sorunsuz gerçekleşmesi ve anne ile çocuğa zarar gelmemesi amacıyla bazı uygulama ve pratikler gerçekleştirilmektedir (Örnek, 2000, s. 140).

Bundan dolayı Türk kültüründe hamile kadının kolay doğum yapabilmesi için geliştirilmiş olan ritüellere bakılınca: “Tüm kilitli sandıkların kilidinin açılması, kapıların ve pencerelerin açılması, kadının saç örgülerinin çözülmesi, hamile kadının odada yürütülmesi ve karnına ‘benim elim değil Fatma anamızın eli’ diyerek dokunulması, suyun içine Fatma ana otu denilen bir bitkinin koyulup bu suyun hamile kadına içirilmesi” örnek olarak verilebilir (Artun, 2013, s. 169-170). Bahsi geçen bu evrede yer alan inanç ve uygulamalar, Türk dünyasında ortak benzerliklere sahip olan inanç ve uygulamalardır.

2.1.3. Türklerde Doğum Sonrası Uygulanan Âdet ve Gelenekler

Türk kültüründe doğum sonrasında da birçok âdet, inanç ve uygulamanın bulunduğu görülmektedir. Bunlar eski Türklerden günümüze kadar gelerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Eski Türk inanç ve inanışlarının izlerini taşıyan kimi âdet ve uygulamalar ile doğum sonrası olarak adlandırılan evrede, annenin ve bebeğin çeşitli zararlı varlıklardan ve kötü ruhlardan korunması amaçlanmaktadır. Türk halk kültürüne bakıldığında doğum sonrasına ait ilk âdet, inanç ve uygulamaların çocuğun göbeğiyle ve eşiyle ilgili olduğu görülmektedir. Nasıl ki hamile olan kadının yedikleri ve içtiklerinin, bazı hayvanlara ve kişilere bakmasının karnındaki bebeği olumlu veya olumsuz etkileyeceği düşüncesi ve inancı varsa, bebek ile göbeği ve eşi arasında da aynı inanç söz konusudur. Bu nedendir ki, doğmuş bebeğin göbeği ve eşi ile bazı işlemler

gerçekleştirilir. Çocuğun geleceğini, ilerdeki mesleğini etkileyeceği düşüncesiyle göbek bağı, rastgele herhangi bir yere atılmaz (Örnek, 2000, s. 142).

Eski Türklerde yer alan ve çocukları koruduğuna inanılan, Umay ile çocuğun göbeği ve eşi bir tutulmuş olup Umay kadar kutsal olduklarına inanılmıştır. Bu inanç doğrultusunda çocuğun göbeği, evine bağlı olsun gözü dışarıda olmasın diye sandığa konulur. Meslek sahibi olsun diye okulun bahçesine gömülür. Dini bütün, hoca olsun diye cami avlusuna gömülür. Malı olsun, hayvanları sevsin diye ahıra gömülür. Böylece çocuğun göbeği çeşitli yerlere saklanarak ya da gömülerek onun geleceğine olumlu yönden bir etkisinin olacağına inanılmaktadır. Çocuktan sonra gelen göbek kordonu ve plasentaya ise çocuğun sonu ya da eşi denilmektedir. Bebeğin eşine onun bir parçası, hatta bebeğin kendisi olarak bakıldığından dolayı doğumdan sonra bebeğin eşi temiz bir beze sarılarak toprağa gömülür. Fakat gömülen yerin belli başlı bir yer olması gerekmektedir (Örnek, 2000, s. 143).

Ülkemizin birçok bölgesinde doğumun gerçekleşmesi ile birlikte kırk gün boyunca anneye ve bebeğe al basmaması ve kırk basmaması için pek çok önlemin alındığı görülmektedir. Eski Türk inanç sisteminde yer alan, günümüzde de ülkemizin çeşitli bölgelerinde varlığını devam ettiren al karısı inancı ile bu varlığın, lohusa kadına ve çocuğa birtakım fenalık getireceğine inanılması sonucunda bazı inanç ve uygulamalar geliştirilmiştir. Önlem ve koruma amaçlı geliştirilen bu pratiklere; annenin ve bebeğin kırkı çıkana kadar evde yalnız kalmaması, evde ışıkların kapatılmaması, kadının eşine ait eşyaları odada bulundurulması, annenin ve bebeğin yastığının altına makas, iğne, bıçak, konulması örnek verilebilir. Doğum odasında Kuran-ı Kerim bulundurulması, al karısının kırmızı rengi sevmemesi nedeniyle kırmızı renkli eşyaların kullanılması gibi yöntemler de al karısından korunmak için uygulanır. Ayrıca anne ve bebeği kırk gün boyunca kırk basmaması, kırk karışmaması için; her ikisinin de kırk gün boyunca dışarı çıkmamasına, kırklı kadınların ve çocukların karşılaşmamasına dikkat edilmektedir (Örnek, 2000, s. 146).

Lohusa kadınların ve bebeklerinin karşılaşması gibi bir durumda ise kırk karışmaması için birbirlerinin çocuklarını emzirmeleri ya da birbirlerine iğne vermeleri gerektiğine inanılmaktadır. Doğumdan sonra, anne ve bebeğin tüm olumsuz etkenlere karşı savunmasız kaldığı bu evrede, anne ve bebeğin korunması amacıyla ülkemizin her bölgesinde birtakım geleneksel uygulamalar ve inançlar geliştirilmiştir. Geliştirilen bu geleneksel uygulamalar ve inançlar biçimsel olarak farklılık gösterebilir de yapılaş amacı yönüyle de ortak oldukları düşünülür (Meriç, 2020, s. 25).

2.2. Türk Halk Kültüründe Çocukluk Çağı Uygulamaları

2.2.1. Türklerde Çocukluk Döneminde Uygulanan Adet ve Gelenekler

Kültürümüzde doğum gerçekleşmeden önce, doğum anı ve doğum sonrası ne kadar önemliyse çocukluk çağı da bir o kadar önemlidir. Doğum gerçekleştikten sonra, çocuğun büyümesiyle birlikte çocuğun annesi, babası ve diğer aile fertleriyle ve sosyal çevresiyle olan ilişkilerini düzenleyen birtakım uygulamalar, kurallar ve pratikler bulunmaktadır. Çocuğun gelişip yetişmesiyle beraber ait olduğu ailenin ya da sosyal grubun benimsediği, kendiyle özdeşleştirdiği değer yargılarına, özetle rol modele adaptasyonu için birçok aşamayı atlatarak olgunlaşma işleminden geçmesi gerekmektedir (Örnek, 2000, s. 147). Çocuğun engelleri aşarak geçmesi gereken bu kısım ve uygulamalara ilk olarak çocuğa ad verilmesi ritüeli örnek gösterilebilir. Ad koyma ritüeli, bireyin şahsî ve toplumsal şahsiyetinin yanı sıra gizemli ve büyüleyici güç unsurlarını da belirten bir semboldür. Bu nedenle yeni doğan bir bebeğe rastgele bir isim verilmez; ismin taşıdığı veya içerdiği mananın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki başarısını ve yerini belirleyecek, şekillendirecek sembolik bir anlam içermesine dikkat edilir (2000, s. 148).

Türk toplumunda çocuğa isim vermek sıradan bir durum değildir. Genellikle dinî motiflerle süslenir, küçük bir törenle kutlanır ve çocuğa verilecek ismin de özenle seçildiği görülür. Çocuğa verilmek istenen isim, hazırlanan tören sırasında hoca, müezzın ya da aile büyüğünün çocuk ile birlikte kibleye dönerek çocuğun sağ kulağına üç defa adını söyleme işlemi ile verilmektedir. Çocuğa verilmek için seçilen isme rastgele karar verilmez. Doğumun nerede gerçekleştiği, doğum esnasında yaşananlar, doğumun gerçekleştiği gün, ay, yıl ve mevsim; bazı insanlara duyulan derin sevgi, onlara olan minnet ve şükran hissiyatı, gelenekler, ailenin varlığı veya yoksulluğu daha önce doğan kardeşlerinin yaşayıp yaşamadıkları vb. nedenler isminin seçilmesinde etkili olmuştur (Örnek, 2000, s. 149).

Ülkemizin çeşitli bölgelerinde çocuğa verilecek ismin, çocuğun kaderinin üzerinde mistik-büyüsel bir etkisi olduğuna inanılmaktadır. Bu inanç doğrultusunda çocukları doğduktan sonra çeşitli nedenlerle ölen ailelerin çocukları yaşasın diye (Durdu, Yaşar, Durmuş, Duran), art arda kız çocuğu olan ailelerin artık erkek çocuk sahibi olabilmesi için (Döndü, Döne) daha fazla çocuk sahibi olmak istemeyen ailelerin bir daha çocuk sahibi olmamaları için Yeter, Bıktık, Tamam gibi isimler verilir. Ya da

çocuklarının güçlü, kuvvetli olması için Demir, Çelik gibi amaçlar doğrultusunda ailelerin, çocuklarına çeşitli adlar verdikleri görülmektedir (Meriç, 2020, s. 28).

Bebeklik çağında, bebeğe isim vermek kadar önemli olan bir başka aşama ve işlem ise diş hediğidir. Diş hediği töreni, çocuğun ilk dişinin çıktığı dönemde yapılmaktadır. Yapılan bu tören ile çocuğun dişlerinin kolay ve sağlam bir şekilde çıkacağına inanılmaktadır. Diş hediği töreninin yapılacağı gün buğday pişirilir ve buna hedik adı verilir. Bu törene komşular ve yakın akraba davet edilir. Pişirilmiş olan hedik, gelen misafirlere sunulur ve çocuk bir tepsi içine oturtulur. Daha sonra çocuğun başına pişen hedikten dökülür. Dökülen bu hediklerden yedi tanesi bir ipe dizilerek çocuğun boynuna asılır. Sonra çocuk tepsinin içindeyken bir yere makas, kalem, kitap, vb. eşyalar konulur (Sertkaya, 2012, s. 107). Çocuk, koyulan bu nesnelerden hangisini seçerse gelecekte o mesleği yapacağına inanılır. Bunun için mutlaka diş hediği yapılır. Yapılan bu diş hediği töreni ile çocuğun dişlerinin sağlıklı ve güçlü bir şekilde çıkması, çocuğun rızkının bol, bereketli ve geleceğinin aydın olması amaçlanmaktadır.

Çocuğu çeşitli kötülüklerden korumak, bedensel, ruhsal açıdan sağlıklı bir şekilde büyümesi amacıyla birçok ritüel yapılmaktadır. Bunlardan biri nazar inancıdır. Bu inanç doğrultusunda nazar edeceğine yani gözünün degeceğine inanılan kişilere karşı çocuklara; nefesi kuvvetli olduğuna inanılan kişilere muska yazdırılır, çocuğa nazar boncuğu takılır, çocuğun yüzüne kara sürülür, ev tütsülenir ve bunun gibi daha nice yollara başvurulur. Başvurulan bu yollar ile nazardan korunulacağına inanılır.

Çocuğa nazar değmemesi için iğde fidanı parçası bıçakla şekillendirilip, firketeye takılıp çocuğun omuzuna iliştilir. Karaçalının bedeninden fidanı kesilip takılır, elma çekirdeği ipe dizilip çocuğun omuzuna iliştilir.

Kimi çocukların geç yürüdüğü ya da yürürken çok sık düştüğü görülmektedir. Geleneksel Türk toplumunda bu gibi durumlarda çocukların yürüyebilmesi için herhangi bir ip çocuğun ayağına bağlanır ve daha sonrasında bağlanan bu ip kesilir. Buna köstek kırma denir. Köstek kesme işlemi sonucunda çocuğun yürüyeceğine inanılır. Yine aynı şekilde çocukların kekelemesi ya da konuşamaması gibi durumlarda çocuklara, kuşun su içtiği kaptan su içirilir, dil bağı kesilir böylelikle çocukların konuşacağına inanılır.

2.2.2. Türklerde Sünnet Töreni Sırasında Uygulanan Âdet ve Gelenekler

Türk kültüründe çocukla ilgili bir başka geleneksel uygulama da sünnettir. Köklü bir geçmişe sahip olan sünnet uygulamasındaki en önemli etkenin Hz. Muhammed'in

sünnetli olarak dünyaya gelmesi olduğu söylenebilir. Peygamberin sünnetli olarak dünyaya gelmesi nedeniyle Müslüman olan aileler, erkek çocuklarını belli bir yaşa geldikten sonra sünnet ettirirler. Zamanı geldiği halde sünnet edilmeyen bir çocuğun sünnet ettirilmemiş olması, toplum tarafından yadırganır ve kabul edilmez. Bahsettiğimiz inançların yanında sünnet olayının gerçekleştirilmesindeki en önemli hususun ‘toplum baskısı’ olduğu da bu anlamda söylenebilir. Türk toplumunda belirli bir yaştan sonra sünnet olmayan çocukların, küçümseyici tavırlara maruz kaldığı gibi toplum tarafından ‘gâvur, kabuklu domuz’ gibi isimlendirilmelerle de karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (Örnek, 2000, s. 173-174). Toplumda çocukların, bu küçümseyici isimlendirilmelere ve davranışlara maruz kalmamaları için sünnet yaşı geçmeden sünnet edilmelerine dikkat edilmektedir. Anadolu’da, çocuğun hangi yaşta sünnet olacağı konusunda belirlenmiş olan bir yaş aralığı yoktur.

Ailenin uğraşı ve ekonomik durumu gibi kimi özellikler bu belirsizliğin nedenleri arasında gelmektedir. Fakat en geç 14-15 yaşına varmadan çocuğun sünnet edilmesine dikkat ederler. Çocuklar 4-5 yaşından itibaren 14-15 yaşına kadarki zaman diliminde sünnet edilirler. Son yıllarda kentlerde yaşayan bazı ailelerin, çocuklarının doğumundan hemen sonra sünnet ettirdiklerine rastlanır (2000, s. 174).

Ailelerin, erkek çocuklarını sünnet yaptırmaya karar vermeleriyle birlikte törenin yapılma zamanına da karar vermektedirler. Genel bağlamda sünnet töreni için ilkbahar, yaz ya da sonbahar mevsimlerini, gün olarak ise cumartesi, pazarı tercih ettikleri görülmektedir. Aileler, bu tercihlerini; ekonomik durumlarına, çocuğun eğitim dönemine, çocuğun iyileşme sürecine göre şekillendirmektedirler. Türk toplumunda çocuklarını sünnet ettirmeye karar veren aileler, karar verdikleri günden 10-15 gün öncesinden sünnet gününü, yakın akrabalara ve komşulara haber vermektedir. Bu haber verme iki şekilde gerçekleşmektedir. Bunlar; okuyucu çıkarma ve davetiye dağıtmaktır. Geleneksel Türk kültüründe, eskiden kırsal kesimlerde okuyucu çıkarma usulüne rastlanırken günümüze daha yakın tarihlerde ise davetiye dağıtarak sünnet töreninin gerçekleşeceği günün haber verildiği görülmektedir. Sünnet töreninden birkaç gün önce sünnet olacak çocuk için birtakım hazırlıklar yapıldığı görülmektedir. Bu hazırlıklara, sünnet çocuğu için sünnet giysisi almak ve törene özel bir yatak süslemek gibi örnekler verilebilir. Çocuk için sünnet giysisi almak ya da yaptırmak genel anlamda kabul görmüş bir âdettir. Bu giysi, üstünde maşallah yazılı bir şapkadan, beyaz bir ceket ve pantolondan oluşur. Kıyafetinin üzerine mavi ya da kırmızı renkte bir pelerin, o da yoksa aynı renklerde bir kurdelenin çocuğun omuzuna takıldığı görülmektedir (2000, s. 179).

Ekonomik durumları el vermeyen ailelerin ‘sünnet giysisi’ alamaması gibi bir durumda ise çocuğa yeni bir kıyafet alındığı ya da kirvelik geleneğinin bulunduğu yörelerde kirvenin karşıladığı görülmektedir. Sünnet işleminin gerçekleşeceği gün sünnet olacak çocuk, davul ve zurna eşliğinde geziye çıkarılır. Geziden sonra ‘sünnetçi’ olarak isimlendirilen kişiler tarafından sünnet işlemi gerçekleştirilir. Sünnet işleminin ardından ise çocuk, sünnet günü için özel olarak hazırlanmış ve süslenmiş olan yatağa yatırılır ve çocuğa birtakım hediyeler verilir. Bu hediyeler; oyuncak, kıyafet, ayakkabı, para altın olup hediye veren ailenin ekonomik durumuna, sünnet törenini gerçekleştiren aileye yakınlık derecesine göre çeşitlendiği söylenebilmektedir. Ayrıca sünnet törenine katılan konukların, sünnet töreni yapan aileye birtakım hediyeler verdiği gibi sünnet yapan ailenin de ekonomik durumuna göre konuklarına hediyeler verdikleri, yemekler ikram ettikleri de görülmektedir.

BÖLÜM III

PAYAS HALK KÜLTÜRÜNDE DOĞUM GELENEĞİ

3.1. Doğum Öncesi Âdet ve Uygulamalar

Birçok kültür katmanını bünyesinde barındıran geçiş dönemleri, hangi toplum olursa olsun insanoğlu, bir çabadan başka bir çabaya, bir yaş alma sürecinden diğerine uğurlayan bir süreci tarif eder. Bu değişimi ifade eden kısımlarda ritüel, uygulama, kutlama gibi pratikler devreye girer. Bu pratikler, doğum, evlilik ve ölüm evrelerini, toplumun beklentisine ve kültürel ortamına göre oluşturur. Kültürel yapının şekillendirdiği geçiş evreleri, yepyeni bir insan formu oluşturur. Böylelikle insan yaşamında ardı ardına gelen geçiş sürecinde onun durumunu anlamlandırmak, kutsal bir form halinde kutlamaktır. Yapılan bu eylemler esnasında bireyin savunmasız olduğu düşünülür. Çünkü doğum, evlilik ve ölümle geçen evrelerin tehlikeli bir eşlikçisi olduğuna inanılır. Birey, bu nedenlerden ötürü oluşan bu tehlikeyi bazı uygulamalarla bertaraf etmeye çalışır. İnsanın bu evreleri geçerek farklı bir forma bürünmesi uygar olmayan ya da yarı uygar toplumlarda kutsal anlayıştan ayrı olarak gerçekleşemez. Bu belirleyicilik, kutsal olanın insanın eylemlerinin gözlemlenmesine ve düzeltilmesine sebep olur. Bu düzenleme eyleminde toplumun ve bireyin zarar görmemesi amaçlanır (Gennep, 2022, s. 11 & Örnek, 1977, s. 131).

Doğum, evlilik ve ölümün her evresinde etkili olan ritüel ve uygulama ile hazırlanan törenler, doğum evresinde, bir bebeğin hayata gelişini hazırlayan ve onu bu süreçte koruyan bir misyona sahiptir. Anne ve bebeğin kutsal formda korunması daha etkili bir süreci ifade eder. Bir canlının dünyaya gelişi olan doğum, ilk geçiş evresini ifade eder. Hayata atılan bu ilk adım, birçok bilinmezliği de bünyesinde barındırır. Geçmişten günümüze insanlar, kalabalığa karşı azınlıkta kalmamak ve sarsılmaz bir topluluk olmak için sayı olarak çoğalmayı arzular. Bu düşünce temeliyle beraber insanlar, süreç içinde çeşitli sebeplerden dolayı çocuk sahibi olmayı arzular. Doğum mucizesi geçiş dönemlerinin ilk basamağını oluşturan biyolojik bir süreci ifade eder. Bu süreçte birçok uygulama ve pratiği de beraberinde getirir. Başka bir deyimle insanoğlu, dini ve kültürel anlayışlarına, yaşama biçimine binaen bu aşamayı daha çok halk kültürü haline getirir. Bünyesinde birçok uygulama, pratik ve kutlamaları içeren doğum, hayata atılan ilk adımdır. Hayata açılan ilk pencere olan bu süreçte yapılan uygulama, pratik ve yapılan kutlamalar bir gelişim ve değişim sürecinin en organik halidir. Uygulanan ritüeller, halkın

ihtiyaç duyduğu unsurlar ile hayat bulup yine halkın ihtiyacı olan unsurlara göre de şekillenir. Toplumsal yaşamı düzene sokan çoğu kural ve kaidenin temelinde bu uygulamaların izini görmek mümkündür. Bebeğin dünyaya gelişinin her aşamasında uygulanan bu ritüellerin amacı, doğum sürecini yönetmektir. Doğum sürecinde, anne ve bebeğin mensup olduğu topluma ve dine göre şekillendirilen uygulama ve pratiklerin etkisi yadsınmaz. Bu süreçte, bireyin beklentileri yerine ait olduğu topluluğun inançları ve anlayış tarzı daha önemlidir. Bu değer unsurları ise iradesini kutsiyetten alır. Kaynağını kutsiyetten alan uygulama ve pratiklerin, tarihi bir geçmişi olduğu için de gelişim ve değişime uğraması söz konusu olamaz. Sembolik bir uygulama şekli olan ritüel, bireylerin eski yaşamışlıklarla olan ilişkisini anlatır. Bu bağ da ritüelin insanlar adına bazı isimlendirmelerle devamlılığını sürdürür. Devamlılığın sürekliliği amacıyla doğum uygulamalarının nedeninin belirlenmesi önem arz etmektedir. Çünkü sürekliliğin oluşması amacıyla ritüelin halk nazarında bir sebep-sonuç ilişkisi oluşturması lazımdır. Hamilelik ritleri de doğum ritleri gibi dolaylı ya da doğrudan dinamist veya animist olabilir. Bunların amacı kolay bir doğum olmasını sağlamak, ebeveynleri ve tüm akrabaları şahsileşmiş ya da şahsi olmayan kötü etkilerden korumaktır (2022, s. 54). Ritüelin değişmezliğine rağmen zamanın ihtiyaçlarına uyum sağlayan pratik, ritüele kıyasla daha naif bir durumu ifade eder. Pratik, şahsi olan uğraşın, üretimsel çabanın sürecinin bitiminde oluşur. Doğum olgusunun evrelerinde bireye kaynak olan pratikler ise önceden insanı harekete getirecek bir nedene bağlıdır (Değerli, 2013, s. 575). İstendik bir çaba ile oluşturulan doğum pratikleri kolay bir biçimde oluşturulup, yine kolay bir biçimde değişim ve dönüşüm haline gelebilir. Bu süreçte herhangi bir korunma mevzubahis olmaz.

Modernizme kapı açan gelenek kültürlerinin yapısının net bir şekilde uygulandığı yerlerden bazısı da doğum ritüelleri ve pratikleridir. Bu pratik ve ritüeller, bütünleşerek eksikleri giderilmiş unsurlardır. Bu unsurların ayrı ayrı her bir unsuru bebek ve ailesi için ayrı bir yeri vardır. Bu düşüncenin temel sebebi ise doğum olayının kutsi bir durum olarak görülmesidir (Örnek, 1977, s. 131). Halk ise kutsi olma anlayışı çerçevesinde, doğumdan önce, doğum anı ve doğumdan sonra çoğu alışkanlığın pratiğe dönüşmesine katkısı olur. Anne ve bebeğin sağlıklı olma düşüncesi, bu doğum sürecindeki pratiklerin hepsi ile özdeşleşir. Kadının hamile olduğunun anlaşılmasından itibaren hem annenin hem de bebeğin doğumu sorunsuz atlatması için birtakım korunma yöntemleri uygulanmaktadır. Bu korunma ihtiyacı neticesinde kötü ruh ve hastalıkların uzaklaştırıldığına inanılmaktadır. Fakat bu uzaklaştırma sürecinin insanlar tarafından bir noktaya kadar

yönetilebilir. Bu da süreci zorlaştıran bir etmendir. Bu sebeple daha çok dinsel ve büyüsel nitelikte önlemler alınmaktadır. Doğum olmadan önce gerçekleşen birtakım uygulamalar; bebeğin doğduktan sonra fiziki özelliklerine, cinsiyetine, kişilik, huy ve karakterine yansıyacağı düşünülen ve bu sebeple gerçekleştirilen bazı uygulamalardır (Başal, 2006, s. 48). Diğer taraftan bakıldığında bu aşamada gerçekleştirilen ritüel ve pratiklerin yanına çocuk sahibi olabilmesi için kadının uyguladığı bazı yöntemler de sayılabilir.

3.1.1. Hamile Kalmak İçin Yapılan Uygulamalar

Toplum, erkek ile kadının beraberliği sonucunda evlilikle birlikte genellikle çiftlerden çocuk sahibi olmalarını bekler. Geleneksel kültürümüzde çocuk sahibi olmanın aileler için gerekli olduğu düşünülürken modern aile yapısında çocuk sahibi olmanın koşullara bağlı bir seçenek olduğu görülmektedir. Geleneksel kuralların hüküm sürdüğü topluluklarda eşler, kendilerini aile ve sosyal çevreye karşı sorumlu hissederler. Bu geleneksel kuralların uygulandığı ailelerde evliliğin ilk zamanlarından itibaren çocuk yapılması gerektiği düşüncesini oluşturur. Bazı toplumlarda çocuk sahibi olmanın bir statü belirtisi olarak görülmesi nedeniyle kadında bir an önce çocuk sahibi olma düşüncesini oluşturur. Çocuğu olmayan ve bu problemi çözmek isteyen çiftler ise birtakım ritüel ve pratikler uygulayarak çözüm bulmaya çalışır. Bu uygulamalar esnasında çiftlerin probleminin tam olarak belirlenmesi, sorunun ortadan kalkmasına yardımcı olur. Sorunun belirlenmesi aşamasında da mahremiyete dikkat edilir ve büyük bir titizlikle birtakım iyileştirici uygulamalar yapılır. Geleneksel kuralların hüküm sürdüğü toplumlarda yapılan uygulamalar ve takip edilen yöntemler, çok kısıtlı bir bölgeyi ilgilendirirken modern çağ yöntemlerin uygulandığı topluluklarda alanı daha büyük olan yöntemler mevcuttur. Çalışma alanını ise doğum olayı için uygulanan yöntemlerde hem geleneksel kültür öğelerinin hem de modern yaşam kültür öğelerinin ortak katkısı oluşturmaktadır. Kısmen geleneksel bir toplum yapısı mevcut olan çalışma alanımız olan Payas'ta toplanan bilgiler neticesinde çocuğun sayıca fazla olmasına yönelik uygulama ve pratikler de bulunmaktadır. Payas halk kültüründe hamile kalmak için yapılan uygulamalardan birkaçı şöyledir:

Ot, buhur, zehiri olmayan çakal otu alınıp üzerine oturulur. Ebe karılar kasıktan damar çektirir. Tebalı kadın için Meryem Ana suyuna giderek tavuk kesilir, meşe ağacına iki tane çaput bağlanır. Bu meşeyi kesmek iyi sayılmaz. Bu meşeyi kesenlerin, aynı hastalıktan (sirozdan) öleceğine inanılır (K. 4).

Hamile kalmak için ilişki esnasında kadının belinin altına yastık koyulur, ara ebelere gidilir, ziyarette kadının beline kuşak bağlanıp Meryem Suresi okunur. Erzin, Bahçe, Çiftahan'a kaplıcalara gidilir (K. 113).

3.1.1.1. Halk Hekimliği ve Geleneksel Sağaltma

Gelişen tıbbî imkânlara erişemeyen ya da bu imkânlardan faydalanmak istemeyen halkın başvurduğu sağaltım tekniklerinin tamamına halk hekimliği denmektedir. Bu doğrultuda halk hekimliği uygulamalarında halkın inanç ile tutumlarının tesiri büyüktür. Uygulanan inanç ve tutumlar, bireylerin hayatında rahatsızlıklardan korunmasıyla hasta olan bireyi iyileştirme kısmında tesir etmiştir. Bireylerin edindiği deneyimler ise nesilden nesle aktararak tedavi yöntemlerinin sürdürülmesine katkı sağlamıştır (Boratav, 1994, s. 122-123 & Şar, 2008, s. 1164-1165).

Tedavi yöntemlerinin hızlı bir şekilde uygulanması ise, halk hekimliğinin sürdürebilir tedaviye imkân sağlamasına olanak sağlamıştır. Böylelikle tedaviye ulaşmak daha kolay olduğu için bireyler, şifalı olarak bilinen bitkilere yönelmiştir. Bireyler, bu bitkilerin yapraklarını, gövdelerini ve köklerini ilaç haline getirerek çeşitli tedavilerde şifa bulmaya çalışır. Şifa bulmak isteyen bireyler, bitkileri yiyerek iyileşmeye çalışsa da sağaltımda bitki özünün ve çeşitli işlemlerden geçerek oluşan merhem formunun da kullanıldığı bilinmektedir (Bekki, 2017, s. 206 & Duvarcı, 1990, s. 34).

Bir kısım insanlar tarafından olumlu karşılanmayan halk hekimliği uygulamaları, günümüze bakacak olursak yine bir kısım halk tarafından da hala uygulanmakta ve modern tıpta aradığını bulamayan insanların hastalıklarına çözüm bulmaktadır. Bu uygulamaları olumsuz bakış açısıyla değerlendiren kişilerin de halk hekimliğini detaylı araştırmalı ve bilime katkı sağlayacak şekilde bir sonuca ulaşmalıdırlar. Geçmişten günümüze binlerce kişi, uyguladığı halk hekimliği yöntemlerinin faydasını görmüş ve şifâlanmışlardır (Karakaş, 2015, 320-337). Halk hekimliği uygulamaları kapsamında dertlerine derman arayan bireyler, bitkiler ve onların kök ve gövdelerinden faydalanmışlardır.

Bitkiler, karıştırılarak birçok hastalığı önlemede ve bu hastalıkları tedavi etmede etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Bu tedavi yöntemlerin en önemlilerinden olan çocuksuzluk sağaltımıdır. Kısırlığın tedavi edilmesi amacıyla çiftlerin bazı bitkileri değişik yöntemlerle uygulamaktadır. Kullanılan bu yöntemler ise şunlardır: Bitkinin suyunun çıkarmak için kaynatılması ve çıkan buharının üstüne kadının çömelmesi, lapa

haline getirilen bitkinin ihtiyaca göre kullanımı ve çeşitli otların harmanlanarak rahime yerleştirilmesi literatürde kısırlık sağaltımı için gerçekleştirilen uygulamalardır (Örnek, 1977, s. 133).

Çocuksuzluğun giderilmesi için otun karıştırılarak faydalanılması coğrafyamızda sürekli kullanılan bir uygulamadır. İlk olarak otun çiğnenerek tüketilmesiyle kısırlığın bu yöntemle iyileşeceği anlayışı kapsamında Anadolu'nun doğusunda dutun sıcak su ile lapa haline getirilerek uygulanır ve karaçalı bitkisi çocuksuz kadın tarafından tüketilir (Türkdoğan, 1982, s. 588). Bu uygulamadaki amaç ise otun sıcak halinin kısırlığa sebep olan etmeni yok edeceğinin düşünülmesidir. Kısırlığa neden olduğu düşünülen olumsuzluklardan biri de rahim kanalındaki iltihaptır. Payas'ta halk hekimliği ve geleneksel sağaltma yöntemlerinden bazıları şunlardır:

Kömeç, ısırgan otu, maydanoz kaynatılıp buharına oturulur. Ebe gümeci lapa yapılıp karna bağlanır. Süt ve maydanoz kaynatılıp buharına oturulur. Bal ve süt kaynatılarak buharına oturulur. Çeşitli baharatlar yüne sarılır, bu yün yumağına zeytinyağı sürülerek rahme konulur. Yedi çeşit ot kaynatıp buharına oturulur (K. 48, K. 50).

Papatya çayı ile maydanoz kaynatılıp içilir. Böğürtlen kökü, kaynatılıp altı gün boyunca içilir. Ebu Cehil karpuzu hacdan getirilir ve bu karpuz bebek sahibi olmak isteyen kadın tarafından yenir. Deve eti ve deve dili yenilir. Hacdan buğday getirilip yenilir. Acı kavun karpuzu yenilir (K. 50).

Siyah tavuk kesilir, siyah eti ve akide şekeri havanda iki taş arasında ezilir, fitil haline getirilip on gün boyunca kullanılır. Bir miktar saman bir litre sütün içerisine konarak kaynatılır ve buharına oturulur. Maydanoz ve arpa suyu kaynatılıp kadın bu karışımın buharına oturtulur (K. 2, K. 49).

Arpa kaynatılıp tülbente koyulur, kapıya asılıp suyu süzülerek lapa haline getirilir. Bu lapa, ılık bir şekilde karna sarılır. Taşı ısıtıp üzerine su dökerek buharına oturulur. Ceyhan'da Tılan Köyü'ne hocaya gidilir. Firezine (boyunca dua yazmak) verilir, kül de verilir ve bu, suya konup içilir. Bu kül, firezine de muska gibi kadının boynuna asılır (K. 40, K. 41, K. 42, K. 43).

Ot karşımı içilir, sütün buharına oturulur. Rahimdeki iltihaplar aksın diye kuyruk yağı süngere sürülüp fitil şeklinde rahme yerleştirilir (K. 106, K. 112).

Ebelere gidip tavana kendiri atılarak kadın baş aşağı asılır, şifa olur ümidiyle kadına deve eti yedirilir (K. 47).

Çocuğun olması için ara ebeye gidilir, kömeç kaynatıp soğan kabuğu ile içilir, rahme sülük atılır, kirli yünün içine çeşitli baharatlar koyup rahme tampon yapılır, kadın, belinden ve ayağından tavana asılır (K. 3, K. 112).

Doktor, kadına çare bulamazsa erkek macun kullanır. Çakşır otu kaynatılır ya da kurutulup havanda dövülür, bala karıştırılıp içilir. Keçiboynuzu polenle karıştırılıp yenilir (K. 52, K. 60).

3.1.1.2. Göbek Çekme Tedavisi

Halk tarafından benimsenen tanımlara bakılınca göbek, insanın bedeninde sabit kalmayan bir parçasıdır. Birden yapılan yanlış hareketler göbeğin düşmesine neden olup farklı bir yerde olmasına sebep olur. “Tıpta herhangi bir geçerliği olmayan bu duruma toplum tarafından göbek düşmesi” denir (Kolot, 2018, s. 137). Karna kuşak bağlama, araştırma alanının kırsal kesimlerinde sık kullanılan bir tedavi yöntemi olmasının yanı sıra bölgede modern bir yaşam süren bireylerin de bildiği bir uygulamadır. Birtakım yöntemlerle sağaltımı yapılan göbek düşmesinin çocuksuzluğun bilinen en önemli nedenlerinden biridir ve tekrar aynı durumun yaşanmaması için birtakım tedavi yöntemleri titizlikle uygulanır. Bu uygulanan yöntemlerde ise sabun, bardak, toprak küp gibi birtakım malzemeler kullanılır. Bu malzemeler aracılığıyla çektilerle yerine gelen göbek çocuksuzluğun giderildiğinin habercisi sayılır. Bu tedavi yöntemlerini uygulayan kişilere yörede aralık ebesi ya da belediye ebesi denmektedir. Çalışmanın yapıldığı sahada toplanan veriler doğrultusunda kayan göbeği yerine getirmek için kullanılan yöntemler şunlardır:

Kullanılmayan sabunla göbek çekilir. Ayakları bağlayıp kadının tavana asılması ve ebe kadının bu pozisyonda göbeği aşağı doğru çektilmesi ile göbek yerine oturtulur ve kadın böylelikle ve çocuk sahibi olabilir (K. 2).

Ebeler, caranın içine kâğıt yakıp bırakarak kadınların göbek kısmına bunu koyar ve göbeğin üstünden çevirir. Böylelikle göbek yerine getirilerek çocuksuz kadın tedavi edilmiş olur (K. 1, K. 2).

Beş parmağın beşinin izi çıkacak şekilde göbek çektilir. Payas’ta meşhur Kündül Ebe’si vardır. Kündül Ebe, bele ve göbeğe büyük kavanoz vurup bel çekerek çocuksuz kadınları tedavi eder (K. 98).

3.1.1.3. Çocuğu Karnında Durmayan Kadın (Tıbıkalı)

Bir kadının sürekli çocuk düşürmesi ya da doğumdan çok kısa bir zaman geçtikten sonra bebeği ölen kadın Anadolu'da yaygın olan inanca göre tıbıkalı olarak ifade edilir. Yani tıbika, hamile kalıp çocuğu karnında durmayıp düşen ya da çocuğu doğduktan hemen sonra ölen kadını ifade eden bir tanımdır.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum ve sonu olarak kabul edilen ölüm olgusu, yaşamın başı ve sonunu ifade ettiğinden üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Doğumla gelen mutluluk, zamanla yerini ölümle gelen hüzne bırakır. İşte bu yaşamın başlangıç ve sonu birçok uygulama ve ritüel oluşmuştur. Nitekim tıbika olarak ifade edilen durum, üzerinde çokça durulan ve inanılan bir kavramdır. Hamile kalan kadının sürecin başından doğuma kadar dikkat etmesi gereken birtakım durumlar vardır (Karakaş, 2006, 317-327).

Halk arasında hamilelik sürecinde kötü ruhların kadına saldırabileceğine ve anne ile bebeğini hasta edebileceğine, hatta öldürebileceğine inanılmaktadır. Kötülük yapan ruhlardan biri olan tıbikanın da hamile olan annenin bebeğine karnındayken ya da doğumdan hemen sonra bebeğe zarar vereceğine hatta öldürebileceğine inanılır. Bahsedilen kötü ruhlardan anne ve bebeği korumak amacıyla başvuru alan yöntemlerden biri de ocak olarak kabul edilen insanların şifalandırıcı ruhlarının anneye ve bebeğine aktarılması amaçlanır. Kötü olan ruhların bu yöntemle defedileceğine ve zararından korunulacağına inanılır. Kötü olan bu ruhların zararından korunmak için uygulanan bir yöntem de zarar veren kötü ruhu kandırmaktır. Ülkemizde tıbıkayı aldatmak için pek çok uygulama bulunur. Bu uygulamaların nedeni ise tıbıkayı kandırarak bebeğin korunup onun ölmesine mani olmaktır. Osmaniye ilinde tıbıkalı kadın, kötü ruhtan korunmak amacıyla adak adayarak tıbıkayı kandırmaya çalışır. Hamile olan kadın bu adağı uygularken Mehmet ismine sahip kırk evden giysi alırım, kırk kapıdan doyururum diyerek ritüeli gerçekleştirir. Doğum gerçekleşmeden önce de içinde Mehmet isimli biri yaşayan kırk eve uğranır ve onlardan para toplanır. Dünyaya gelen bebeğin ihtiyaçları da bir süre boyunca bu evlerden alınan para ile karşılanır (Teke, 2005, s. 60). Tıbikanın kandırılarak uzaklaştırmasına yönelik uygulanan pratiklerden birine de Konya'da rastlanır. Hamileyken sürekli bebek düşüren kadın, tekrar bebek düşürmemek için bir bebek boyutunda et alır ve bu eti beyaz bir beze sararak kefenler, doğacak bebek yerine torağa gömer. Bu yöntemle bebelere zarar veren kötü ruhu aldatacağına inanılır. Aile bu yolla bebeğin ölmesini önlemiş olur (Aydın, 1982, s. 2). Anne adayının sürekli bebek kaybı yaşammasının nedeni olarak kötü ruhların görülmesi, Anadolu'nun çoğu yerinde

karşımıza çıkması muhtemel bir inanış tarzıdır. Benzer özellikte yaşanan çoğu olay yazında farklı isimlerle tabir edilir. Zarar verecek olan kötü ruhların farklı isimlerle adlandırılmasına ‘tabeli’ sözcüğü örnek verilebilir. Çok sayıda düşük yapan kadın için Anadolu’nun pek çok şehrinde tabeli kavramı kullanılır. Tabeli olan kadının kötü ruhtan korunmak için birtakım pratikleri gerçekleştirmesi beklenir. Sürekli çocuk düşüren kadın, teri ve nefesi mübarek sayılan kişinin terini kuruladığı bezi bebek doğana kadar yanında taşır. Tabeli olan kadına uygulanan bir başka yöntem de bir hocanın bebeği düşen kadının beline okunmuş ip takması ve bu ipin kırk gün boyunca kadının belinde kalması gerektiğidir. Bu uygulamadan sonra sağlıklı bir doğum gerçekleşirse doğan bebek hocaya götürülür ve hocanın seçtiği bir isim bebeğe verilir (Bali, 2017, s. 93-94).

Çalışma sahamızda yaptığımız görüşmelerde elde edilen verilere göre karnında bebeği durmayan kadın için tıbıkalı ifadesi kullanılır. Yörede annenin karnında bebeğin düşmesine, eksik doğmasına ya da doğum gerçekleştikten sonra bebeğin ölmesine tıbıkanın sebep olduğuna inanılır

Tıbıkanın anne ve bebeğe zarar veren kötü bir ruh olduğu ve tıpta yeri olmayan bu inanışa göre sürekli düşük yapan kadının bebeği anne karnında tıbıkanın boğduğu düşünülür. Tıbıkanın bebeğine zarar verdiğine inanan kadın ocağa başvurur. Ocak olan kişiden tıbıkaya engel olmak için bir nesne alır. Bu nesne muska da olabilirken okunmuş bir gıda ya da nesne de olabilir (Ünalan, 2022, s. 39).

Sahada görüşülen kişilerden derlenen bilgilere göre tıbıkanın önlenmesinde iki yöntem uygulanır. Bunlardan ilki sorunsuz hamilelik yaşayan kadın, tıbıkanın doğumun gerçekleştiği esnada bebeğin zarar görmemesi için ocaktan daha önce alınan bir nesne, muska ya da gıda alımıdır. Uygulanan ikinci yöntem ise karnında bebeği durmayan kadınların uyguladığı kuşak bağlama yöntemidir. Payas’ta tıbıkadan korunmak için alınan önlemlere ve kaçınılan durumlara şunlar örnek gösterilebilir:

Çocuğun annenin karnında durması için annenin beline okutulmuş kuşak bağlanır. Şifa için hocaya muska okutulup yazdırılır. Bu muskayı, çocuğun karnında durmasını isteyen kadın takar. Bebeğe Yaşar, Mevlüt ve Umut gibi isimlerin verilmesiyle çocuğun anne karnında duracağına inanılır (K. 47, K. 58).

Türbelere gidilerek anahtar okunup annenin belinde kilitlenir. Çocuk doğana kadar annenin belinden çıkarılmaz, doğumdan sonra çıkarılır. Eğer çocuk doğarsa türbeye gidilen o zâtın ismi çocuğa verilir (K. 107).

Tıbıkalı (tebalı) kadın hamile kadının üstüne silkinirse kadının çocuğu düşer. Buna teba da denir. Halk arasında bu silkinme esnasında tıbıkalı kadının sıkıntısının

hamile kadına geçtiği düşünülür. Bu nedenle tıbkalı kadının, keçinin üstüne silkinse keçiyi bile öldüreceği düşünülür. Derdini karşıya silkeledi de ona geçti inancı yaygındır. Bu nedenle hamile kadın, tıbkalı kadından uzak durmaya çalışır (K. 62, K. 99).

Kaynak kişilerimizden H. T. nin anlatımına göre: Gelinimizin ilk çocuğu düşünce ikincisinin adını Dursun koyuyor ama doğan kız çocuğu. Dayımın hanımı tebalıydı. Art arda iki düşük yapınca Bazil Bostan Dede'ye (Beyaz-ı Bestami) gitti. Orada çocuğumuz olursa yedi yaşına kadar saçını kesmeyeceğim diye dua etti. Yedi yaşına kadar da kıyafet almayıp komşulardan isteyeceğim dedi. Bizde bu inanışa göre yedi yaşına kadar elbise alınmaz ve başkalarından aldıklarını giydirirler ki çocuk ölmesin. Bu nedenle çocuk için adak adanırsa komşulardan kıyafet giydirilir, satın alınmaz. Sonra çocuk doğdu ve onun için kurban kesildi. Hocaya gidip muska yazdırıldı (K. 72).

Yörede Aydınlıların yaşadığı bir mahalle vardır. Çocuğu yaşamayan kadınlar, Aydınlıların yörük çadırına gidip ilk çadıra girer ve ilk ev sahibi, kadının boynuna yazma bağlayıp yedi çadıra gezdirir. Her çadırdan birer parça kumaş alır ve onu elbise şeklinde dikip bebek dursun diye anneye giydirilir. Bu elbise yedi parçalı olur. Son çadırdaki ev sahibinin adı neyse doğan çocuğa onun adı verilir. Çaylı 'da ebe karıdan ilaç hazırlatıp tampon yapılır. Yedi tane Mehmet isimde yaşayanların evlerinden parça toplayıp bebeğe zıbın dikilir (K. 39, K. 40, K. 41).

Karnında çocuğun durması için, kara tavuk kesilir ve toprağa gömülür. Hocalara gidip dua yazdırılır sonra bu dua suya katılıp içilir ve bu su ile yıkanılır (K. 49).

3.1.1.4. Hamile Kalmak İçin Yapılan Dinsel ve Büyüsel Ritüeller

Geleneksel Türk aile yapısında evlilikle beraber kadının; eşinin, ailesinin ve toplumun nazarında değer kazanması için çocuk sahibi olması gerekir. Geleneksel toplumumuzda bu saygınlığı kazanmak çok önemlidir. Çocuk sahibi olamayan kadın, bu durumu bir kusur olarak gören aileleri tarafından küçük görülür ve ona değer verilmez. Bu tutumlardan rahatsız olan kadın içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için çocuksuzluğa çareler arayarak tedavi olmaya çalışır (Örnek, 1977 s. 132). Gelenekselliğin hüküm sürdüğü toplumlarda kısırlık genellikle kadına atfedilen bir sorundur. Dolayısıyla da kısırlığın giderilmesinde kadına daha çok iş düşmektedir. Üstüne düşen görevi yerine getirmezse kadın, bu zaman zarfında daha çok üzülür. Bu nedenledir ki halk hekimliği ve geleneksel sağaltma yöntemleri daha çok kadın üzerine uygulanmıştır. Çocuksuzluğu gidermek için erkekten önce kadını tedavi etmeye yönelen

bilgili kişiler, kadında problem olabileceği düşüncesinden hareketle çeşitli tedavi yöntemlerini uygular. Kadın üzerinde uygulanan bu yöntemler incelendiğinde kadına yönelik uygulanan tedavi yöntemleri, eksikliği tamamlamaya dönükken, erkek için uygulanan pratiklerde ise erkeğe gücü kazandırma ve bu gücü kullanabilme yeteneğini kazanmaya dönüktür. Bu sebeple de çocuksuzluk, kadının eksikliğinin göstergesi olarak kabul edilir. Bu eksikliği tamamlamaya dönük uygulama ve pratikler daha çok eksik kabul edilen kadın üzerinde gerçekleşir (Genç, 2018, s. 43).

Payas halk kültüründe kısırlılığı gidermek ve hamile kalmak için yapılan dinsel ve büyüsel ritüellere bazı örnekler şunlardır:

Çocuğu olmayan kadınlara halk arasında kısır, zürriyetsiz, gudumsuz gelin (şanssız, kadersiz) dölsüz, köse, erkek damarlı, kör ocaklı, İngiliz kilidi vuran, kunlamaz kadın gibi isimler verilir. Bu durumda olan kadınlar aile tarafından dışlanır, eksik ve kusurlu gibi davranılır. Çocuksuzluğu gidermek için birtakım uygulamalar yapılır. Uğursuzluk getireceği düşüncesiyle çocuğu olmayan kadının yeni doğum yapmış kadının yanına girmesi istenmez. Eğer odaya girerse kıskanabileceği için anneye iyi gelmeyeceği düşünülür, çocuğu da nazar edebileceğinden korkulur. Çocuksuz kadına uğursuz diye bir şeye el sürdürülmez (K. 39, K. 70, K. 88, K. 109).

Ailesinde ve toplumda çocuğu olmayan kadınlara kötü muamele edilir. Horlanır, kocasını boşatmaya çalışırlar. Üstüne kuma getirilir. Kumanın görevi çocuk doğurmaktır. Diğer kadın ise evde hizmetçi gibi çalıştırılır (K. 29, K. 30).

Kaynak kişilerimizden Z. K. nın anlatımına göre: Kaynanam ağılda keçiyi gösterip bana bu doğurdu sen doğuramadın dedi (K. 4).

Kaynak kişilerimizden L. E. nin anlatımına göre: Akrabamız olan bir kadın vardı çocuğu olmadığı için kocasıyla birbirini çok sevdiği halde üzerine kuma getirdiler. Bunun üzerine kadın, yatak odasındaki aynaya “İbrahim, mutluluğumuzu kıskandılar, seni çok seviyorum” yazmış ve kadın intihar etmiş (K. 40).

Hacdən getirilen yazma, kadının beline takılır. Beyazıt-ı Bestami türbesi ziyaret edilir ve çocuğun olması için bu zâtın hatrına dua edilir. Dört yol Rabat'ta Karabıyık Dede türbesine gidilir, abdest alınır, namaz kılınır ve dua edilir. Şifa bulmak niyetiyle gece türbede yatılır. Türbeye halı namazlığı hediye edilir ve türbe demirlerine çaput bağlanır. Ayrıca türbede tavuk pilav pişirilir. Başkaları da ne pişirdiyse paylaşılıp yenir. Okutulmuş ip kadının beline bağlanır, yatırlarda adak adanır (K. 70, K. 88, K. 106, K. 112, F. 4, F. 5).

Beyazıt-1 Bestami türbesi ziyaret edilir. Bu zâtın hatrına Allah’a dua edilir. Eğer erkek çocuk olursa adını Beyazıt-1 Bestami koyacağım denir. Ziyaret çocuklarına buralarda genellikle Bestami, Tayfur, Bostan isimleri verilir (K. 22, K. 53, K. 63).

Türbeye gidilir, çubuğun iki tarafına ip bağlanır, ağacın başına dulukursa bebek olur. Durmazsa bebek olmaz. Kuşak okutulup annenin beline bağlanır, hamile kadının beline sancısı tutunca çeşilir (K. 49).

Türbede tavana ip asılır ve kadının iki ayağı bağlanır, tepesi üstüne durudurulur. Türbede tavuk kesilir ve pilav pişirilip insanlara dağıtılır (K. 48, K. 5).

Mehmet isminde olan kişilerin evleri tespit edilir ve yedi kapı olacak şekilde bu evler ziyaret edilir ve bu kişilerden para toplanır. Toplanan paralarla adak adanıp kurban kesilir. Delikli satı taşından anne geçirilir. Hamile kalınıp da çocuk doğunca cinsiyeti kız ise Satı, erkek olursa çocuğun adı Sadık konulur (K. 27).

Türbeye gidilir sonra zâtın mezarına gidip yatarak “Ben buraya kendimi emanet ettim; temiz, hastalıksız, sağlıklı döneyim” diye dua edilir. Türkiye’de hamile kadınlardan para toplayıp bu paralarla Hac’dan takı alıp takılır, doğum yapan kadına elma ısırtıp gebe kalmak isteyene yedirilir. Hocaya gidip okunmuş şeker almak ve hocanın kadının beline şifa niyetine vurması denen yöntemlerdendir. Yeni çocuğu olan insanlardan para toplanıp bu paralarla çocuğu olmayan kadın kendine kıyafet alıp giyer ki çocuğu olsun (K. 43, K. 55, K. 93, K. 107).

3.1.2. Hamile Kalmamak ve Hamileliği Sonlandırmak İçin Yapılan Uygulamalar

Geleneksel halk kültüründe genellikle çocuk sahibi olanlar yüceltilirken çocuk sahibi olamayanlar ise kusurlu görülür. Alanda yapılan araştırmamıza göre daha eski dönemlerde kırsal alanda yaşayan insanlar için çocuk sayısının fazlalığı önemsenirken günümüz kent yaşamında ise az sayıda çocuk sahibi olmak daha önemli hale gelmiştir. Bunun nedenleri arasında ekonomik sebepler, kadının çalışma hayatında aktif olması, eğitim seviyesinin yükselmesini örnek gösterebiliriz. Kırsal alanda da işlerin paylaşılması ve çocuk sahibi olmanın statü göstergesi olması nedeniyle çok çocuk sahibi olmak önemsenir. Bazen de sağlık problemleri nedeniyle de çocuk sahibi olmak istendiği halde olamaz ya da önleyici tedbirler kapsamında kadın daha da bilinçlenerek kasıtlı olarak çocuk sahibi olmak istememektedir. Hem hamile kalmamak hem de kalırsa gebeliği sonlandırmak için birtakım yöntemler uygulanır.

3.1.2.1. Hamile Kalmamak İçin Yapılan Uygulamalar

Geleneksel kültürün yaşatıldığı ve önemsendiği ailelerde, çocuk sayısının fazla olması gücün simgesi olarak kabul edilmektedir. Bu düşüncenin temelinde çoğunlukla köylerde yaşayan, toprakla uğraştıkları için insan emeğine duyulan ihtiyacın fazla olması yatar. Çok çocuk isteği, kimi zaman kadın tarafından arzulanan bir durum değildir. Çocuk istemeyen kadın, hamile kalmamaya, hamile kaldı ise de bebeği düşürmeye çalışarak bu duruma çözüm bulmaya çalışır. Hamile kalmayı engellemek için birtakım önlemler almak, özellikle kırsal kesimlerde halk tarafından kadının eleştirilmesine sebep olur. Dolayısıyla kadının gebe kalmamak için uyguladığı birtakım yöntemler, özellikle eşlerden ve aile büyüklerinden saklanır.

Geleneksel yaşayan toplumlarda çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumlulukları tartışmak mümkün olmasa da günümüz koşullarında anneliği ve bu statünün getirdiği sorumlulukları tartışılabilir. Kadının statü olarak anne olmak zorunda bırakılması onun bu duruma karşı tavır almasına neden olmuştur. Kadının geleneksel kültürün dayattığı role rağmen aldığı tavır, onun kendine olan özgüvenine ve birey olarak aldığı tutuma bağlıdır (Badinter, 2020, s. 23).

Günümüz koşullarında ise bireylerin zamanla meslek sahibi olması, birtakım hastalıkların türemesi, köyden kente göçün olması, teknolojik gelişmesi gibi nedenler, bireylerin çocuk sahibi olmak istememe düşüncesine sebep olur. Bu nedenle kadınlar, hamile kalmamak veya hamileliğe son vermek için günümüzde daha çok etkili uygulamalara başvururlar. Anadolu'nun en ücra köşesinde de hamile kalmak istemeyen veya hamileliği sonlandırmak isteyen kadınlar birtakım uygulamalar gerçekleştirirler. Çocuk sahibi olmak istemeyen kadınların gebe kalmamak için katırtırnağı otunun kök kısmını bala yedirerek tüketilmesinden sonra çocuğun olmayacağına inanılır. Bu düşüncenin kökenindeyse hayvan türlerinden olan katırın kısır olması vardır. Bu özelliğinden ötürü katır isminin kısırlıkla ilişkilendirilmesi ve katırtırnağı bitkisinin de kısırlığa yol açması fikrini oluşturmuştur (Çimrin, 2008, s. 15 & Boratav, 1994, s. 147).

Alınan önlemlerin etkili olmaması ve gebe kalınması durumunda da bebeği düşürmek için birtakım çareler ararlar. Bu çarelerden bazılarıysa; yüksek bir yerden atlama, ağır bir cismi kaldırma, ağaca asılıp sallanma, kına bitkisini ezip suya katarak içme, yumurtalıkları ezmeye çalışma, sıcak suya oturma ve rahme sivri bir nesne sokma gibi uygulamalardır (Yıldırım, 2019, s. 26).

İstenmeyen hamilelikte gebeliği sonlandırmak için Anadolu’da uygulanan bir başka yöntem ise şapın tampon kıvamına getirilerek rahme yerleştirilmesidir. Böylelikle çocuk gelişemez ve düşer. Bu çocuk düşürme yöntemi birkaç kez uygulanırsa kısırlılığa da neden olabilmektedir (Erdemir, 1984, s. 305).

Bebegi düşürmek amaçlı uygulanan yöntemler kadının sağlığını tehdit etse de günümüz koşullarında da rastgele veya bilerek uygulanır. Sahada yapılan araştırmalar ve görüşmeler sonucunda bu konu hakkında ortak yönleri bulunan uygulamalar varken halk tarafından pek bilinmeyen uygulamalara da rastlanmıştır. Bunlardan bazıları ise şunlardır:

İngiliz tuzu içilir. Rahme oksijenli pamuk koyulur. Doğum kontrol hapı kullanılır. Kına su ile karıştırılıp içilir. Bitki çayları içilir. Eşler, doğal yollardan korunur (K. 10, K. 57).

Pamuğa ispirto damlatılıp tampon olarak rahme uygulanır. Soğan kaynatılıp suyu içilir. Aspirin içilir. Ekşi ayran içilir ki adet kesilsin ve hamile kalınmasın (K. 1).

İlaç pişirilir tıg gibi rahme yerleştirilir. Ağrı kesici hap ile kola karıştırılıp içilir. Yayla çiçeği içilir. Hamile kalınmaması için ilişkiden sonra tuvalete gidilir (K. 40).

3.1.2.2. Hamileliği Sonlandırma Uygulamaları

Hamileliği sonlandırma düşüncesinin temelinde istenmeden kalınan hamilelik yatar. Baba tarafından istenmeyen çocuk düşüncesi olsa da gebeliğin istenmemesi genellikle annenin etrafında şekillenip oluşan bir düşüncedir. Uygulanan tüm pratiklere rağmen gebe kalındıysa geriye sadece gebeliği sonlandırmak seçeneği kalır. Bilinçli olarak ağır kaldırılır da bebek düşerse buna halk arasında “çocuk emzikten düştü” denir.

Payas’ta yapılan alan araştırmasında elde edilen verilere göre bölgede gebeliği sonlandırmak için uygulanan pratiklerden bazıları şunlardır:

Eczaneden iğne alıp vurdurmak, ağır kaldırmak, karna baskı uygulamak, buğday çuvalını kaldırmak, karna ağırlık koymak. Böğürtlen kökü kaynatıp içmek, kekik içmek, takla atmak (K. 54, K. 55).

Ağır buğday çuvallarını sırtlarında taşımak, sırtında çalı ve kiremit taşımak, sedirden hoplamak. Sürekli zıplama hareketleri yaparak çocuğu düşürmeye çalışmak, iki merdiven basamağını üst üste atlamak (K. 1, K. 2).

Cere karına konup kıvratılır, karın üstünde bebek düşün diye bu uygulama yapılır. Halbur, karın üstünde döndürülür (K. 4).

Kiriş rahme sokulur. Küllük çiçeği dalı rahme konur, horozun kolunun sivri yeri koparılır ve rahme sokulur (K. 40).

Ağrı kesici ilaçlar yutulur, dağlardan odun getirip belde taşınır; kimi zaman bu işlem yapıldığı halde bebek düşmez (K. 5).

3.2. Hamileliğin Anlaşılması ve Hamilelikte Yapılan Uygulamalar

Hamile olduğunun öğrenilmesi ile yepyeni bir hayata atılan ilk adım olan bu süreç birtakım bilinmezliklerle doludur. Bu bilinmezliklerden oluşan zaman aralığında, kadın ve aile bireyleri için bambaşka bir süreci ifade eder. Doğum öncesi ve doğum sonrasının arasında kalan bu süreç, eşiklik kavramıyla örtüşür. Buna göre eşiklik, geride bıraktığımız standart yaşam ya da kültürel durumumuzdan ayrışma ve bu sürecin bitiminde gizemle dolu olan bu yeni hayata uyum sağlama arasında geçen süreç olarak ifade edilir. Bu eşiklik sürecinde yeni ve bilinmez bir duruma adım atan kadın, geçmiş deneyimleri ile kazanacağı deneyimleri birleştirerek yeni yaşamına uyumlu hale getirir (Turner, 2018, s. 95-96).

Gebe olduğu anlaşılan kadın, ait olduğu toplumun anlayışı doğrultusunda derece atlayarak annelik statüsü kazanmış olur. Gebeliğe bağlı oluşan bu statüye bağlanan anlam halkın ortak değerleri ile yakından ilgilidir. Çünkü gebelik, anne ve babayı toplumda yer edindirmesi yönünden ilk aşama mahiyetindedir, bu da neslin devamlılığını sağlar. Annenin bu durumu bebeğin doğumuna kadar sürer. Doğum olayının gerçekleşmesiyle de yeni bir hal alır (Türkdoğan, 1982, s. 587).

İnsanoğlu, eskiden beri sağlıklı olmak ve sağlığı korumanın amaçlandığı her durumda birtakım uygulamalarla yaşadığı bu zaman aralığını iyi yönetmeye çalışır. Gebeliğin olduğu dönemde de bu durum geçerliliğini korur. Kadının gebe kaldığının anlaşılmasından sonra hamileliği kolaylaştıran, anneyi ve bebeği koruyan modern ve geleneksel yöntemlere başvurulur. Geçmişe baktığımızda kadın, hamilelik sürecinde köyün veya belediyenin ebesine muayene olurken günümüz koşullarında ise gebelik süreci doktor kontrolünde ilerler. Geleneksel halk kültürünün yaşandığı bölgelerde, hamilelik oluştysa nazardan korkulduğu için kadından bu durumu bir süre saklaması beklenir. Hamile olduğunun netleşmesinden sonra da kadın, toplum tarafından iki canlı olarak tabir edilir. Bu nedenle de kadından kendine özenle bakması beklenir. Hamilelik sürecinde anne aday, bebeğin ahlâkını, beden sağlığını, olumlu yönde etkiyebileceğini

düşündüğü eşyalara, insan ve hayvanlara yaklaşırken, olumsuz yönde etkileyeceğini düşündüğü eşyalardan ve canlılardan uzak durmaya dikkat eder.

Örneğin hamile olan anne tavuk eti yerse çocuğun göğsünde çıkıntı olur, nar yerse dişleri nar taneleri gibi dizili ve güzel olur, şeftali yerse çocuğun yanakları tüylü olur (Kalaycıoğlu, 2001, s. 58). Alan araştırmasında hamileliğin anlaşılması ve yapılan uygulamalar şu şekildedir:

Hamileliğin anlaşılması genellikle baş dönmesi, mide bulantısı ve adet gecikmesi ile tahmin edilir. Buna halk arasında “günün geçmesi” de denir. Adet gecikmesi birkaç ay üst üste yaşanırsa da gebe kalındığı düşünülür. Hamileliğin belirlenmesi için kadınlar arasında uygulanan yöntemlerden biri de, idrara çamaşır suyu katıp renginden hamileliğin tahmin edilmesidir. Hamile kaldığı tahmin ediliyorsa mahalle ebelerine gidilip muayene olunur. Hamile kadına halk arasında gebe, yüklü, gövdeli, döl tutmuş, emzikli, gırtlı garı, kuzlayıcı, aş veriyor, aş yiyor, günü geçmiş, iki canlı, ağzının tadı yok gibi isimler verilir (K. 59, K. 62, K. 70, K.73, K. 79).

Kadının sırtın kirlenmezse (adet görülmezse) ev halkı, özellikle kaynanalar bu durumu anlar. Geleneksel kültürde de hamile kalındığı anlaşıldığı zaman ilk kaynanaya söylenir. Hamile kalınca kadının ağzının tadı kaçır, kokulardan rahatsız olur (K. 41, K. 54).

Keçilerden ve ineklerden tiksnilir (K. 4, K. 30).

Doğacak çocuğun cildinin güzel olmasını isteyen anneler, ayva, çilek, elma gibi meyveler yer. Hamile iken bol bol Yusuf Suresi okurlar. Ayrıca güzele bakılır, bebeğin yüzü al al olsun diye bir torba elma yenir. Doğacak çocuk güzel olsun diye anne hamileyken zeytini kendi yüzüne bastırıp yutar. Bebek mavi gözlü olsun diye mavi gözlü çocuklara bakılır. Bebek güzel olsun diye Hicaz sürmesi bebeğin kaşlarına, gözlerinin içine süpürge ile çubuk ile çekilir. Fakat bu sürmenin Hac’dan gelmesi gerektiğine inanılır. Çocuğun ahlakı güzel olsun diye hamileyken ibadet edilir, namaz kılınır, dua edilir ve hatim indirilir. Anne ve baba aday da her anlamda ahlaklı davranır (K. 1, K. 2, K. 83, K. 99, K. 109).

Hamile kadın çocuğu iyi huylu olsun diye, iyi huylu insanın elinden bir şeyler yer. Çocuğun gözleri güzel olsun diye yeşil ormana bakılır. Çocuk ona benzesin diye sevdiği kişinin fotoğrafına bakılır (K. 54, K. 57).

Bebek ilk tekmeyi attığında anne, aynada kendine bakarsa ya da Ay’a bakarsa doğacak çocuğun güzel olacağı düşünülür (K. 54, K. 55, K. 56).

Ayva yiyen gamzeli olur, badem yiyen gözünü ellerse badem gözlü olur, bütün karabiber yutulup nereye dokunulursa orada benler çıkar. Bakla yiyenin çocuğu benli olur (K. 40).

3.3. Hamilelikte Kaçınılması Gereken Uygulamalar

Her kadın hamilelik sürecinin sorunsuz bir şekilde geçmesini ister. Annenin gebelik boyunca en büyük isteği bebeğini sağlıklı bir şekilde kucağına almaktır. Diğer taraftan her annenin hayali güzel bir bebek doğurmaktır. Bu nedenle gebelik sürecinde bazı kaçınımlarla olumsuz etkileri engelleyeceğini düşünür. Bebek ile anne arasındaki duygusal ve biyolojik bağlılık, annenin yaşadığı olumsuz bir olayda bebeğine de bunun yansıyabileceği düşüncesini oluşturur. Birtakım benzetmeler ve çağrışımlar yöntemiyle oluşturulan kaçınımlar, yalnızca annenin görevi değil onun yakınlarının da görevidir. Annenin yakınlarının da desteğiyle güçlenen ve büyüyen bir pratik haline gelen bu kaçınımlar, süreç içinde gebelik dönemini yönetir hale gelir (Örnek, 1977, s. 138).

Geleneksel kültürün yaşatıldığı ailelerde kaçınımlar, daha çok ortak yollar üzerine kurulan uygulamalardır. Diğer taraftan modern tedavi yöntemlerini uygulayan ailelerde ise kaçınılması gerekenler, doktor kontrolünde uygulanır, buna uyulmazsa eğer anne ve bebeğin hayatı tehlikeye girer. Geleneksel kültür öğelerini yaşatan ailelerde anne gebelik süreci boyunca davranışlarına, yediği ve baktığı şeylere çok dikkat eder. Bebeğin olumsuz etkileneceğini düşündüğü olaylardan uzak durmaya çalışır. Gebelikte bazı hayvanların çocuğu olumsuz etkileyebileceğine yönelik yaygın bir inanış vardır. Birey, toplum tarafından belirlenen kötü özellikleriyle ön plana çıkmış hayvanlardan özellikle uzak durur. Buna yönelik bir uygulama ise şu şekildedir: Kadın hamileliği sırasında yılan görürse ve gömleğini yırtmazsa doğacak bebeğin dili, dışarda ve ince olur (Mollaibrahimoğlu, 2014, s. 13).

“Benzetme yoluyla özdeşleşmeden ziyade dini temellere dayanan bir inanış ise Erzurum’da hamile kadının akşam ezanından sonra dışarda olması hoş görülmez. Yine akşam ezanından sonra hamile kadının kapı eşiğine ve evinin dışına kaynar su dökmesi iyi sayılmaz. Bu durumdan hamile kadının olumsuz etkileneceği düşünülür” (Türkdoğan, 1982, s. 588).

Gebelik sürecinde anne gibi babanın da bazı olumsuz sayılabilecek davranışlarının bebeği etkileyebileceği düşünülür. Hamilelik dönemde bebeğin babasının herhangi bir canlıya zarar vermesinin, çocuğunda bir sakatlık oluşturabileceği

düşüncesine inanılır (Baysal, 2019, s. 69). Gebelikte kadının dikkat etmesi gereken unsurlardan birisi de yediği şeylerdir. Gebelik döneminde kadının ciğer yememesi yese bile vücuduna dokunmaması önerilir. Bu uygulamanın nedeni ise çocuğun vücudunda leke çıkacağı düşüncesidir. Ayrıca çocuğun yarık dudaklı olmaması için gebe kadına tavşan ve deve eti yedirilmemektedir (Teke, 2005, s. 55). Bu inanışların uygulanmasının temel amacı çocuğun sağlıklı ve güzel doğmasıdır.

Farklı yörelerde olduğu gibi Payas bölgesinde de hamile olan kadının uzak durması gereken birtakım davranışlar bulunmaktadır. Alanda yapılan çalışmalarda elde edilen verilerden hareketle hamilelikte kaçınması gereken uygulamalar ile ilgili halk inanışları şunlardır:

Hamile kadın ciğer yerse doğacak çocuğun benli olacağına inanılır. Bu nedenle ciğere el dahi sürülmez. Anne adayları çirkin şeylere baktırılmaz. Ayı ve tavşana bakmaz. Tavşana bakarsa yarık dudaklı olur. Mübarek gecelerde hamile kalınırsa çocuğun başına bir şey geleceğine inanılır. Kadın, ilk ay ve yeniayda eşi ile birlikte olmaz çünkü uğursuzluk getireceğine inanılır. Kanamalı kadına yaklaşılmaz. Kadın, aşerirse canının çektiği şey hemen yenmezse çocukta bir leke olacağına inanılır. Hamile kadın kelle yerse çocuğu sümüklü olur, vücudu da kıllı olur. Hamileyken balık yiyenin de ağzı büyük olur (K. 25, K. 26, K. 27).

Tavşan eti yerse bebenin dudağı yarık olur, tavşan dudaklı olur. Aklına bir şey geldi yemediyse o yiyeceğin lekesi vücutta çıkar (K. 12).

Kaynak kişilerimizden Ş. V. nin anlatımına göre: Oğlumun bacağına siyah bir hamsi lekesi var. Canım ciğer istemiş, yiyemediğim için de çocuğum lekeli olmuş (K. 1).

Ahlaksız ve yaramaz çocuğa hamile kadınlar bakamaz. Çünkü bakılırsa çocuğun onlara benzeyeceği düşünülür. Doğan çocuk hırsız olmasın diye kimsenin bahçesinden izinsiz bir şey yenilmez. Hamileyken kedinin gözlerinin içine bakılmaz çünkü korkan kadının çocuğu kusurlu olur (K. 1, K. 2, K. 5).

Hamile kadın düşük yapmasın ve bebeği soğuk mizaçlı olmasın diye yılanı baktırılmaz. Hamile kadın iyi huylu çocuklara el sürer ki kendi çocuğu da iyi huylu olsun. Çocuk kötü huylu olmasın diye kötü huylulara el sürülmez (K. 116).

Hamile kadın yılan görürse, bebeğin dili büyük olmasın diye atletini içten yırtar (K. 33).

Hamile kadın denize giremez çünkü mikrop kapar. Hamile kadın başkasının bahçesinden izinsiz meyve koparamaz. Eğer koparırsa doğacak çocuğu da eli çakır olur (K. 75).

3.4. Çocuğun Cinsiyetini Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar

Her birey, geçmişten günümüze kadar akıbetini bilme ve bu doğrultuda kendine yön tayin etme isteği içerisinde olmuştur. Bu isteği aktif bir şekilde doğum uygulamalarında da gösteren bölge halkı, annenin davranışlarına göre bebeğin cinsiyetini tahmin etmek ya da bazı deneysel davranışlarla cinsiyeti öğrenmeye çalışma yoluna gitmiştir. Bu deneysel pratikler ve annenin davranışlarından çıkan sonuçlara annenin aşerdiği yiyecekler, bebeğin anne karnındaki duruşu gibi unsurlar bebeğin cinsiyetini anlamak için eşlik etmiştir. Anne karnındaki bebeğin cinsiyetini anlamak için uygulanan birçok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerin kimisi insanlar tarafından sıkça kullanılırken kimisi de bölgelere has yöntemler olabilmektedir. Kadının hamileyken canının tatlı çekmesi erkek çocuk doğuracağına yorulurken ekşi yemesi kız çocuğu doğuracağına yorulmaktadır. Daha yaygın bir cinsiyet tahmin etme yöntemi de anne adayının yüzünün güzelleşmesi kız çocuğa yorulurken çirkinleşmesi de erkek çocuğu olacağına yorulur. Bunun nedeni ise kız çocuğunun güzelliğini annesinden alması ve ona bu güzelliği yansıtmasıdır. Bu tahmin etme yöntemlerine benzer bir başka tahmin yöntemi ise hamile kadının karın yapısı üzerine yapılan yorumlardır. Anne karnında bebeğin yayvan olması kız çocuğa, toplu durması ise erkek çocuğa işaret sayılır. Yine kadının vücudunda lekeler oluşursa kız çocuğu olur. Başka bir cinsiyeti tahmin etme pratiği ise şöyledir; hamile kadının minderinin altına bir tarafa makas diğer tarafa bıçak koyulur. Kadın makasın olduğu tarafa oturursa doğacak çocuk kız, bıçağın olduğu tarafa oturursa erkek olacağı düşünülmektedir (Coşar, 2019, s. 17- 18 & Teke, 2005, s. 45 & Yıldırım, 2019, s. 23 & Örnek, 1977, s. 65 & Çoban, 2019, s. 110).

Tıbbi bir kesinliği ifade etmeyen bu tahmin etme yöntemleri Anadolu'da yaygın olarak kullanılmakta ve araştırma alanı olan Payas'ta da uygulanmaktadır. Halk tarafından genellikle bilinen pratiklerin yanında yörelere özgü de birçok pratik ya da tahmin etme şekli bulunmaktadır. Örneğin Amasya bölgesinde doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için hamile kadının idrarına arpa ve buğday atılır, ilk buğday yeşerirse kız, arpa yeşerirse erkek olacağı düşünülür (Cılacı, 1984, s. 157). Anne rüyada armut görürse erkek çocuğuna, elma görürse kız çocuğuna işaret ederken, rüyasında yeni ayı görürse erkek çocuğu, eski ayı görürse kız çocuğu olacağına inanılmaktadır. Cinsiyet tahmini yaparken bebeğin anne karnı içerisindeki hareketlerinden de tahminlerde bulunulur. Bebek çok hareketli ise ve sık tekme atıyorsa erkek, sürekli kıvrılıyorsa kız;

karın içindeki çocuğun tekmeleri kalçaya doğru olursa erkek, göğse doğru olursa kız olacağı düşünülmektedir. Ayrıca hamile kadının karnının şeklinden de cinsiyet tahmini yapılmaktadır. Kadının karnı sivri ise erkek, yayvan ise kız çocuğa yorulur (Kartal, 2020, s. 35 & İncir, 2011, s. 16).

Payas'ta da benzer uygulama yöntemlerine rastlanmaktadır. Halk kültürü unsurlarının çoğu bölgede birbirine benzer olması uygulamaların da benzer özellikler göstermesine yol açmıştır. Cinsiyeti tahmin etme uygulamalarının yanında kız veya erkek çocuk isteyen ailelerin başvurduğu pratikler de literatürde yer almaktadır. Erkek çocuk isteyen bir kadın bol bol Yusuf Suresi okuyarak erkek çocuğunun olma isteğini dua şeklinde dile getirir. Erkek çocuk olması için uygulanan başka bir pratik ise küçük bir erkek çocuğunun yediği lokmayı ağzından alıp yemektir. Kız çocuğu olması için uygulanan birtakım pratikler bulunmaktadır. Kız çocuk isteyen kadın eliyle yaptığı saçlı bir bebek ile komşularına ziyarete gider (Örnek, 1979, s. 49-53). Görüldüğü üzere Anadolu'da da cinsiyeti anlamak için birçok uygulama ve pratik bulunmaktadır.

Araştırma alanımız olan Payas'ta da yöreye özgü pratikler karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de cinsiyeti öğrenmek için modern tıp imkânlarından yararlanılmakta ve ultrason cihazı ile bebeğin cinsiyeti öğrenilmektedir. Sahada toplanan cinsiyet tayin etme uygulamaları şu şekildedir:

Kız olursa enginde olur, oğlan olursa yukarıda olur. Saç teline yüzük bağlanır, göbeğin üstünde sallanır. Saç teli durursa erkek, dönmeye devam ederse kız olduğuna inanılır (K. 5, K. 31).

Anne karnında bebek ilk kıpırdadığında karşısında kim varsa doğacak çocuğun ona benzeyeceğine inanılır. Hamile kadının eşinin uyurken sağa ya da sola yatmasının cinsiyetin anlaşılması için kullanıldığı bilinmektedir. Sağa yatıyor ise kız, sola yatıyor ise erkek çocuğu olacağına inanılır (K. 52, K. 71).

Doğan bebeğin göbeği aşağı bakıyorsa bundan sonraki çocuk erkek, yukarı bakıyorsa bundan sonraki çocuğun kız olacağı söylenir. Bebeğin göz kenarı ya da pöçüğünün üstü morsa bundan sonraki erkek olur denir. Hamile kadının annesine bakılır, kızıdan sonra oğlan mı olmuş erkek mi diye. Kendi kızı da annesine benzer diyerek cinsiyet tahmin edilir. Eğer bir kız bir erkek şeklinde bir kadın doğum yaptıysa “arpalı buğday” denir. Arpa erkek, buğday ise kızı temsil eder. Erkek çocuğu isteyenler, doğacak çocuk erkek olsun diye herhangi bir oğlan çocuğunun göbeği hocaya okutulur (K. 40, K. 42, K. 43).

İkiz çocuk olduğunu anlamak için ultrason olmadığı dönemlerde annenin karnı borazan gibi bir aletle doktorlar tarafından dinlenir. Çift kalp atışı varsa ikiz olduğu anlaşılır. Ayrıca karın şeklinin ikiye ayırık durması ve doğum yapacak kadının karnının büyük olması ikiz doğum yapacağına yorulur. Aynı zamanda ikiz çocuğa hamile olanların karnında çocukların balık gibi kaydığı hissi oluşur (K. 54, K. 55, F. 6).

3.4.1. Erkek Çocuk Doğacağını Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar

Anne adayının kafasına haberi olmadan tuz dökülür. Bu esnada burnunu kaşırsa oğlu olur. Yere iki minder konulur. Birinin altına makas saklanır, anne adayı boş mindere oturursa erkek çocuğu olacağına inanılır. Aileden herhangi biri tarafından annenin niyetine kelle paça alır ve kaynatır. Kaynadıktan sonra kelle, ağzından iki parçaya ayrılır; ayrılan parça püsküllü, saçlı ve etli ise erkek olacağına inanılır. Hamile kadının karnı sivri ise ve anne adayı çirkinleşirse erkek çocuğu olacağı inanılır. Çünkü erkek çocuğunun güzelliğe ihtiyacı yoktur ve anne adayının güzelliğine etki etmez. Kimileri de tam tersi kız çocuğa hamile olan annelerin çirkinleşeceğini düşünür. Anne adayının canı sürekli tatlı çekerse de erkek çocuğu olacağı düşünülür. Yöre halkı tarafından “Ye tatlıyı doğur Hakkı’yı” tabiri kullanılır. Herhangi bir alyans hamile kadının karın bölgesi hizasında ip bağlanarak sallanır. İp dönerse erkek çocuğu olduğuna inanılır. Erkek çocuğu isteyenler, oğlan olsun da, eli olmasın der. Oğlan çocuğu olmayan kadına “oğlanın sidiği eteğine değmez” denir (K. 59, K. 83, K. 97).

Hamile kadının karnı sağa meyilli ve çocuğun tekmeleri hızlı ve atik ise erkek olacağına inanılır. Kelle açılır etli ise kız, etsiz ise erkek olacağı düşünülür (K. 82, K. 88).

Bir bardağa su konur ve en az beş aylık hamile anne göğsündeki sütü bu suyun içine damlatılır. Eğer süt, suyun dibine çökerse erkek olur (K. 37).

3.4.2. Kız Çocuk Doğacağını Anlamak İçin Yapılan Uygulamalar

Anne adayının haberi olmadan kafasına tuz dökülür, bu sırada anne ağzını kaşırsa kızı olur. Yere iki minder konulur ve birinin altına makas saklanır. Anne adayı makas olan mindere oturursa kız bebeği olacağına inanılır. Kelle paça, aileden herhangi biri tarafından annenin niyetine ağzından iki parçaya ayrılır; ayrılan parça eğer sade ve düz çıkarsa kız çocuğu olacağına inanılır. Hamile kadının karnı yayvan ve kalçası büyük olur ise kız çocuğu olacağına inanılır. Anne adayının canı sürekli ekşi çekerse kızı olacağına

yorulur. Halk arasında ekşi yiyecekler aşeren anne için “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” diye bir söylem vardır. Hamile kadının hareketleri ağır ise buna “tuz yükü” denilerek çocuğun kız olacağı tahmin edilir. Çünkü kız çocuğu erkeğe göre daha ağır hareket ettiğine inanılır. Anne adayı güzelleşirse kız çocuğunun olacağına inanılır. Çünkü kız çocuğu güzelliği annesinden alır. Herhangi bir alyans, hamile kadının karın bölgesi hizasında ip bağlanarak sallanır. İp zikzak bir şekilde sallanırsa kız çocuğu olduğuna inanılır (K. 25, K. 26, K. 27, K. 28).

Hamile kadının karnı sola meyilli olursa ve çocuğun tekmeleri yavaş olursa kızı olacağına inanılır. Kelle açılır sade ve düz ise kız olacağı düşünülür (K. 88, K. 82).

Anne adayının kirpiği top top olursa ve anne güzelleşirse, kız çocuğu olacağına inanılır. Kıza hamile olan annenin üzerinde bir ağırlık olur. “Kız yükü, tuz yükü” denir (K. 54, K. 55).

Bir bardağa su konur ve en az beş aylık hamile anne göğsündeki sütü bu suyun içine damlatır. Eğer süt, suyun üstünde kalırsa doğacak çocuk kız olur (K. 37).

3.5. Çocuğun Cinsiyetini Belirleme Uygulamaları

Halk tarafından ailenin soyunun sürmesi, cinsiyet sahibi olması için ve “Erkek adamın erkek çocuğu olur” gibi düşünceler nedeniyle erkek çocuğun olması istenir. Ayrıca ileride erkek çocuğundan her şeyin istenebileceği düşünüldüğü için de erkek çocuk istenir. Kız çocuğu içinse yaşlanınca anne ve babasına bakması ve her denileni yapması gibi nedenlerle istenir. Bu istekler doğrultusunda istenen cinsiyette çocuk olması için birtakım uygulama ve pratiklere başvurulur. Erkek çocuğunun halk tarafından daha çok istendiği araştırma alanında yapılan görüşmelerde de tespit edilmiştir. Kız çocuk istenmesinin yanında tam tersi istenmemesi ve bu düşüncenin nedenleri de alan araştırmasında karşımıza çıkan bir durumdur. Bu duruma örnek olarak;

Kaynak kişilerimizden Ş. V. den aktarıldığına göre: Bizim sülalede genelde kız çocuğu istenmez çünkü kızlar eksik etektir, hor görünür. Hatta kız çocuğu doğunca küşşeli denir (K. 2).

Kız çocuğu el kuşu, oğlan çocuğu ev taşı derler. Bu nedenle kız çocuğu pek istenmez (K. 49).

Cinsiyet belirleme isteğine göre yapılan uygulamaların daha çok halk inanışlarına göre şekillendiği, bilimsel bir karşılığının ya da anlamının olmadığı görülmektedir.

3.5.1. Erkek Çocuk Olması İçin Yapılan Uygulamalar

Erkek çocuğunun istenmesinin nedenleri ve doğacak çocuğun erkek olması için uygulanan yöntem ve pratikler şunlardır:

Evlenen kız, elin adamında olduğu düşünülüşünden kadının ailesini ziyaretinin erkeğin vicdanına kaldığı, isterse de götürmeyebileceği düşünülür. Yine aynı düşünceyle erkek çocuğu istenir ve gerekçe olarak bu çocuğun ele gitmeyeceği, hep kendilerinde kalacağı gösterilir (K. 64).

Soyadına ve evine sahip çıksın, ocağını yaksın diye erkek çocuğu istenir. Babasının ışığını yaksın, kapısını açsın düşüncesiyle Payas'ta da Anadolu'da olduğu gibi daha çok erkek çocuğunun olması istenir (K. 2, K. 95).

Yusuf Suresi bol bol okunur. Oğlan duası diye bir muska, hocaya yazdırılır ve bu muska bir yıl önce anne tarafından boynuna takılır. Banyodan banyoya ancak çıkarılır. Bir önceki çocuk kız ise adı Merve konur ki ardından Sefa gelsin, yani ardından erkek çocuğu olsun diye adı Merve konur. Beş kız üst üste olunca sonuncuya Döner, Şakire isimleri konur ki bundan sonra doğacak çocuklar erkek olsun (K. 13, K. 18, K. 23).

Kaynak kişilerimizden D. K. nın anlatımına göre: Benim dört kızım oldu sonuncu kızıma Şakire ismi koydum, çünkü bundan sonra gelen çocuk erkek olsun istiyordum (K. 30).

Kaynak kişilerimizden M. M. nin anlatımına göre: Hanımı Dört Yol'da Ali Baba adlı hocaya gidip okuttuk. Hoca dedi ki bugün Hz. Yusuf'un doğumu siz rast geldiniz. Çocuğunuz oğlan olacak, eğer doğarsa adı Yusuf olacak dedi ve oldu. Adını da Yusuf koyduk (K. 5).

Erkek çocuğu olmayanlar son kızlarına cinsiyet dönsün ve bundan sonraki çocuk erkek olsun diye Döne ismini verirler. Ukkâş Hazretleri'nin türbesine gidip dilek yazılan kâğıt duvara yapıştırılır, eğer yapışıyorsa duası kabul olur. Doğacak çocuk erkek olsun diye Karabıyık Dede türbesine gidilir, orada uyunur (K. 45, K. 46, K. 47).

Kaynak kişilerimizden N. A. nın anlatımına göre: Bir akrabamız, İskenderun'da altı kız çocuğundan sonra erkek olması için hocaya gidip muska yazdırdı ve adak adadı (K. 78).

Oğlu olan kişinin bebeğinin göbeği alınır ve üstüne "Oğlan Duası" diye bir dua okutulur. Bu erkek çocuğu göbeğine yeni hamile olan kadın, oğlu olsun diye 41 Yasin Suresi okur (K. 49).

Kuran’da da “Oğlan Duası” olarak bilinen bir dua bulunmaktadır. Oğlum olursa ismini Muhammed koyarım diye adanır. Hiç kız doğurmamış kadının oğlunun göbeği okutulur. Güllü Yasin’de (Yasin Kitabı) dua var. Anne elini karnına koyup bu duayı okur (K. 54, K. 55).

3.5.2. Kız Çocuk Olması İçin Yapılan Uygulamalar

Kız çocuk istenmesinin nedenleri ve kız çocuğunun olması için uygulanan yöntem ve pratiklerin bazıları şunlardır:

Kız bebek olması için dualar okunur, özellikle Duhan ve Meryem Suresi okunur. Ocaklara gidilir, türbe ziyaretleri yapılır (K. 50, K. 63).

Sandığını açan olsun, yani düştüğü zaman anne ve babaya baksın diye kız çocuğu olsun istenir (K. 38).

Her denilene gelsin, anneyi yıkasın paklasın diye kız çocuğu istenir. Payas’ta yaygın olan inanışa göre dört atanın hakkı bir; kaynanasına, kayınbabasına, anne ve babasına baksın diye kız çocuğu olsun düşüncesi hakimdir (K. 24).

Anne ve babaya baksın, anneye arkadaş olsun ve anneye bir şey olursa ona yetişsin diye kız çocuğunun olması istenir. Ayrıca anne ve babasına düşkün olduğu için de istenir (K. 5).

3.6. Aşerme

Hamile olan kadının bu süreçte yaşamış olduğu hassas hali aşerme olarak ifade edilir. Orijinal hali aş yerme olan bu deyim, “yemekten tiksine” anlamına gelir. Aşermek kavramı zamanla anlam değişimine uğrayarak hamile olan kadının birtakım yiyecekleri canının çekmesi anlamında kullanılmaya başlamıştır (Boratav, 1994, s. 146).

Hamile olan kadınlar için oldukça hassas olan bu döneme Payas halkı birçok tabir kullanır. Bu dönemde yiyeceklerle karşı istek veya isteksizlik hali olarak aşırı tepki gösteren, sürekli canı bir şeyler çeken ya da yiyeceklerden tiksinen kadın için “ince eğiriyor” gibi tanımlamalar yapılır. Gebe kadının bu dönemde canının çektiği yiyeceklerin temin edilmesi ve anneye mutlaka yedirilmesi gerekir. Gebelik döneminde kadın, ekşi, tatlı, acı gibi farklı tatları dönemsel olarak aşerir.

Anadolu’da da canı bir şeyler çeken hamile kadının istediği şeyleri yiyebilmesi çok önemlidir. Toplum tarafından inanılan bir duruma göre, canı bir şey çeken kadın bunu

iyilemezse çocuğu doğduktan sonra o yiyeceğe benzer leke ile doğar (Kartal, 2020, s. 33 & Coşar, 2019, s. 17).

Payas'ta hamile olan kadın bir şey yemek ister de onu iyilemezse çocuğu bedeninde bir kusurla ya da eksik uzuvla dünyaya geleceği düşünülür. Alanda yapılan çalışmada kaynak kişilerin aşerme ile ilgili inanış ve uygulamalar ile verilen bilgiler şunlardır:

Kadın, aşererse canının çektiği şey hemen yenmezse çocukta bir leke olur. Halk arasında aşermeye gelinin gönlü kötü, midesi bulanıyor denir. Aşeren kadın canının istediğini yerse gözünün açılacağına inanılır. Ekşi üzüm kuruğu bu dönemde sık sık yenir. Halk arasında aşermeye; aş vermek, ağzı tatsız, cücük yayıyor, gonglu kötü, ince eğiriyor gibi adlar verilir (K. 14, K. 16, K. 18).

Kaynak kişilerimizden D. G. nin tilki ile ilgili anlattığı mitik bir hikâyeye göre: Evin gelini hamiledir ve aşerme döneminde olduğundan dolayı canı et yemek ister. Evde et olmadığı için kendine engel olamaz ve bir kediyi yakalayarak kesip dışarda ocakta pişirir. Kediyi ocakta pişirirken gelinin kayınbabası bunu görür, kadın da utanıp Allah'ım beni tilki yapsan bundan iyidir der ve duası kabul olur. Tilki olup gözden kaybolup gider. Bu nedenle tilki, ezan sesinden kaçmaz ve ezanı dinler çünkü aş veren kadının tilki olduğuna inanılır. Tilki adet gördüğü için de eti yenmez. Bu da aş veren kadının olduğunun kanıtıdır (K. 27).

Hamileyken canın bir şey çekse bile çocuk hırsız olmasın diye haram bir yiyeceğe el sürülmez (K. 49).

Kaynak kişilerimizden olan F. M. nin anlatımına göre: Oğluma hamileyken canım kahve çekirdi ama midem bulandığından içemezdim. Oğlum doğunca bacağında kahve çekirdeği lekesi oldu (K. 32).

Kaynak kişilerimizden Ş. V. nin anlatımına göre: Her şeyden tiksindim, böyle kafam bulandı, bir şey yiyemedim (K. 2).

Anne adayları genel olarak vücudundaki vitamin eksikliklerinden ötürü bu dönemde kül ve toprak yeme ihtiyacı hissederler (K. 114).

Annenin canı bir şey istediye ve yemediyse çocuk eksik doğar, annenin memesi şişer. Şişen göğüs için evin arkasına idrar yapılır, çamuru göğüse sıvanır, ağrısı geçer. Hamilenin canı bir şey çeker de iyilemezse "avucunu kokla" denir. Eğer koklanmazsa doğacak çocukta bir kusur olacağı düşünülür (K. 54, K. 55, K. 33).

Kaynak kişilerimizden C. P. nin anlatımına göre: Hamileyken canım mor erik çekiyordu, o sırada elimle farkına varmadan alnıma dokundum eriği de yiyemedim. Çocuk doğdu ve alnında mor leke vardı (K. 117).

3.7. Doğuma Hazırlık Uygulamaları

Bir bireyin yaşam serüveni anne karnına düştüğü gün başlar. Bu hayat yolculuğuna anne karnında başlayan bebek, sonraki aşamalarda doğacak ve nefes alacaktır. Bu olağanüstü yaşam yolculuğu bebeğin sadece anne ve babası için değil yakın çevresi için de heyecan uyandıran önemli bir andır. Doğacak çocuk, anne ve babanın ilk çocuğuysa sevinç ve telaş hatta korku hepsi bir arada yaşanır. Doğuma hazırlık sürecinde bebeğin ihtiyacı olacak her şey doğumdan önce temin edilir. Doğumdan olmadan önce bebek için titizlikle hazırlanan elbiseler ve doğum anı ve sonrasında ihtiyaç olacak eşyaların temin edilmesinin yanında doğumun kolay olması, sağlıklı bir bebeğin dünyaya gelmesi için yapılan birtakım uygulamalar bulunmaktadır. Sembolik olarak kolay bir doğum anı için uygulanan yöntemlerden birisi de yeni doğan çocuğun hazırlanan kıyafetlerinin hiçbirine ilmek atılmaz. Eğer kıyafetler ilmekli olursa rahmin de düğümleneceği ve zor bir doğum gerçekleşeceği inancı vardır (Teke, 2005, s. 64). Yine doğum anında yapılanlar arasında bulunan uygulama ise evdeki tüm kapı ve dolapların kilitlerinin açılmasıdır. Kolay doğum yapan birinin elinden su içmek, kocasının avucundan su içmek, Fatıma ana otunun suyunu içmek gibi uygulama ve inanışlarla doğumun kolay geçeceği düşünülür (Örnek, 1977, s. 102-104).

Doğum öncesi uygulama ve inanışların temelinde doğumun kolay geçmesi ve çocuğun sağlıklı dünyaya gelmesi vardır. Yalnızca ebeveynleri değil akrabalarını da sevindiren doğum hadisesi, ev halkı için güç ve bereket anlamına gelir. Bu da eski zamanlarda çocuğun sayıca fazla olmasının güç göstergesi olduğu fikrini doğrular niteliktedir (Yeşil, 2014, s. 120).

Doğum hadisesi için düşünülen ve uygulanan her pratik aslında genel tablonun bir parçasıdır. Bu uygulama ve inanışların her biri toplumun değer yargılarını ortaya koyar. Süreç en başından değerlendirilirse çocuğun doğumunu yaptıracak olan doktorun seçilmesi bile doğum mucizesinin her detayının önemli olduğunun göstergesidir. Doğum ve doğuma yönelik hazırlıklar aile için özeldir bu nedenle her detaya dikkat edilir. Bununla birlikte, günümüze baktığımızda imkânlarla sahip olmanın daha kolay olması

birtakım sorunların ortaya çıkmasına hem de sorunların daha kolay çözülmesine katkı sağlar (Aydemir, 2021, s. 62).

Alan araştırmasında elde edilen bilgiler doğrultusunda Payas'ta doğuma hazırlık uygulamaları şu şekildedir:

Erkek çocuğu için mavi kıyafetler, kız çocuğu için pembe elbiseler alınır. Çocuklar için yorgan minder dikilir, bez biçilir. Anneanne, bebek beşiği hazırlığı yapar. Eğer doğacak çocuk ilk çocuk ise bebeğin anne tarafı hazırlıkların büyük bir kısmını yapar (K. 52, K. 78, F. 8, F. 9).

Anne tarafı küçük bir yastık ve yorgan yapar ama ayıp olur diye kızına gizli verirler (K. 5, F. 11).

Bebeğin anneanesi yatak, yorgan, çamaşır ve kundağı getirir. Erkek tarafı ise beşiği getirir (K. 32, K. 33, F. 7, F. 10).

Bebek doğar doğmaz sarılık olmasın diye sarı yağlık(yazma) alınıp bebeğe örtülür. Anneye de al basmasın diye kırmızı yağlık örtülür (K. 111).

Kaynak kişilerimizden B. V. nin anlatımına göre: Eskiden pek hazırlık yapılmazdı, rastgele ne olduysa öyle yapılırdı. Eğer hazırlık yapılacaksa erkek tarafı yapardı. Bebeğin yedisinde ve kırkında mevlit okutulurdu. Anne tarafı da hediyeler alırdı. Kız çocuklar için renkli, erkek çocuklar için renksiz kıyafetler alınır. Kızlara küpe, erkek çocuğuna da künye getirilir (K. 1).

3.8. Beşik Töreni

Gebeliğin son ayları bebek sahibi olacak çiftlerin ve ailelerinin heyecan ve telaşı iki kat artar. Bir bebeğin doğumuna kadar geçen süre dokuz ay sürse de bebeğin kesin olarak ne zaman doğacağı bilinmez. Bu nedenle bebeğin ailesi gebeliğin sonlarına doğru her an hazır olmalıdır. Bebek için yapılan hazırlıkların başında bebeğin beşiğini hazırlama gelir. Doğumdan önce bebeğin ihtiyaçlarının alınmasında ve eksiklerinin giderilmesinde aktif rol alan anneanne ve babaanneler beşik hazırlığı için de çiftlere yardım ederler. Beşik alımıyla ilgili oluşan genel düşünceye göre doğacak bebeğin beşiğini almak anneanne tarafının görevidir. Geçmişte demir, ağaç gibi materyallerden yapılan beşikler günümüzde imkânların artmasıyla beraber plâstik malzemelerden de yapılmaktadır. Anne tarafı bunlardan maddiyatına uygun olanı tercih eder.

Beşik töreni, doğumdan önce aile ve komşuların katılımıyla gerçekleşen, kendi içinde küçük uygulamalar barındıran geleneksel unsurlardan biridir. Törene katılım

sağlayanlar bebek için dualarda bulunurken anneanne ve babaanne ise bebek doğduğunda verecekleri hediyelerden bahseder. Törene katılım gösterenler doğum sırasında kadını güçlendireceğine inandıkları süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri, taze meyve ve sebzeler, yemişler getirir. Aslında günümüzde ağırlıklı olarak yapılan bu törenin amacı önceden bebeğin ihtiyaçlarının bilinmesi ve bu ihtiyaçların tamamlanmasıdır.

Payas'ta yapılan doğum pratiklerinde mevcut olan törenler doğum gerçekleşmeden önce bebeğin ihtiyaçlarını tamamlamak için yapılır. Bazı durumlarda ise kırkı çıkan bebek ve anne için de beşik töreni yapılır. Yörede, doğumdan sonra beşik töreni yapılması uygulamasının daha yaygın olduğu görülmüştür. Az da olsa beşik töreninin babaanne tarafından yapıldığı örnekler de vardır. Burada dikkat çeken bir detayda beşik törenine bebek mevlidi olarak davet yapılmasıdır. Bebeğin doğumundan sonra kırk gün geçince aile, akrabalar, komşular ve tanıdık kadınlar eve davet edilir ve Kur'an-ı Kerim okunur. Buna kırk uçurması denir. Tören esnasında Yasin Suresi ve muhtelif dualar okunarak bebeğin ve annenin sağlığı için dua edilir. Sonra çocuk gezmeye çıkarılır (F. 12, F. 13, F. 14, F. 15).

Gebeliğin zor ayları olarak bilinen ilk aylar geçince hazırlıklara başlanır. Buradaki kıstas bebeğin anne karnına yerleştiği, düşme riskinin azaldığı ve gebeliğin akraba çevresine duyurulduğu zaman olan gebeliğin üçüncü ayının bitimidir. Bebek hazırlıklarını hamile kadının annesi yapar. Çocuğun bezi, zıbın takımı, kundağı, yatağı, beşiği anneanne tarafından temin edilir. Payas'ta bebek mevlidi olarak da bilinen beşik töreni, eskiye kıyasla günümüzde pek de önemsenmemektedir. Böyle düşünmelerinin nedeni ise imkânlara ulaşım noktasında yaşanan kolaylıktır. Günümüzde anne ve bebeğin ihtiyaçlarını temin etme noktasında herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Araştırma alanından elde edilen bilgilere göre böyle bir törenin daha çok geçmişte yapıldığı, günümüzde ise bu geleneksel uygulamanın pek de yapılmadığı yönündedir. Yörede yapılan görüşmeler şu şekildedir:

Bebek mevlidinde herkes birer davar keser, millete yedirir. Yakın akrabalarından da durumu iyi olanlar bebeğe altın takarlar (K. 46).

Kaynak kişilerimizden L. K. nın anlatımına göre: Kızım, şimdi nerdee o eski mevlitler. Gelinler her istediğini kocaya aldırıyor. İhtiyacı mı var ki anası elbise alsın (K. 46).

3.9. Cinsiyet Partisi

Hamile kaldıktan sonraki döneminde bebeğin ailesinin doğacak çocuğun cinsiyetinin kız ya da erkek mi olacağı düşüncesi heyecan ve merak uyandıran bir konudur. Halk kültüründe özellikle eski günlerde bazı uygulama ve pratiklere başvurularak bebeğin cinsiyeti hakkında tahmini yorumlar yapılsa da doğumdan önce cinsiyetin tam olarak bilinmesi imkânsızdı. Günümüzde ise cinsiyetin tam olarak öğrenilmesi gebeliğin üçüncü ay ve sonrasına denk gelir. Eskiden imkânların kısıtlı olması sebebiyle bebeğin cinsiyetinin bilinmemesi bebeğin doğumunda sürpriz olarak nitelendirilirken günümüzde ise cinsiyeti doğumdan çok önce öğrenmek mümkün olduğu halde anne ve baba tarafından sürpriz olması amaçlanır. Cinsiyetin öğrenilmesi geçmişte tahmin üzerineyken günümüzde modern tıbbın imkânları sayesinde kesinleşmiş bir formdadır. Bu durum da kutlamaların yapılmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde bir bebeğin doğmadan cinsiyetinin bilinmesi ve buna bağlı oluşan uygulama ve pratikler geçmişe kıyasla daha çok önemsenen, özenilen ve üzerinde durulan bir durumdur. Bebeğin cinsiyetinin önceden bilinmesinin yapılan hazırlıkların buna yönelik yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu çıkarımdan hareketle aile ve toplum öğrenilen cinsiyeti kutlama yoluna gider. Bu cinsiyet kutlama seremonisine ise “girl or boy” adı verilir. Bu tören, anne ve babanın talebi üzerine, bebeğin cinsiyeti, annenin doktoru tarafından bir kâğıda yazılarak organizasyonu yapacak kişilere iletilir. Bu kişiler ise bebeğin kız ya da erkek olması durumuna göre çeşit çeşit renkteki objelerle tören alanını süsler. Yapılan organizasyonda kız bebek bekleniyorsa kullanılan objeler pembe ağırlıklı; erkek bebek bekleniyorsa da bu objeler mavi renk ağırlıklı olur. Pembe ya da mavi olan kâğıtlar balonun içine koyulur ve bu balonun tören esnasında anne ve baba tarafından patlatılır. Böylelikle hem bebeğin cinsiyeti herkes tarafından öğrenilir hem de bunun kutlaması yapılmış olur (Serbest, 2020, s. 52). Yapılan alan araştırmasında elde edilen bilgiler şu şekildedir:

Kaynak kişilerimizden C. K. nın anlatımına göre: Akraba çevremde ilk ben yapacaktım, çok tepki gösterdiler. Eskiden parti mi vardı Ceren, dediler. Ben pek takmadım. Önce organizasyon şirketlerini araştırdım ve anlaştım. Sonra kadın doğum doktorumun sekreterine söyledim. Hamileliğim üç ayı geçiyordu. Doktoruma kesin mi diye teyit etmek için sordum. Evet, kesin deyince organizasyon yapmayı eşimle kararlaştırdım. Organizasyon şirketi doktorun sekreterinden aldığım kapalı zarfı benden aldı. Ona göre balonları ve renkli kâğıtları ayarlamışlar. Balonlar geldi, içinde de renkli

kâğıtlar varmış. Mekânı süslediler. Eşimle balonu patlattık ve mavi renk çıktı, yani erkekti. Oysa içimden de kız geçiyordu (K. 116).

Kaynak kişilerimizden Z. T. nin anlatımına göre: Herkes yapıyordu cinsiyet partisini. Ben de yapmak istedim ve kocama söyledim. Biraz mırın kırın ettikten sonra kabul etti. Yalnız organizasyona verilecek paramız yok dedi. Biz de kardeşlerimizden destek aldık. Her şeyle onlar ilgilendi. Balonları bile ayarladılar. Nihayet istediğim gibi geçti (K. 28).

Popüler kültür öğelerinin geleneksel kültüre galip geldiği günümüz koşullarında çağın gerisinde kalmama düşüncesi cinsiyet partisi gibi partilerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu etkinliklerin kökeninde, yeni olanı belirleme ve ona ait olma hissi uyandırmak vardır (İlgın, 2020, s. 34).

Kaynak kişilerimizden H. A. nın anlatımına göre: Ben ilk defa sosyal medyada kuzenimin arkadaşının sayfasında görmüştüm bu partiyi. Çok hoşuma gitti ve ben de yapmaya karar verdim. Bebeğime ve bize hatıra olarak kalsın istedim. Her şeyi kendim ayarladım yalnızca cinsiyeti bilmiyordum. Onu da doktorumdan kapalı bir zarftan alıp arkadaşıma verdim. Sadece balonun içindeki renkleri onun ayarlamasını istedim (K. 17).

3.10. Baby Shower

Baby shower, hamileliğin son aylarında olan kadını veya yeni doğum yapan anneyi tebrik etmek ve hediyesini vermek amaçlı yapılan kutlama törenidir. Geleneksel halk kültürümüzde yeri olmayan ve yabancı kültürlerin etkisiyle literatürümüze giren bir tören olan baby shower, birçok toplumda var olan popüler kültür öğesidir. Yapılacak olan parti genellikle hamile kadınınla beraber yakın akrabası ya da samimi olduğu bir arkadaşı tarafından organize edilir. Bu partinin yapılış amacı doğumdan önce anne ve bebeğin eksiklerini tamamlamak ve onlara hoş bir anı bırakmaktır. Gelen hediyeler, bebek mevlidinde getirilenlerle benzerlik gösterir. Bu törende, bebeğin fiziksel özellikleri ve doğum zamanını tahmin etme, bebek için güzel dilek notları yazma gibi pratikler gerçekleşir (İlgın, 2020, s. 70). Yörede bu tören uygulamasının özellikle son yıllarda yaygınlaştığı ve yeni nesil gençler arasında revaçta olduğu görülmektedir. Fakat bunun yanı sıra geleneksel uygulamaların da tamamen terk edilmediği ve her ikisinin de uygulandığı görülmektedir. Günümüzde, daha çok kadınların katılım sağladığı bir parti olan baby shower, işlev ve amaç bakımından halk kültüründeki doğum öncesi hazırlıklara benzer (Töret, 2017, s. 130). Doğumdan önce de özellikle doğacak çocuk, ilk çocuk ise

anneanne hazırlıklar yaparak anne ve bebeğin ihtiyaçlarını giderir. Baba tarafı da bu hazırlıklara katılır.

Payas'ta yapılan alan araştırmasında elde edilen bilgilere göre baby shower yörede sık uygulanan pratikler arasında değildir. Popüler kültür etkisiyle günümüzde yavaş yavaş yerini almıştır.

Baby shower partisi düzenleyen kaynak kişilerimizden Ö. T. nin anlatımına göre: Klasik şeyler yapmaktan hoşlanmam. Farklı bir konsept ile bebeğime anı kalması için arayışa girdim. Yurt dışında yaşayan bir arkadaşım vardı. Sağ olsun ilk o bana ihtiyacımı sordu. Burada doğumdan önce annenin arkadaşları anneye sürpriz yapar dedi. Adı da baby shower dedi. Ben de hediye almak amacıyla değil ama hem herkesten farklı bir şeyler yapmış olmak hem de bebeğime ilerde hatıra bırakmak için arkadaşlarım desteğiyle baby shower partisi yaptım. O zamanlar sekiz aylık hamileydim. Arkadaşlarımla eğlenceli oyunlar oynadık, fotoğraflar çekildik (K. 75).

3.11. Doğumun Kolay Geçmesi İçin Yapılan Uygulamalar

Anne ve bebeğin bu aşamayı sorunsuz geçebilmesi için bazı pratikler uygulanır. Geçmişte doğum esnasında anne ve bebek ölüm oranlarının fazla olması nedeniyle günümüzde doğum anında her türlü imkân seferber edilerek üst düzey önlem alınmaya çalışılır. Elde edilen bilgiler ve yaşanmışlık tecrübeleriyle bireyler, bu pratikleri doğum anında uygular. Kolay bir doğum olması için uygulanan birçok pratik vardır. Anneyi fiziksel olarak rahatlamasını sağlayacak olan birçok pratiğe örnek olarak doğum anında kadına zenzem suyu içirilmesi, anneye Kudüs hurması yedirilmesi gibi dinsel uygulamalar verilebilir. Annenin saç örgüsünün çözülmesi gibi sembolik uygulamalarla doğumun kolay bir şekilde bitmesi beklenir (Coşar, 2019, s. 20). Doğum anında yapılan bu dinsel ve büyüsel uygulamalar neticesinde doğumun kolay olduğu ve annenin bebeğini sağ salim kucağına aldığını tecrübe eden yöre halkı, bu inanış ve pratiği günümüzde de uygulamaktadır.

Ayrıca doğum esnasında birinin dışarda silah sıkmasının da doğumu kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu düşüncesin temelinde ise kötü ruhların silah sesinden korkup anne ve bebeğe yaklaşmaması fikridir (Kayabaşı, 2013, s. 33). Genel inanışa göre hamilelikten itibaren kırk çıkana kadar anne ve bebeği kötü ruhlar tarafından rahatsız edilebilir. Bu nedenle de silah sıkma uygulaması kötü ruhlardan korunmak için alınan önlemlerden biridir.

Kolay bir doğum gerçekleşmesi için çeşitli bitkilerden de yararlanılır. Meryem Ana otu da bunlardan biridir. Su ile ıslatılan ot yavaş yavaş açılır. Bu ot acılıkça rahminde aynı şekilde açılıp doğumun kolay gerçekleşeceği düşünülür (Örnek, 1977, s. 139-140 & Boratav, 1994, s. 148-149). Bu uygulama, Anadolu’da doğumun kolay olması için yaygın olarak uygulanan örneklerden biridir. Doğumun kolay geçmesi için uygulanan pratiklerin yanında doğumu güçleştiren unsurlar da yaptığımız alan araştırmasında incelenmiştir. Payas’ta yapılan araştırma neticesinde elde edilen bulgular şu şekildedir:

Anne kiloluysa ve kendine bakmadıysa, bebek doğum anında ters geldiyse, anne ağır iş yaptıysa ve kordon bebeğin boynuna dolandıysa doğum güçleşir. Kadının çatı kemiğinin dar olması da doğumu güçleştirir (K. 3).

Doğumu zor olan ve bebeğinin eşi düşmeyen kadına uygulamak için hayvan gübresi bir kaba konur, ateşlenir. Anne, sandalyenin üstünde bunun buharına oturur. Sonra da bebeğin eşi düşer (K. 47).

Doğum güçleşirse ebe, annenin karnına çöker ve sonra annenin karnına kum torbası koyar. Meryem ana otu suya konur, buharına oturulur. Ot açıldıkça rahim de açılır. Meryem ana otu aynı zamanda suya konulup içilir. Hamileler gelip gidip bu sudan içerler. İlk çocuksa doğum daha zor olur. Erkek çocuğu daha kolay doğar. Doğumun kolay olması için anne adayı traktöre konup gezdirilir, battaniye arasında sağa sola sallanır, karnı sabunla ovulup yumuşatılır. Rahim zeytinyağı ile yağlanır (K. 36, K. 109).

Doğum zor oluyorsa baba adayı ya da güçlü bir kadın hamileyi sırtına alıp silkelerse doğum kolaylaşır. Annenin yandan bacağını açtırıp pöçüğüne (kucağına) herhangi bir kız çocuğu oturtturulursa bu kız çocuğunun ilerde doğum yapması kolay olur. Bebek dönsün diye anne adayı beze konup sallanır. Doğumun güç olmasının nedenleri arasında annenin bakımsız ve hareketsiz olması söylenebilir. Eğer bebek yan gelirse bebek çevrilir (K. 5, K. 42).

3.12. Doğum Sırası ve Sonrası

Doğum, geleneksel Türk toplumunda ve günümüzde çeşitli pratiklerle kutlanan bir hadisesidir. Etrafında birçok inanış ve uygulamanın meydana gelmesinin nedeni de budur. Çünkü doğum sırasında anne veya bebekte olabilecek herhangi problemin ömür boyu hem etkisi hem de travması kalır. Geçmiş dönem koşullarını göz önüne alınırsa doğumda anne ve bebek hasarları veya ölümlerinin gerçekleşmesi daha çok görülmektedir. Böyle üzücü bir hadisenin yaşanmaması için de annenin doğuma titizlikle

hazırlanması gerekir. Bu hazırlıklar, aşırı kilo almamaya dikkat etmek, ağırlık kaldırmamak gibi hazırlıklardır (Örnek, 1977, s. 141 & F. 16).

Doğum sonrasında da annenin beslenmesine dikkat etmesi, üşütmemesi ve bebeğini emzirmesi gibi unsurlara dikkat etmesi gerekir. Günümüzde ise bu uygulamalara rutin doktor kontrolleri de eklenebilir. Doğumun kolay geçmesi için uygulanan fiziksel pratikler ise önceki tecrübeler ile birleştiğinden en mantıklı olanlardır. Payas'ta yapılan alan araştırması neticesinde doğum sırası ve sonrasında uygulanan pratikler şu şekildedir:

Yeni doğum yapmış kadına halk arasında “kırklı” gibi isimler verilir. Doğum yapılacak odaya çarşaf ve naylon serilir. Yerde doğum yaptırılır ve yastık kullanılmaz. Aralık ebesi denilen kişiler tarafından doğum yaptırılır. Şayet bu ebeler yok ise bilgili, yaşlı insanlar ve eli beşirlikli olan herkes doğumu yaptırır. Ebeler, doğum esnasında çocuk aşağı düşün diye anneyi silkelerler (K. 45, K. 48, K. 52).

Doğumu Kamer/Gamer yaptırır. Ayrıca köy ve belediye ebesi de doğum yaptırır. Belediye ebesi doğumu, kadını yatağa yatırarak yaptırır. Aralık ebesi ise kadını çömlterek doğumu yaptırır. Doğum odasına genellikle erkekler ve anneler odaya alınmaz çünkü ayıp sayılır. Yaşlı bilinçli teyzeler odaya alınır. Bir de ayak işlerini yapan kadınlar alınır. Destek için gerekirse bir yakını da odaya alınır. Bu yakınlarına görümceler, kız kardeş, yengeler örnek verilebilir. Kullanılmış elbise parçasından yapılan bez, temiz ip ve temiz jilet doğumda kullanılan malzemelerdir (K. 8, K. 48, K. 49).

Aralık ebesi yani köyün bilgili kadınları doğumu yaptırırlar. Hanım Kız isimli bir ebe köyde tüm doğumları yaptırır. Esas ismi Fatma'dır (K. 2).

Genellikle gençler, diplomalı ebeye güvenirken yaşlılar aralık ebesine güvenir. Erkek çocuğu sıcağı sevmediğinden çok kalın giydirilmez ve bastırılmaz. Kız çocuğu ise sıcağı sever bu nedenle sıkı giydirilir. Leğen, sıcak su, temiz havlu, banyo için tuzlu su doğum esnasında kullanılan araç ve gereçlerdendir (K. 7).

Kaynak kişilerimizden D. K. nın anlatımına göre: Bizim köyde (Sincan), doğumu Meryem teyze, Kündül teyze(köyün aralık ebeleri) yaptırırdı. Biz bu nedenle kendi mahallemizdeki ebelere güveniriz (K. 30).

Yeni doğan çocuk akıllı olsun ve korkmasın diye beşiğe besmelesiz konulup alınmaz. Nas, Felak, ve Ayetel Kürsi duaları bebeğin yüzüne bol bol okunur. Eğer çocuk kandilde doğarsa ve cinsiyeti erkekse adı Kandil konur. Doğum sırasında annenin yatağının temiz olmasına özen gösterilir ve yatağa beyaz dantelli çarşaf serilir. Doğumun yedinci günü kadın, lohusa hamamına götürülür. Burada baharatlı bal vücudunun her yerine sürülür. Annenin başına al basması diye kırmızı yazma bağlanır, yastığının altına

da tarak ve ayna konur. Kırkı çıkana kadar bunlar yastığın altında kalır. Anne ve bebeğin altına elenmiş temiz toprak ısıtılarak konur. Bu toprak dağdan, el değmemiş bir bölgeden alınır. Toprağın yapısı kireç gibi killidir. Bu toprak anne ve bebeği sıcak tutar (K. 5, K. 51, K. 53).

Mikrop kapmasın diye toprak ısıtılıp buharına doğum yapan kadın oturtulur (K. 2).

Doğum yaptıran aralık ebesine hediye olarak havlu, kına, sabun, başına tülbent, gömbet, para, yiyecek, tatlı, eteklik, öteberi gibi şeyler verilir. Ayrıca her ay ebenin ihtiyacı karşılanır. Elini yıkasın diye sabun verilir. Elinin kiri diyerek ebeye kına verilir (K. 25, K. 26, K. 27).

Ebeye bir kalıp sabun, tavuk, yazma, iki metre çit, havlu verilir. Beyaz don dikilip verilir. Sıkıntısı, acısı gitsin diye acı sabun verilir. Camlı sandıkta tülbentler sergilenir, ebe kadın oradan bakar, beğendiğini alır. Köyde Fatma Ebe (Belediye Ebesi) doğumları yaptırır (K. 5).

Bir kalıp sabun, bir kutu kibrit, tülbent hediye edilir. Ebe öldüğünde eli kanlı gider denir, bu nedenle eli temiz olsun diye ebeye sabun verilir. Yolunu aydınlatсын diye kibrit verilir (K. 113).

Doğum yaptıran kişiye eskiden gelip gitmek zor olduğundan, yol yürüyüp zahmet ettiğinden dolayı lastik ayakkabı hediye edilir (K. 1, K. 2).

Yeni doğan çocuğa ilk sütün verilmesi için üç ezan beklenir. Memenin başı yıkanır. Döşlerini ovup, yıkayıp bebeğe süt verir. Bebeğin ağzına yayıktan çıkan taze tereyağı ve şeker havanda dövülerek elenip sürülür. Bebek memeye alışsın diye yarım saat olmadan bebeğe süt verilmesi gerekir. Eğer çocuk sessiz olursa kendine gelsin diye teneke teştin altına koyulur, üstünde tıkırtı yapılır. Bu uygulamayı yapmanın amacı bebeğe anne karnının ortamının yaşatılmasıdır (K. 33, K. 34, K. 40).

Doğumdan bir iki saat sonra yani banyo ve tuzlamadan sonra çocuk emzirilir. Eğer çocuk emmiyorsa, şekerli su verilir (K. 2).

Bebeğin yedisi ya da kırkı çıktıktan sonra beşik töreni yapılır. Bebeğe zıbın giydirilir, urbalı dikilir. Anne de yedisine kadar, yani yedi kırkı çıkınca ayağa kalkar. Bu törene kısmeti olan yakın akraba ve komşular çağrılır (K. 25).

Kırklı bebeğin yıkanan havıtu(bezi) gece dışarıya bırakılmaz. Çünkü bebeği al basar ve elbiseleri yıldız görürse bu iyi sayılmaz. İt, püsü(kedi) atlar diye ikindi oldu mu çamaşırlar toplanır. Yıldız görmüş bebek bezini kadının birinin kullandığı ve bu nedenle daha sonra bebeğinin öldüğüne inanılır (K. 45, K. 107).

Çocuğun giysilerinin bir yaşına kadar yıkandığı su, üstünden atlanmasın diye her yere dökülmez. Bunun al basmasına neden olacağı düşünülür. Küçük çocuğun hiçbir şeyi gece dışarı konulmaz, akşam ezanı okunmadan toplanır. İt köpek atlarsa çocuk pişer, al basar, yaralanır, kötürüm olur. Yani ne kadar dikkat edilirse o kadar iyi olur (K. 52).

Çocuğun elbiseleri yıkandıktan sonra suyu selamet bir yere dökülür (K. 58).

Çocuğun giysilerinin yıkandığı yıkama suyu, banyoya da dökülmez, toprağa dökülür. Aynı zamanda yıkanan bezleri de akşam namazından sonra gece ayazı yemesi, kıyafetlerin yellenmesi iyi sayılmadığından dışarı bırakılmaz. Ayrıca cinler, şeytanlar musallat olur diye düşünülür (K. 50, K. 57).

Doğumda ölen çocuk, yıkanır, salası verilir. Canlı doğarsa mezarlığa, sessiz doğdu ise herhangi bir yere olduğu gibi temiz bir bezle sarılıp gömülür. Bebeğin kıyafetleri annenin başka çocukları olsun ve bunu giysin diye ve bebek bunları giyemeden öldü diye kimseye dağıtılmaz. Bu duruma halk arasındaki inanışa göre beşiği dağıtmayacaksınız derler. Bebeğin adı konarak kefenlenip gömülür. Eğer anne doğum sırasında öldüyse “sehit gitti, albastı ya da topuğu kanlı gitti.” denir. Doğduktan sonra çocuğu ölen kadınlar tekrar doğum yaptığında, dünyaya gelen çocuğa kız ise Dursun, oğlan ise Durmuş ismini koyarlar. Ayrıca çocuk yaşasın diye hocaya götürüp okuturlar. Son doğan kız çocuklara, çağrışım olsun diye erkeğe yakın isimler verilir: Hidayet, Nihayet, İsmet, Hikmet bunlardan bazılarıdır. Bir daha çocuk olmasın isteniyorsa son doğan çocuklarına Yeter ismini verirler (K. 49, K. 52, K. 84).

Doğumdan sonra çocuğu ölen kadının bir sonraki doğumunda, bebek doğar doğmaz deve sakalından yapılan çocuğun muska omzuna takılır ve okunmuş şapka kafasına takılır (K. 46).

Dede, bebek doğmadan beşiğini tahtadan hazırlar. Ayrıca bebekleri uyutmak için nenen çarşafı tavana bağlanır. Yeni doğan bebek tahta beşik, salıncak, hamakta yatırılır. Uğursuzluk olmasın, deli olmasın ve başı ağrmasın diye boş beşik sallanmaz. Eğer sallanırsa çocuğun öleceği düşünülür. Çocuk karnı ağrmasın ve yellenmesin diye de boş beşik sallanmaz. Beşiğin üstünden geçilmez çünkü geçilirse bebekte yaralar çıkar (K. 35, K. 111).

Yeni doğan bebek tahta beşik, demir beşik, halbur (büyük bir şekilde yapılır üstüne yatırılır)da yatırılır. Kim beşiği isterse o beşik ev ev gezer, ortak kullanılır. Salıncak ağaca bağlanır, içine kilim ve çubuklarla yatak hazırlanır. Bebek bunda da yatırılır (K. 44).

Bebek, buğday halburunda yatırılır. Burada yatan çocuk akıllı olur derler. Halbur ters çevrilir üstüne bebek yatırılır (K. 59).

Abdal eli değdiğinden fazla pislik olmaz, yara bere olmaz, al basmaz diye bebekler, halbura yatırılır. Abdallar, her yerde büyür bu nedenle onların yaptığı halburda yatan bebeğin onun gibi sağlıklı olacağına inanılır (K. 45, K. 46, K. 47).

Arap Alevilerinin yaptığı üstü olmayan ahşaptan beşikler vardır, buna fellah beşiği denir. Halk arasında buna “ıllangaç” denir. Uçları çubukla desteklenerek hamak tarzında ağaca asılır (K. 54, K. 55).

Yeni doğan bebek, bir bez içerisine elleri konarak ip ile dolanıp bağlanır. Buna kundaklama denir. Kundak, dörtgen şeklinde kare olan bezin ucu katlanarak yapılan bir bez parçasıdır. Bebek buna sarılır, kırkına kadar kolları dışarı çıkarılmaz, küreği batar denir. Kolları dışarıda ise belemek denir. Bebeğe el ile robalı elbise dikilir (K. 49).

Beyaz gömlek dikilir bebeğe boydan giydirilir altından da bez bağlanır. Örmeye ipe bezler yapılır, boncukla süslenir ve bebek kundağa sarılır. Beşiğin üstünden bir bezle iki kez bağlanır buna “yörek bağı” denir. Bebek, böylelikle yere devrilmez ve düşmez. Kundakla sarılan ve bağlanan şeye de sömek denir (K. 72).

Bebek; ayak bezi, bacak bezi ayrı olacak şekilde sarıp ellerini içine koyulur. Belek ipi ile de bağlanır. Tuvaleti de ilerde lazımlığa yapar (K. 46).

Yöre ipi, çocuğu sardıktan sonra bağlanan ipe denir. Buna belek bağı da denir. Gömlek üstünden patik, çorap giydirilir. Bacağına bez koyup belendir (K. 46).

Bebek uykuda güler ise meleklerin güldürdüğüne inanılır. Ağlar ise melekler, annen ve baban öldü dediği için ağladığına inanılır, ‘görükmeyenler korkutur’ denir. Bunun da duası vardır: Kur’an alınıp üç kulvallah okunarak çocuğun yüzüne doğru kapatılarak kötü varlıklar bebekten uzak tutulur. Bebeğin saçını önüne düşerse misafirin geleceğine yorulur (K. 54, K. 55).

Bebek fazla ağlatılmaz çünkü göbek fıtığı olabilir. Bebek bacak arasından bakarsa ve emeklerse misafirin geleceğine inanılır (K. 104, K. 113).

Bebek, anne babasının ahiretteki yerini görür. Buna göre ağlar ya da güler diye düşünülür. Bebek gece uyursa babayı sevdiği düşünülür çünkü onu rahatsız etmemiştir, gündüz uyuyorsa anneyi sevdiği düşünülür. Uyurken bebekler esnerse melekler esnetir, gülerse melekler güldürür, iyi varlıklar gözüne görünür diye düşünülür. Bacağının arasından bakarsa misafir gelir denir (K. 99).

Bebek uykuda ağlarsa meme kesilir sanır. Bebek ayak ayaküstüne attı mı arkasından yoldaş (kardeş) geliyor denir. Hıçkırırsa, midesi genişledi, babasının parasını yiyecek denir (K. 1, K. 40).

Bebek uykuda ağlarsa melekler, annen öldü derler. Bebek, anamı şimdi emdim der, inanmaz güler. Baban öldü derlerse de bebek ağlar. Bebeğin ağzı köpüklenirse, kafası kaşınıyor diye düşünülür (K. 46).

Çocuğun altını bağlamak için göv toprak belenir bebeğin altına bağlanır. Bu toprak çocuğa leke bırakmaz. Sincan Köyü'nde 'Çocuk Mağarası' denen bir yer vardır. Halburu, kazmayı, çuvalı alan oraya gider ve bu topraktan alarak bebeğin altını bağlarlar (K. 2).

Köstü toprağı olarak da adlandırılan bu toprak tarladan alınır, halburda elenir, tavada ısınır, bebeğin altına bağlanarak belek yapılır. Eli ayağı düzgün olsun, sıcak tutsun diye bebek beş aya kadar kundaklanır (K. 73, K. 90).

Göbeği şişen çocuğun göbeğinin üstüne demir para konup çamaşırı kıvratılır ve düzelsin diye çaput ile belenir (K. 2).

Doğum sonrasında sancısı olan anneye sıcak uygulama yapılır. Annenin karnına ve ayaklarına ısıtılmış tuğla konur, onun kepeği tavada ısıtılıp bez torbaya konur ve ağrıyan bölgeye uygulanır. Doğum sırasında ölen kadınlar direkt cennete gider, mükâfatlanır, ona sorgu sual yok diye düşünülür (K. 63, K. 73, K. 85).

Doğum sonrası ağrısı olan kadını ineklerin içtiği sudan alınıp içirilirse öbür çocuklarında sancı olmaz. İçi ııınsın sütü olsun diye pekmezli tereyağı pişirilir Nişa tereyağı yapılır (bulamaç) anneye yedirilir. Toyğa çorbası(ıspanaklı ya da kabaklı) içirilir, sadeyağda yumurta kırılır, anneye yedirilir. Kırk çeşit baharat (lohusa şüdüdü) bala katılarak kapaklı kavanozda saklanıp lohusaya yedirilir. Tereyağı pekmez içine ekmek doğranıp anneye yedirilir. Tereyağı eritilip toyğa çorbasına dökölüp anneye yedirilir. Annenin karnı çarşafı sıkıca sarılır. Yeni doğum yapan anneye, içi kokar diye ayran içirmez (K. 74, K. 80).

Bebek çok ağlarsa tülbente lokum sıkıca bağlanır ve beşiğin tepesine asılır. Bebek onu emzik gibi emer. Eskiden emzik yerine bu kullanılır. Lokum yoksa tülbentin içine dut koyulur, o da aynı işlevi görür (K. 109).

Ek gıdaya geçen çocuklara sebze suyu ile çorba yedirilir. Pirinç akşamdan ıslanır öğütölür, tülbentten geçirilip mama yapılır (K. 88).

3.13. Bebeğin Doğumunu Müjdeleme

Geçmişte bebeğin doğumu daha çok bilinmezlik içerdiğinden çok heyecanlı bir bekleyiş söz konusudur. Doğum bitince ebe ve akraba kadınlar tarafından babaya müjde verilirdi. Doğumdan sonra ebe kadın elinde bebekle dışarı çıkar ve babaya “müjdem i isterim” derdi. Baba da müjdeli haber karşılığında ebeye çeşitli hediyeler takdim ederdi. Alan araştırmasında görüşülen kaynak kişiler, müjdenin sadece bebek erkek doğarsa müjde sayıldığı, kız çocuk için müjde verilmediği, verilse de aileden para çıkmadığı belirtmiştir. Payas’ta erkek ya da kız çocuğunu müjdeleme ve kutlamaya dönük uygulama ve pratikler şu şekilde gerçekleşir:

Çocuğun doğum müjdesini ebe ya da ailenin herhangi bir yakını tarafından babaya verilir. Geleneksel olarak evde dede ve babaanne gibi aile büyükleri var ise müjde onlara verilir. Müjde, özellikle de dedeye verilir. Müjdeyi veren kişiye şeker, para verilir. Sandık dolusu lokum bakkalın önüne koyulup dağıtılır. Bir sini tatlı dağıtılır. Bebek, sağ salim doğunca baba ebeye: “Sağ salim doğdu, dile benden ne dilersen” der. Doğumdan sonra babaya denir ki “Karı doğum yaptı, ağız sütünü yedin mi?” Baba da güler geçer (K. 5, K. 11, K. 27).

Erkek çocuğu doğunca davullar çalınır kurbanlar kesilir. Kız çocuğu olunca pek sevinilmez, hiçbir şey yapılmaz. Baklava ve bir teneke helva dağıtılır. Aile, hazırlıklı ise bebeğin muştusunu(müjde) çıkarıp altın verir (K. 1, K. 2, F. 17).

Müjde verene sabun, havlu, mübarek yerden geliyor diye hac kınası verilir. Bebek doğar doğmaz bebeğin kime benzemesi isteniyorsa çocuk ilk olarak onun kucağına verilir ve o kişi, bebeğin ağzına tükürür ya da ekmek çiğneyip ağzına koyar (K. 2).

Müjde veren kişiye lokum, bisküvi verilir. Çocuğu olanın evi taşlanır, tatlısını yiyelim diye. Bu uygulama genellikle erkek çocuğu için yapılır. Ev sahibi kırmızı çizgili şekerlerden dağıtır. Uzun zamandan sonra doğan çocuk için adanan adaklar kesilir, davul çaldırılır, her yaşında yedi defa kurban kesilir, akika kesilir ve çerez dağıtılır (K. 58, K. 70, K. 71).

Hicaz’a gidenler buradan deve eti getirir, doğumdan sonra müjde veren insanlara bu eti dağıtır ve anneye de bu etten yedirirler (K. 6).

Çocuk ilk defa babaanne ve dedenin kucağına verilir. Bunun nedeni olarak aile büyüğü olarak saygıyı hak ettikleri gösterilir. Çocuğu ilk defa kucağına alan kişi kim tarafından kucağına verildiyse o kişiye hediye alır ve onun ihtiyaçlarını giderir. Çocuğu

ilk defa kucağına alan kişi, “Allah, akıl baylığı versin” der ve bebeğin kundağına para sıkıştırır (K. 74, K. 79).

Kaynak kişilerimizden Z. S. den aktarılanlara göre: Oğlum doğduğunda kapını taşılayacağınız hani oğlunun gömmeçi dediler, dağıttık. Sonra da kurban kestik (K. 74).

3.14. Bebeğin Eşi ve Göbek Bağı ile İlgili Yapılan İşlemler

Bebek doğup göbeği kesildikten sonra yapılması gereken önemli uygulamalardan birisi de bebeğin eşidir. Bebek doğana kadar yaşadığı dünyayı temsil eden ve hayatı öneme sahip olan bu parçanın bebeğin doğumundan sonra atılması beklenir. Bebeğin eşi denen bu parça, bebeğin bir dokusu olması nedeniyle rastgele çöpe atılmaz. Göbek için yapılan uygulamalar eşi için de yapılır. Halk kültüründe bebeğin eşinin ondan bir parça olması sebebiyle gömülmesi gerektiği düşünülür (Örnek, 1977, s. 143). Doğum gerçekleştikten sonra bebeğin temizlenmesi, göbeğinin temiz bir bıçak ya da jilette kesilmesi mikrop kapmaması için önemlidir. Bebeğin göbeği kesilirken halk kültüründe parmaklarla ölçüm yapılır. Dört parmak üstten ve dört parmak alttan ölçülerek bebeğin göbek bağı kesilir. Göbek bağı kesildikten sonra sıkı bir düğüm atılır. Doğum gerçekleştikten sonra annenin zehirlenmemesi için bebeğin eşinin vücuttan atılması gerekir. Eğer kendiliğinde atılmazsa dışardan müdahale yoluyla atılır. Yeni doğum yapmış anneye sıcak şeylerin içirilmesi ile annenin içinin yumuşatılarak bebeğin eşinin düşeceğine inanılır.

Bebeğin eşi bebekten bir parça olarak görüldüğünden bir ölüyü defneder gibi toprağa gömülür. Eğer bir hayvan eşi yerse yeni doğum yapmış annenin sütünün kesileceğine inanılır (Akçiçek, 1992, s. 18). Başka bir uygulama ise çocuğu yaşamayan kadın için uygulanmaktadır. Araştırma alanımız olan Payas'ta yapılan görüşmelerde bebeğin eşi ve göbek bağı ile ilgili birçok uygulamaya rastlanmaktadır. Bunlar:

Doğum odasında, halı üzerinde muşamba, temiz telis olur, üzerine de kütük koyulur ve anneyi buna oturturlar. Kötü bir bez serilir üzerine bebeğin eşi alınır ve ebe bunu götürüp gömer. Doğum odasına annenin en yakınları, ebe ve aile büyüklerinden tecrübeli kişiler alınır. Göbek kordonu temiz bir jilette kesilir ve iple bağlanır. Göbek kordonu uzun ise bebeğin ömrünün uzun olacağı, kısa ise ömrünün kısa olacağına inanılır. Kordon kesildikten sonra çocuk ılık su ile yıkanılır ve bir beze sarılır. Bir saat böyle beklenir. Kesilen göbek, tahta tavana sokulur ya da yatak yükünün altına saklanır (K. 88, K. 106, K. 107).

Bebeğin göbek kordonu dört parmak üstten dört parmak da alttan ölçülür. Yani bir el basımı mesafesinde ölçülür. Jilet ya da makasla kesilir. Makas, jilet ateşte ısıtılıp mikrobu öldürülüp öyle kullanılır. Bilinçli ebeler kordon boyundan annenin kaç çocuk doğuracağını, sonrası erkek mi kız mı olduğunu anlarlar. Örneğin göbek bağı yana dönük mü yoksa normal mi bundan bile bir tahminde bulunurlar. Göbek kordonu kesildikten sonra çocuğun ilerde beli ağrımazın diye çocuğun sırtına jilet atılır ve tavuk telesı ile kanı alınır (K. 2, K. 25, K. 26, K. 27).

Göbek bağı, birtakım yöntemlerle kesilmektedir. Göbeği taşla kesmek, iki taş arasına alıp ezerek kesmek, ipe bağlayarak boğdurup moraran kısmının jiletle kesilmesi gibi yöntemler bunlardan bazılarıdır (K. 88, K. 106).

Kimse doğumu görmesın diye anneye şalvar giydirilir, çocuk onun içine doğar. Sonra ebe bebeği alır, eşi ile beraber o şalvar toprağa gömülür (K. 2).

Göbek kordonu ortada olursa bir önceki çocuk kız ya da erkeğe doğan bebeğin de onunla aynı cinsiyette olduğu düşünülür. Göbek kordonu kenarda olursa bir önceki çocuğun tam tersi cinsiyetler olur. Doğan bebek kızsı ve arkası erkek olsun isteniyorsa bebeğin eşi döndürülür (K. 104).

Göbek kordonu gevşek bağlanırsa çocuğun sürekli altını ıslatacağına inanılır. Bu nedenle göbek kordonunu sağlam bağlamak gerektiği düşünülür. Göbek kesildikten sonra sarılık olmasın diye bebeğe sarı yazma örtülür. Bebeğin rengi açılsın, beyaz olsun diye de beyaz tülbent örtülür ki bebek beyaz olsun. Bebek sarılık olmasın diye ışık, sürekli açık bırakılır (K. 82, K. 113).

3.15. Lohusalık Dönemi

Bebeğin doğumundan sonra sağlıklı atlatılması gereken bir başka önemli süreç de lohusalık dönemidir. Çünkü hayata gözlerini açan bebeğin anne ile uyumu, annenin bir canlıyı dünyaya getirişi ve bu canlının tüm sorumluluğunu alması, fiziksel olarak annede yaşanan değişimler bu süreçte yaşanır. Lohusalık dönemi, zorlu bir dokuz ayı geçirdikten sonra başlayan bu yeni hayata anne ve bebeğin uyum sağlama sürecini kapsar.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, günümüzdekinin aksine sıradan bir durum olarak görülüyordu. Hamile olan kadın, doğumun olacağı güne kadar ev işlerinde, tarlada çalışırdı. Doğum başlayınca da kendi kendine doğumunu yapar, bebeğinin doğum sonrası tüm bakımlarını yapardı. Sonrasında da rutin hayatına sırtında bebekle devam ederdi (Doğaner, 2013, s. 167).

Geçmişte, doğum olayı sıradan bir durum olarak görülse de aynı zamanda anne ve bebek için büyük bir özen gerektirecek süreci de ifade eder. Geleneksel halk inanışına göre anne ve bebeğin bu dönemde savunmasız olduğu ve olumsuz etkenlere açık olduğu düşüncesi yaygındır. Bunun nedeni ise ruhen ve fiziken yaşanan değişime uyum sağlama sürecinde oluşan birtakım sorunlardır. Geleneksel inanış ise problemi, dinsel ve büyüsel uygulamalardan yardım alarak çözer.

Önleyici tedbir olarak lohusalık döneminde anne ve bebeğin evde ya da odada yalnız bırakılmaması örnek verilebilir. Olur da anne ve bebeği evde yalnız bırakılmak zorunda kalırsa alınabilecek birtakım önlemler vardır. Doğumdan sonra başlayan ve kırk gün süren dönem olan lohusalık döneminde Payas halkı, anne ve bebeği için inanç temelli birçok pratik uygular. Bu yöntemlerden bazıları şunlardır:

Doğum sırasında kadının kanı durmaz ve ölürse “şehit gitti” denir ve onun günahı yok, ona sorgu sual olmaz düşüncesi ile hareket edilir. Eğer çocuk ölür anne hayatta kalırsa, çocuğun sesi ahirette anneyi kurtarır diye düşünülür (K. 32).

Doğum bittikten sonra anne temizlenip giydirilir. Kırmızı işlemeli yorgan ve temiz yatak hazırlanır. Anne ve bebeği höllük topraklı bu yatağa yatırılır. Pekmez ve tereyağı (yakı) ıltır, anneye yedirilir. İkinci gün lohusa anneye kan olsun diye karaciğer yedirilir. Üçüncü gün anneye mercimekli pilav, yer elması (boynuz boynuz olur bu yer elması) sütü bol olsun diye yedirilir. Kabız olmasın diye anneye tavuk çorbası içilir, tereyağlı kuymak yedirilir. Lohusaya su içirilmez çünkü çok su içerse vücudundaki mikrobu atamaz, hastalıklara çabuk yakalanır. Karpuz ve salatalık ölmesin diye lohusaya yedirilmez. Anne sıcak su ile sıcak tutulur, kırk gün çok dikkat edilir. Üşütmesin diye ayağından çorap çıkarılmaz. Nane-kekik (dağ kekiği) kaynatılıp lohusaya içirilir (K. 36, K. 57, K. 59, K. 71).

Doğumdan sonra anne, dört beş gün yatar, üşütmemeye dikkat eder. Doğumdan sonra annenin eli, ayağı, yüzü şişmesin diye bir gün boyunca su içirilmez. Zararlı varlıklardan korunmak için anne ve bebeğinin yastığının altına makas, bıçak konur (K. 24, K. 26).

Yeni doğum yapmış kadına kırkına kadar bir ayağı mezarda denir. Soğuk almasın diye dışarı çıkarılmaz (K. 20, K. 21).

Gece bebek doğar, sabah annesi şalvarını çekip ineğini sağlar. Doğumdan sonra annenin ateşi çıkarsa buna ‘süt sıtması’ denir. Ağız, bebeğe verilen ilk süttür ve koyu olur. Bu süütün, bebeğe şifa olduğu söylenmektedir (K. 47).

Bebeğe doğar doğmaz anne sütü verilir. Çocuğun ilk salyasının, annesinin memesini iyileştireceği düşünülür. İlk ağız sütü faydalıdır. Annenin sütü azalırsa, artması için anneye bol su içirilir. Anneye helva, pekmez,- tereyağı (hatise) mercimekli pilav, gül şerbeti, buğur (erkek deve eti), soğan, rezene, şerbet, reyhan şerbeti, buğday, arpa, kuru soğan, yeşillik, hoşaf, tereyağı, üzüm şerbeti verilir. Kaynar (tarçın kaynatılır üzerine ceviz konur) anneye ve gelenlere içirilir. Kırk gün boyunca un ile zerdeçal tereyağı ile anneye yedirilir. Kan yapsın diye ciğer yenir, çubuk tarçın ile karanfil içilir. Lohusa şerbeti yapıp ziyaretçilere içirilir (K. 49, K. 88, K. 107).

Bebek abdestsiz emzirilmez. Çünkü Peygamber efendimiz de abdestsiz emzirilmemiştir. Sütanne Şeyma da Peygamberimizi abdestsiz emzirmemiştir. İçki içen adamın çocuğunun işediği yer yani çocuğun elbisesinin o kısmı uğursuzluk getirir diye kesilir ya da yakılır (K. 6).

Anne sütünü sağıp incirin dibine dökülürse bu sütün, tekrar çocuk olduğunda annenin sütünün geleceğine vesile olduğuna inanılır. Anne sütü yeterli gelmezse bebeğe palıza, asıda (nişasta, su, şeker, tereyağı) verilir. Gazı olan bebeğe, çay kaşığına anne sütü ve kimyon konarak içirilir. Bebeklere ölçme denen bir spor yaptırılır. Bebek yere yatırılır, sağ bacak sol kol, sol bacak ve sol kol birbirine çapraz olarak değiştirilir (K. 40).

Annenin sütünün kesilmesine ve azalmasına üzüntü, korku, sıkıntı, acı ve nazarın etkili olduğu düşünülür. Bu nedenle bebek herkesin yanında emzirilmez. Annenin canı bir şey çeker de yemezse sütü azalır. Böyle durumlarda sütanne ayarlanır. Sütanne, akrabadan seçilmez çünkü emziren kişinin çocuğuyla emzirdiği çocuk kardeş sayılır. Bu nedenle evlilik olması mümkün değildir (K. 65, K. 88, K. 104).

Doğum bitince anneye al basmasın diye kırmızı yazma bağlanır. Bu yazma, ocak olan yani alı boğan kişinin yazmasıdır ve anne ile bebeğine örtülür. Anne doğumun olduğu gün kalkar iş yapar ve ekine gider (K. 25).

Lohusaya süt, ayran ve yoğurt verilmez çünkü bunların annenin sütünü keseceğine ve ona sancı yapacağına inanılır. Yeni doğum yapmış kadına lohusa, kuzlamış, kırklı gibi isimler verilir. Ağrısı olan annenin yatağına sıcak toprak konur, beli ovulur, salavat getirilerek dua edilir. Anne hafif hafif gezdirilir. Bebeğin altına köstü toprağı denen tarladan toprak alınır, elenip ısıtılır ve bebek ınsın diye altına serilir (K. 99, K. 106, K. 109).

Kırklı kadına yağlı ballı verilir. Yani şeker içine tereyağı konur. Annenin içi yumuşasın, sütü olsun diye yufka ekmek ve zeytinyağı ile yağlı burma yedirilir (K. 31).

Yeni doğum yapan kadın üç gün yahut yedi gün dinlenir. Lohusa ve bebek kırkı çıkana kadar evde yalnız bırakılmaz. Çünkü al basacağından korkulur. Yalnız bırakılmak zorunda kalınırsa, bebeğin başına süpürge bırakılır. Doğumdan sonra kadının yüzünde leke kalmasın diye kendi saçları yüzüne sürülür. Göbeği sarkasın diye de annenin karnına çarşaf bağlanır (K. 48, K. 99, K. 104).

Yeni doğum yapmış kadın, dar vakti, şer vakti (akşam) yalnız bırakılmaz. Eğer bırakılmak zorunda kalınırsa kötü varlıklar zarar vermesin diye bir parça ekmek yastık altına konur, bebeğe kırmızı örtü örtülür (K. 31).

Kaynak kişilerimizden H. O. nun aktardığına göre: Elektrik kesikti, evde yalnızdım, ben de uyudum. Bir ara uyandım ki eşim koltukta oturuyor ve bana elektrik gelene kadar seni bekleyeceğim, sana ve çocuğuma bakacağım, işten sizin için geldim dedi. Uyanınca bir baktım ki ne eşim vardı ne de kapı açıktı. Ertesi gün kaynanam bu olayı yaşadığım saatlerde korkmuş üst katımızda. Uyurken yorgan üstümüze ağır geldi dedi. Bana gelen al meğerse korunduğumuz için kaynanama gitmiş. Anneannem de rüyasında kedi görmüş ve başının altındaki iğneyi kediye batırmış. O da size artık yaklaşmayacağım yedi sülalene bulaşmayacağım demiş. Benim korunmam da belki de anneannemin alı öldürmesinden dolayıdır (K. 29).

Kırkı çıkmayan anne ve bebek evde yalnız bırakılırsa doğum yapan gınahtan arındığı için habis ruhlar daha çok uğraşır (K. 19).

Kırkı çıkmayan anne ve bebek evde yalnız bırakılmak zorunda kalınırsa anne ve bebeğin korunması için annenin başının altına küçük Kur'an (hamaylı kitap), cevşen, turunç yaprağı konur (K. 69, K. 76).

Lohusa ve bebeği doğumun yedinci ve kırkıncı gününde yıkanır. Bu işleme halk arasında "kırklama" denir. Anne yıkanmadan bebeği emzirirse çocuk tekrar kırklanır. Eğer bebek, bu süttten emerse annesi gibi tekrar kırklanmak zorundadır. İğne, yüzük, taş, doğumun yedinci günü suya konur, hastalıkları dökülsün diye bu su odalara serpilir. Kırk suyunun içine, yeşil dal (reyhan gibi), murt konarak Fatiha ve İhlas Sureleri okunur. Kırk kırk diye diye kırk damla su eve serpilir (K. 45, K. 46, K. 47).

Kırk anahtarlı tas şingir şingir ses çıkarır ve bunla anne ile bebek kırklanır. Çocuk kırklanırken özel bölgesi, ailenin ya da eşinin yanında tatlı ve kıymetli olsun diye şekerlenir ya da ballanır (K. 40, K. 41).

3.15.1. Lohusa Kadına Yapılan Ziyaretler

Bebeğin dünyaya gelmesiyle beraber geleneksel toplumumuzda çok sık uygulanan bir pratik de lohusa ziyaretidir. Bu ziyaretin asıl sebebi, merak duygusudur. Yeni doğum yapmış kadının ve bebeğinin merak edilmesiyle yakın çevre tarafından ziyaretler gerçekleştirilir. Bu ziyaretler doğumdan sonra hemen başlar. Gelen ziyaretçiler anne ve bebeğe takı ya da hediye getirirler. Anne ve bebeği görmeye gelen ziyaretçilere bisküvi, lokum ve reyhan bitkisinden yapılmış lohusa şerbeti denen içecek ikram edilir. Anne ve bebeği ziyaret gelenler, eli boş gelmez, ev sahibi de onlara ikramlarda bulunur.

Lohusa ve bebeği ziyarete gelenlere lokum ve bisküvi verilir. Lohusanın ailesi gelen misafirlere kısır, boyalı şeker, kuru üzüm, çay, toyğa, ekşili çorba ikram eder. Eskiden dağdan atla çarşıya gelinir lokum, bisküvi alınır ve çevreye dağıtılır. Gelenler de lohusa ve bebeğine çeşitli hediyeler getirir (K. 65, K. 69, K. 76, F. 18).

Anne ve bebeği ziyaret eden adetli kadınlar, bebeğin yüzüne bakamaz. Lohusa ve bebeğinin ilk olarak ziyaret edeceği kişi komşu ya da akraba olabilir (K. 39, K. 12).

3.15.2. Albasması/ Al Karısı İnancı

Halk tarafından tanınan ve inanılana göre al karısı, albastı olarak tanınan bir varlığın, kırklı kadınlara musallat olup onu rahatsız ettiğine inanılır. Bu varlığın lohusa kadını korkutarak onun hastalanmasına, hatta ölmesine sebebiyet vereceğine inanılır.

Geleneksel kültür anlayışı dışında görülen tıbbi yaklaşımda albastı inancının insanların bilinçaltında oluşan ölüm korkusunun dışavurumudur denebilir. Halk arasında yeni doğum yapmış kadının mezarının kırk gün açık kaldığı inancının yaygın olması oluşan bu korkunun gerekçelerindendir (Acıpayamlı, 1961, s. 75 & Işık vd. 2010, s. 70).

Al karısının kötülüklerinden korunmak amaçlı Payas'ta birtakım uygulama ve ritüeller yapılmaktadır. Örneğin yeni doğum yapmış anne ve bebek evde yalnız bırakılmaz, eğer bırakılmak zorunda kalırsa da al karısından korunmak için birtakım önlemler alınmaktadır. Annenin yastığının altına bıçak ya da metal bir nesne konulması, annenin başına kırmızı yazma örtülmesi, annenin kocasının atletini başının altına koyması gibi uygulamalar korunmak amaçlı yapılan uygulamalardır. Araştırma alanımız olan Payas'ta yapılan derlemede al karısı ile ilgili inanış ve uygulamalar şu şekildedir:

Al karısı, lohusa kadına annesinin sesi, kaynanasının sesi ve tanıdık birinin sesi ile yaklaşır. Yaşlı, sakallı adam kılığında anneye görünür. Lohusa kadın evde yatarken, eşikte dururken ya da evde erkek yokken al karısının saldırısına uğrayabilir. Bu nedenle

birtakım önlemler almak zorundadır. Eğer önlem almazsa, lohusa ateşlenir, boğulur gibi hisseder, kocaman kafalar hayaline gelir. Al karısından korunmak için, eskiden bebeğin yattığı çekyattan iple beşiğin etrafı çevrilir, böylelikle bebeğin etrafında manevi bir koruma oluşacağı düşünülür (K. 51).

Kaynak kişilerimizden Z. A. nin anlatımına göre: Al karısı gelip kafama vurdu ve düşümde üç köpek geldi, beni parçalayacaktı. Sonra uyandım ki kafam ağrıyor. Öte yüz (Kırıkhan)da Hösün Çocuk adında bir hoca muska yazdı ve sağ koluma bağladı. Ağrısı yavaş yavaş geçti (K. 22).

Kaynak kişilerimizden F. M. nin anlatımına göre: Ben kızıma doğum yaptığımda refakatçi bir iş için dışarı çıktı. Ben daldım gözümün önünde simsiyah bir karartı gördüm. Aklıma hemen dua etmek geldi, okuyunca kayboldu. Oğluma da hamile iken yalnız uyuyordum birden bir el üstüme dokundu ama çok ağır, bana seslendi. Fatmaaa Fatmaa diye. Bu ses eşimin sesiydi oysa eşim evde yoktu (K. 32).

Kaynak kişilerimizden F. K. nin anlatımına göre: Kırk basması doğrudur kızım. Babaannem, alı boğup öldürdüğü için kızına yani halama el vermiş. Halam da yeğenine el vermiş. Hatta bu sırada yeğenine soruyor: Elimini sana verdim alır mısın? Yeğeni de aldım diyor. Çocuğu olanlar halamdan yazmasını ve kuşağını isterler. Anne, al basmasını diye yazmayı kafasına takar, kuşağı ise beline dolar (K. 18).

Kaynak kişilerimizden H. E. nin anlatımına göre: Kayınbabamın annesi zamanında alın boğazına çökmüş ve tövbe ettirmiş. Yedi sülaleme karışmayacaksın demiş. O gün bu gündür akrabalarından doğum yapan kimseyi al basmıyor (K. 42).

Kaynak kişilerimizden L. K. nin anlatımına göre: Annemi al basmış. Babam annemi uyandırmış, o uyanınca al bebeğe geçmiş. Bebek, üç gün gözü açık bir şekilde can çekişip ölmüş (K. 46).

Kaynak kişilerimizden K. K. nin anlatımına göre: İkinci doğumumda eşim yanımda yoktu, kaynanam diğer odaya gitti uyudu. Ben gözümü yumdum, siyah kedi şeklinde geldi ama simsiyahtı. Korkup kaynanamı çağırdım, kaynanam yazmasını başıma koydu ki al bir daha gelmesin. Bizde elini veren kişiye ocak denir. İlk ocaklardan olan babaannemin şalvarının arasına kara kedi kılığında gelen alı yakalayıp boğduğundan korunmak için herkes ondan yazmasını ister (K. 38).

Kaynak kişilerimizden H. B. nin anlatımına göre: Kocam ayrı yattığım gün, yüzü dolgun, kocaman kafası olan, gözleri kıpkırmızı bakan bir kadın beni kucaklayıp yatağıma koydu. Uyandığımda yatağımdaydım (K. 58).

Kaynak kişilerimizden F. A. nin anlatımına göre: Kiracımızı albastı, sakallı bir adam pencereme geldi, aç kapıyı dedi ama bu adam beyaz giyimliydi. Sonra kiracımızın çocuğu öldü. Al karısı, yengeme başkasının sesi ile seslenmiş. Hatice Geliin Hatice Geliin diye. Kapıyı açıp gitse çarpılır ama gitmediği için çarpılmamış. Kendine gelince de dua okuyarak kurtulmuş (K. 55).

Kaynak kişilerimizden H. T. nin anlatımına göre: Babaannem rüyasında ekmek yapan bir kadın görüyor ve bu kadın bebeğini kucağından alıp ateşe atmaya çalışıyor. Babaannem bebeğini zor kurtarıyor. Uyanınca bebeğini kontrol ediyor ve yanında olduğunu görünce rahatlıyor (K. 51).

Kaynak kişilerimizden H. O. nun anlatımına göre: İki kırklı karşılaştığında, lohusa evde yalnız kalırsa, yeni gelin ile kırklı karşılaşır, adetli kadın lohusanın yanına gelirse hem al basar hem anne ve çocukta yara çıkar. Kırk basmasının annenin yalnız kaldığı durumlarda olacağına inanılır. Adetli kadınların, lohusayı ziyaret ederse al basacağı düşünüldüğünden bu kişilerin ziyaretleri hoş karşılanmaz (K. 29).

Kaynak kişilerimizden H. Y. nin anlatımına göre: Annem hastanedeyken yanında doğum yapmış bir kadın yatıyormuş. Annem de yarı baygın vaziyette yatarken rüyasında, başka bir kişi gelip ne uyuyorsun diye dürtüklüyor. ‘Kalk kalk ne yatıyorsun ölmüş kadın yanında’ diyor. Annem birden irkilip uyanıyor ve bakıyor ki gerçekten kadın ölmüş. O anki buhranla çok korkuyor. Sonrasında annemi hocaya okutuyorlar, böylelikle o korku ve endişe geçmiş (K. 39).

Kaynak kişilerimizden Z. T. nin anlatımına göre: Sobayı yakıyordum, birden gözüme bir şey göründü. Simsiyah kedi gibi gözleri lekesiz, gözleri bile simsiyahtı ve kiril kiril oynuyordu. Birden yere düştüm ve kendimde değildim. Düştüğümde bir haftalık doğum yapmıştım. Beni bulanlar doktora götürmüştü. Doktor damarların çalışmıyor, Ankara’ya gidin dedi. Elim bacağım tersine dönüyordu. Komşular, lohusa kadın bu, hocaya gidecek dediler. Çökek Yaylası’nda Ziya Hoca’ya gittik. Elim kolum tutmadığı için beni çarşafı arabaya bindirdiler. Hoca, üstüme okudu. Hoca, okuduktan sonra ‘Kızım kalk’ dedi, kalktım ama zor kalktım. Evde somyaya yattım, ayağım kıpırdamaya başladı. Sonra ayağımı somyadan aşağı sarkıttım ve kalktım. Ağrılarım devam ettiğinden ikinci kez hocaya gittim ama orası dergâh gibidir. Hoca, sopası ile ayaklarımı sıvazladı ve geçmiş olsun dedi ve iyileştim (K. 28).

Kaynak kişilerimizden M. çiftinin anlatımına göre: Rahmetlik anamın halası kızı vardı. Adı Irabia (Rabia) idi. Onu ve bebeğini albastı derler. Çünkü ikisi de yatağında ölü bulunmuş. Evin beyi (Ali Karan) geçici çalıdan yapılmış bir hayma (baraka) yapıp bu

çalıyı evin önüne çekip değirmene gitmiş. Hamile olan karısını da Urkiye'yi (Rukiye) ebeye emanet etmiş, gitmiş. Eskiden telefon mu vardı kızım. İrabia'nın anası bir sorun olursa silah sıkın, ben diğer dağdan duyar gelirim diye daha önceden ebeyi ve kızının kocasını tembihlemiş. Ali Karan, at sırtında değirmene gidene kadar bir gün geçmiş. Bu sırada İrabia'nın doğumu başlamış, Urkiye ebe de doğumu yaptırıp bebeği tuzlayıp emzirtmiş. Sonra da bebeği annesinin kucağına verip evine gitmiş. Bu sırada evde yalnız kalan İrabia'yla bebeği al basmış. Ertesi gün sabah, anne İrabia ile bebeği kontrole gelen Urkiye ebe ve oğlu Vayıs, bir de ne görsün ikisi de ölmüş. Ebe ve oğlu bu manzaraya şahit oluyor. Vayıs, İrabia'nın anasına haber vermek için silah sıkıyor. Annesi de bir sorun olduğunu anlayıp koşarak dağdan dağa geliyor. Evin babası Ali Karan da bu sırada, yani ertesi gün sabah değirmeden gelince karısı ve bebeğinin yatakta öldüğünü görüyor. İrabia'nın anası da, kızı ve torununu ölüsünü görünce bir ağıt tutturuyor. Bizim köyde Bükün Suyu diye bir akarsu gözü var İrabia'nın anası bunun üzerine bir ağıt yakıyor:

Kızım kızların içinde
Halep kınası saçında
Urkiye karıya boynum bükür
İrabia'm kanlar içinde

Bükün Suyu çağlar akar,
Geçen yolculara bakar.
Urkiye Karıya boynum bükür
İrabia'm yalnız evler içinde.

Ah bebeği yan peşinde
Canlar vermiş İrabia'm
Körolası Topal Hacı¹ kapısına çekmiş çalı.
Rabia Karan'ın hikâyesi de böyle kızım (K. 5, K. 6, F. 19).

Kaynak kişilerimizden K. H. M. nin anlatımına göre: Al karısı, iri bir avrat, eli kolu kalın camı kırıp gelip seni boğup öldüreceğim der kırklılara. Al basınca anne ve bebek çarpılır, hasta olur. Anne bebeğini emziremez, emzirse de sütü zararlı olur. Al

¹ Kayınbabası.

basan anne, sütünü bir şişeye sağar, memesi çatlamasın diye incirin dibine döker. Süt de ayakaltı olmasın diye her yere dökülmez (K. 5).

Al basmaması için lohusanın başının altına silah konur. Metak nesnelerin al batıyı korkutacağına inanılır. Kırklı çocuğu, büyük akarsudan geçirirlerse kırk basar ve çocuk ölür. Bükün Suyu'ndan bir gelinin geçtiği ve çocuğunun öldüğü dilden dile dolaşır (K. 4, K. 5).

Al basmasına karşı önlem almak için ocak olan kişiye (alı öldüren kişinin çocuğu, torunu vs. olabilir) götürülür. Ocak olan kişinin yanına götürülen al basmış çocuk iyileşsin diye ocağın atletin içinden üç kez çıkarılıp giydirilir (K. 73).

Kaynak kişilerimizden G. O. nun anlatımına göre: İftara doğru evdekiler mutfığa geçti, ben de odamda beş dakika içinde uyuyakalmıştım. Küçük kaynımın kılığında gelip saçlarımı tepeledi, bağırdım kimseye duyuramadım. Uyandım sonra (K. 82).

Kaynak kişilerimizden Ş. V. nin anlatımına göre: Biri gelip çocuğumu çeker gibi oldu. O çekiyor ben çekiyorum. Kapıyı gidip açmaya çalışıyor gibiydim ama kendi yatağımda olduğumu da biliyordum. Normalde düş görmüş gibi düşün, öyle bir şeydi (K. 2).

3.15.3. Kırk Karışması

Anadolu coğrafyasında birtakım inanış ve ritüeller, bilinmezlikleri ortaya çıkarma, görünmez varlıklardan korunma gibi sebeplerle ortaya çıkmıştır. Nitekim kırk karışması da bunlardan biridir. Olumsuz olarak adlandırılan bu durumdan korunmak için birtakım pratiklere başvurulur. Yörede yaygın inanışa göre yeni doğum yapmış iki kadının karşılaşması uğursuzluk sayılır ve karşılaşmamak için önlemler alınır. Olur da tüm önlemlere rağmen iki kırklı karşılaşırsa uğursuzluk olmaması için uygulanan birtakım pratiklere başvurulur. Bu pratiklerin uygulanmaması durumunda anne ve bebeğin zarar göreceği düşünülür. Alan araştırmamızda elde edilen bilgilere göre alınan önlemler şöyledir:

Yeni doğum yapmış iki kadın karşılaşırsa kırk karışmaması için birbirine iğne ya da bıçak alıp verirler. Bunu yapmazlarsa anne ve bebeğin hastalanacağına inanılır. İki kırklı karşılaşınca, zararlı varlıklar üstünden geçmesin diye çatal iğne değişir biri bekler öteki de arkasından döner (K. 74).

3.16. Bebek Tuzlama

Doğum sonrası uygulanan pratiklere bir başka örnek de bebek tuzlama işlemidir. Günümüzde de geçerliğini koruyan bu uygulamanın amacı, çocuğun terlemesini ve vücudunun kokmasını önlemektir. Tuzlama uygulamasının amacına göre birden fazla uygulandığı bilinir. İlk olarak doğum gerçekleşikten hemen sonra yapılır. Sonra da çocuğun göbeği düştükten sonra yapılır. Tuzlamanın birçok farklı yapılış şekli vardır. Fakat bu yapılış şekilleri farklı olsa bile çocuğu hastalıklardan koruma amaçlı yapılması yönüyle ortak özellikler gösterirler (Aça, 2001, s. 94-96 & Boratav, 1994, s. 152). Bebek tuzlanırken kullanılan suyun içine bereketi temsil eden gıdalar olan şeker, tuz gibi temel gıdalar eklenir. Bolluğu, zenginliği çağrıştırdığı için de metal para, takı gibi nesneler eklenir. Bebek tuzlama ritüelleriyle kırklama ritüelleri bir nev'î arınmayı ve korunmayı temsil ettiğinden benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. Payas'ta yapılan alan araştırmasında bebek tuzlama uygulaması ile ilgili elde edilen veriler şu şekildedir:

Bebek doğar doğmaz doğumu yaptıran ebe ya da tecrübeli aile büyükleri tarafından tuzlanır. Bu uygulama çocuğun ileride tüylü olmaması, ter kokmaması ve pişik olmaması için yapılır. Ayrıca bebeğin koltuk altına, ileride eşine karşı tatlı ve kıymetli olsun diye diline ve özel bölgesine bal sürülür (K. 62, K. 104).

Göbek kesildikten sonra bebek tuzlanır, çaputa bağlanır ve iki üç saat ya da bir gün boyunca böyle kalır, sonra da yıkanır. Bebeğin ileride pişmemesi ve adalelerinin çalışması için doğar doğmaz ılık sudan geçirilir. Bebek ter kokmasın diye tuzlama suyuna bir kaşık zeytinyağı, bir kaşık şeker ve bir kaşık tuz karıştırılır ve eklem yerleri ovulur (K. 2).

3.17. Çocuğa Ad Verme Gelenekleri

Ad koyma ritüeli bütün toplumlarda önemsenen bir uygulamadır. Kişiler, çocuklarına isim verirken, bu ismin onun geleceğini şekillendirmesini de arzular. Bu nedenle bebeğe; sevilen, saygı duyulan birinin adını koymak ya da anlamlı isim koymak çok önemlidir. Yörede ismin verime zamanı için belirli bir tarih olmamakla birlikte uygun olanın bebeğin kırkı çıkmadan ismini koymaktır. Geçmişte bebeğin ad koyma işini erkek tarafı üstlenirken günümüzde isme karar verme işini çiftler birlikte üstlenir. Günümüzde gelinen noktada bebeğin anne ve babası, isim seçeneklerinin çok olmasından dolayı kullanılmamış, bilinmedik kısaca farklı bir ad arayışına yönelir.

Payas'ta ad verme işlemi, aile büyüğünün evinde ve tören şeklinde gerçekleşir. Bebeğin ismi ise ağzı dualı, tercihen bebeğin dedesi ya da yaşı büyük herhangi bir akrabası tarafından koyulur. Ad verme töreni için üç ezan süresi geçirilmemeye çalışılır. Yapılan küçük bir seremoni ile ad verme işlemi gerçekleşir ve mümkünse evin çok kalabalık olmamasına dikkat edilir. Bu uygulamanın nedeni ise bebeğe nazar değebileceği düşüncesidir. İnanç unsurlarının etkili olduğu ad verme ritüeli esnasında bebeğin kulağına ezan ve kamet okunur, sonrasında da üç kez bebeğin ismi okunur. Çocuklara isim verirken hangi ayda doğduysa o ayın ismi ya da doğduğu günün millî ya da manevî bir anlamı varsa o günün ismi verilir. Kimi zaman da doruk, deniz, ırmak gibi coğrafi kavramlar da isim olarak verilebilmektedir. Gücü çağrıştıran hayvan isimlerinden olan Aslan, Kartal gibi isimler de bebeklere verilir (Örnek, 1977, s. 103-110).

Çocuğu ilk defa kucağına alan kişi birtakım ritüeller yapar. Dua okumak, iyi dilek temennilerinde bulunmak, takı takmak bunlardan birkaçıdır. Yörede derlenen bilgilere göre ad verme uygulamaları şu şekildedir:

Oğlansa adı Muhammed, kızsı Havva anamızın adı göbek ad olarak konur (K. 6, K. 67, K. 66).

Bebeğin adını aile büyüğü olarak dede koyar. Geline fikri sorulur. Gelin de: “Benim değil sizin; siz ismini koyun” der (K. 58).

Çocuğun adını büyükler seçer, etçik metçik isimler konulmaz (yeni nesil isim). Abdestli namazlı olan herkes ismini koyabilir. Aile büyüklerinin ismi, yani ataların ismi konur. Özellikle kaynana, kayınbaba ve ölen aile büyüklerinin ismi konur. Çocuğa kıızınca anneler bazen, “adı batasica, adı çıkasica” gibi olumsuz söylemlerde bulunabilirler. Bu nedenle adın sahibi, bu sözleri kendine söylenmiş gibi üstüne alır. Ayrıca Muhammed ismi, Peygamber Efendimiz'in adı olduğundan ona duyulan saygıdan ötürü çocuklara konulmaz (K. 61, K. 62, K. 104, K. 109).

Çocuğun ismini ailede kim tarifini yapabiliyorsa o koyar. Evvela sol kulağına kamet getirilir, sonra sağ kulağa ezan okunur (K. 6, K. 60).

Ad koyma işlemini dede biliyorsa o, bilmiyorsa cami hocası koyar. Ezan okumayı bilen bir kişi de adını koyabilir. Çocuğun kulağına bir kere ezan okunur. Üç kez ise ismi okunur. Ezanı okuyan kişi adıyla büyüsün diyerek dua eder. Çocuğun ismi mümkün olduğu kadar erken konur. Bu uygulamanın nedeni ise bebek isimsiz olarak ölürse anne ve babasına şefaet etmez inancıdır (K. 34, K. 43, K. 56).

Çocuk sayısı çok olan, sağlık problemi olan ya da keyfi olarak çocuk istemeyenler, son doğan çocuklarına Songül, Yeter, Sonay, Durdu, Durdugül, Sonamzer, Hanımzer, Tamam, Durdunaz, gibi isimler verirler (K. 44, K. 81).

Bebek ilk doğduğunda kız ise Fatma anamızın adı, oğlan olursa Peygamber Efendimiz'in adı ile kaldırırlar. Sağa ezan sola kamet getirirler (K. 17, K. 49).

Kaynak kişilerimizden H. B. nin anlatımına göre: Rüyamda kırmızı yüzlü bir adam gördüm, çocuğu tut da buğdayı çuvalalayacağım dedim. Sonra sancı ile uyandım, doğum yaptım. Kaynanam dedi ki o rahmetlik kayınbabandır. Adı Mehmet olduğundan, Mehmet dedik (K. 58).

3.18. Bebeğin Göbeğinin Düşmesi

Bebeğin göbeği, doğduktan kısa süre sonra kesilmelidir. Geleneksel halk kültüründe kesilen göbeğin bağlanması, gömülmesi veya saklanması uygulanan pratikler arasında en önemli olanlarıdır. Göbek bağı, anne karnındayken bebeği besleyen hayati fonksiyonlarını sağlayan bir bağ olduğu gibi anne ve bebeği yaşama bağlayan ruhsal bir bağ olduğu da düşünülür. Bu sebeple göbek ile ilgili yaklaşımlar halk tarafından önemsenir.

Bebeğin göbek kordonu kesildikten sonra bağlanan kısmının zamanla dışarıdan müdahale olmadan düşmesi beklenir. Göbeğin kendiliğinden düşmemesi durumunda bu süreci kolaylaştırmak için birtakım uygulamalar yapılır. Birtakım aromatik yağlarla göbeğe masaj yapmak ki bu genelde zeytinyağı olur, göbeğin düşmesini kolaylaştırır. Göbek düştükten sonra göbeğin saklanma şekli bebeğin gelecekteki mesleğini belirlemek için belirli yerlere atılır ya da gömülür (Şenses ve Yıldızoğlu, 2002, s. 46).

Payas'ta göbek ile ilgili uygulanan pratik ve inanışlara Anadolu'da ortak bir inanış olan göbeğin saklanma şeklidir. Genel inanışa göre kesilen göbek nereye atılırsa bebeğin ileride o mesleği yapacağı düşünülür. Aileler özellikle devlet memuru olmasını istedikleri çocukları için genellikle göbeği, kamu kurumlarının bahçesine atarlar. Örneğin göbek, çocuk ilerde öğretmen olsun diye okul bahçesine, doktor olsun diye hastane bahçesine gömülür. Payas'ta yapılan görüşmeler ile elde edilen bulgulara bakılacak olursa birçok yöre ile benzer pratik ve uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Araştırmada elde edilen bulgular şu şekildedir:

Göbek bağı ailenin hayalindeki gibi bir çocuğun olması ve yaptığı mesleğinde istenildiği gibi olması için göbek bağı rastgele bir yere gömülmez. Gömüldüğü yerin bir anlamı olmalıdır (K. 20, K. 21).

Göbek bağı düştüğü zaman camiye atılır ki dindar olsun. Okula atılır ki okusun. Hastanenin bahçesine gömülür ki doktor olsun. Gezginci olsun diye damın başına atılır (K. 19, K. 23, K. 47, F. 20).

3.19. Bebeğin Yedisi ve Kırk Uçurma

Halk tarafından yaygın olan inanişaya göre anne ve bebekler, doğum olayını takip eden ilk kırk gün dış etmenlere daha çok açık olduğundan sık hastalanırlar. Bebeğin ilk kırk gününü hasta olmadan ve herhangi bir sorun yaşamadan tamamlaması yani kırkının çıkması önemli bir aşama olarak kabul edilir. Bu süreci sorunsuz atlatan bebek için birtakım seremoniler gerçekleştirilir. Kırklama töreni sembolik olarak dış etmenlere açık olan anne ve bebeğinin üzerinden bu riskli durumun bitişini temsil eder. Bu bitiş takip eden süreçte, anne ve bebeğe kırklama adı verilen sembolik bir yıkanma uygulaması yapılır. Yapılan bu sembolik tören, kırk gün boyunca dinsel ve büyüsel pratiklerle özel olarak korunan anne ve bebek için bu korunmaya olan ihtiyacın kalktığı dönemdir. Yapılan bu simgesel törende anne ile bebeği kırklama adı verilen bir sembolik yıkanma aşamasına tabi tutulurlar. Bazı bölgelerde kırkın çıkmasından bir gün önce yapılan törenin amacı, bebeğin kırk çarpmasına uğramamasıdır. Bebeğin yıkandığı su, bir nev'î arınmayı temsil eder. Bu yıkanma suyundan anne ve baba da yıkanabilir.

Çalışmanın yapıldığı sahada da kırklama için birtakım uygulama ve pratiklerde bebek kırk günlük olduğu için yıkama suyunun içine kırk tane taş, kırk çeşit güzel kokan bitki, altın, yüzük gibi değerli madenler atılır. Bu su evin her köşesine yörede yetiştirilen zeytin dalı ya da hambelis dalı ile serpilir. Bu uygulamanın amacı da evin ve kullanılan eşyaları da kötü ruhlardan ve tehlikelerden arınmaktır. Aynı şekilde bebeğin anne ve babası da bu su ile yıkanır. Kimi zaman bu suyun üstüne çeşitli ayet ve dualar da okunur.

Kırk günlük süreç bebeğin dünyaya gözlerini açtığı ve dünyayı anlamlandırdığı süreçtir. Bu nedenle kırk günü kutsaldır. Oğlan çocuğuna kırk birinci gün, kız çocuğuna ise kırk ikinci gün kırklama işlemi yapılır. Bunun nedeni olarak ise Âdem aleyhisselam ilk yaratıldığından dolayı erkek daha güçlüdür, kız çocuğunun da eksik olduğu düşüncesidir (K. 11, K. 56, K. 88, K. 100).

Bebegin yedisi çıkmadan bir gün önce ve kırkı çıkmadan bir gün öncesi çok tehlikelidir. Bu günlerde al basacağına inanılır. Bu nedenle altısı ve otuz dokuzuncu gününde kırklama yapılır (K. 40, K. 89).

Kırklama işlemi için suyun içerisine kırk tane taş, defne, hatmi çiçeği, kasımpatı, reyhan, biberiye vb. yedi türlü kokan çiçek, bozuk para, yüzük konur. Bebek ve anne bu su ile yıkanır. Kalan sudan eve serpilir. Bebeğin sırtındakiler kırk suyu ile yıkanır. Bu su evin etrafına serpilir. Yani suyun tamamı çocuk kilolu olsun, suyu yarasın, kısmeti bol olsun ve eksik olmasın diye harcanır (K. 7, K. 16, K. 31, K. 101, F. 21, F. 22).

Kırkı çıktığı gün, hayatı bereketli olsun diye yıkanma suyunun içine murt, papatya, altın konur. Ayrıca suyun içine ayna ve iğne konur (K. 29, K. 36, K. 102).

Çocuk, kırkında öğrendiğini kırk sene unutmaz. Bu nedenle kırk çıkarma bizim için çok önemlidir (K. 45, K. 103).

Kırk çıkınca çocuğun ve annenin yattığı yatak sökülüp yıkanır. Bebek, doğumun yedici ve kırkinci günü olmak üzere iki kez kırklanır. Anne kırkından sonra istediği herhangi bir eve ziyarete gider ve onlar içinden gelen hediyeyi anneye verirler. Buna “kırk uçurma” denir. Ziyarete gidilen evin, huzurlu ve varlıklı bir ev olmasına dikkat edilir (K. 70, K. 71, K. 80, K. 108).

Bebegin yedisinde yedi taş, yedi çeşit güzel kokan ot, altın yüzük suya konur ve bu suyla bebek yıkanır. Bebeğin kafasına yıkanma suyuna atılan taşlar değmesin diye tülbent tutulur. Kalan su ile de annesi yıkanır. Kırkında ise çuvaldız, makas, kırk taş suya konur. Bu uygulama, çocuğu al basmasın diye yapılır (K. 98, K. 110, K. 116, F. 23, F. 24).

3.20. Anne ve Bebeği Ziyaret

Geleneksel Türk toplumunda aile, zor ve tehlikeli görülen ilk kırk günlük süreç bittikten sonra birtakım dinsel ve büyüsel uygulamalar gerçekleştirir. Bebek mevlidi, yapılan dinsel uygulamaların en önemlisidir. Yapılan bu törende anne bebeği ile beraber yakın akrabaları ve misafirlerini karşılar. Anne ve bebeği ziyaret uygulamasının en önemlisi de bu mevlittir. İlk önce bebek, ilk defa topluluk önüne çıkarıldığından kim mevlidi okuduysa onun kucağına verilir. Daha sonra sırasıyla akrabalar ve davetli misafirlerin kucağına verilir. Bu esnada bebeği kucağına alan herkes dua eder. Sonra ise aile üyeleri ve misafirler sırayla bebeği kucaklarına alır. Doğduğu andan itibaren birtakım dinsel ve büyüsel pratiklerle korunmaya çalışılan bebek için kırkından sonra tehlikenin

çoğu kalkmıştır. Bebeğin mevlitte kucaktan kucağa gezdirilmesi de bunun kanıtıdır. Anne yapılan bu mevlit töreniyle lohusalık sürecinde kendisine destek olan kişilere dolaylı yoldan teşekkür etmiş olur (Akarpınar, 2006, s. 55).

Payas halk kültüründe de anne ve bebeğe yapılan ziyaretlerin en kapsamlısı mevlit törenidir. Mevlit törenine yakın akrabalar ve samimi arkadaşlar davet edilir. Anne ile bebeği beyaz renk elbise giyer. Bebek kız ise daha gösterişli ve renkli kıyafetler tercih edilir. Gelen misafirlere takdim etmek ve bu güzel güne bir anı bırakmak için tesbih, Yasin kitabı, kokulu mum, magnet gibi nesneler hediye edilir. Mevlidi genellikle kadın hoca kasideler okuyarak yapar. Davetliler genelde kadınlar olur. Gelenlere ikram etmek için çeşitli yöresel yemekler, lahmacun ve tatlılar hazırlanır. Kimileri lokantalardan hazır olarak alırlar. Gelen misafirler ise hem anneyi tebrik etmek hem de sunulan hediyeler ve yemek ikramları için bebeğe takı, para takar ya da kıyafet gibi hediyeler verirler. Yörede anne ve bebeği ziyaret etme pratikleri şu şekildedir:

Çocuğun kırkı çıkana kadar iyi huylu olsun diye yüzü açılmaz ve yüzü hiç kimseye gösterilmez. Bu nedenle mevlit okunduğunda herkes bebeğin yüzünü görebilir (K. 105, K. 107, K. 110, F. 25).

3.21. Anne ve Bebeğin İlk Ziyareti ve Yapılan Uygulamalar

Kırkı çıkan anne ve bebek, temiz ve yeni giysilerini giyerek yakın bir akrabasına ziyarete gider. Bu ziyarete kadar anne ve bebeği korumak için yapılan dinsel-büyüsel ritüeller ile onları korumak ve tedbir almak için yapılan geleneksel uygulamalar bulunurken bu ziyaretler ile artık tehlikenin geçtiği varsayılarak bir rahatlama oluşur. Rahatlayan anne ve bebek huzurlu, varlıklı, samimi ve ağzı dualı akrabalarına ziyarete giderek bir bakıma tehlikenin geçmesini kutlar. Alanda yapılan derlemelere göre anne ve bebeğin ilk ziyaretleri şöyle yapılmaktadır:

Kırkı çıkan anne ve bebek yeni giysiler giyinir ve akrabaları ziyarete gider. Hop, bebeğe sarılır, dışarı çıkılır. Annenin ilk ziyaretinde ev sahibi, anneye yumurta verir, bebeğin alnına un sürer, bebeğin ağzına tatlı dilli olsun diye bir parmak bal çalar (K. 72, K. 77).

Yaşlanınca aklı başında biri olsun diye ziyaret için huyu güzel bir aile seçilir. Onlar da sağlıklı yaş alsın diye bebeğin alnına un sürerler, bebeğin göğüs kısmına da anne sütü olsun diye ekmek koyar. Anne ve bebeği eve dönerken bereketli olsun diye yumurta verilir (K. 9, K. 15, K. 75).

Doğumun yirminci günü anne ve bebek yakınlarını ziyarete giderler. Buna yirmi kırkı uçurma denir. Ziyaret yapılan kişilerin mutlu bir çift olması, hali vaktinin düzgün olması ve hamarat olmasına dikkat edilir. Çünkü aile ziyaret edildikten sonra bu özelliklerin çocuğa geçeceği düşünülür. Gidilen yerde anneye yumurta şeker ve pamuk verilir. Pamuk, bebek ak saçlı ve sakallı olsun diye; yumurta ise rızkı çoğalsın, kısmeti bereketli olsun diye verilir (K. 51, K. 57).

Çocuğun kucağına ağzı tatlı olsun diye şeker, bereketi olsun diye de pirinç konur. İleride zengin olsun diye para, döllü olsun diye de bebeğin göğsüne yumurta koyarlar (K. 54, K. 55).

İlk ziyarette bebeğin ağzına, ağzı tatlı olsun diye bal çalarlar. Bebeğin sakalı ağarsın diye un sürülür. Bebeğin ağzında pamukçuk var ise ilk ziyarette, kayını ile evlenen bir kadın ziyaret edilir ve bu kadının saçı ile bebeğin dilindeki pamukçuk silinir. Bunun bebeğe şifalı olacağı düşünülür (K. 48, K. 49, K. 50).

3.22. Bebeğin İlk Saç ve Tırnağının Kesilmesi

Bebek, büyüme sürecinde birçok değişim geçirir. Bu değişim sürecinde gelişim aşamalarının bazıları aile ve akrabalar için büyük anlam ifade eder. İfade edilen bu anlamın değeri ise bu değişimlerin başlangıcının bir kere yaşanmasıdır. Bu nedenle bu değişimin getirdiği sorumlulukların da aile tarafından gerçekleştirilmesi beklenir. Bu değişimler, toplum tarafından birçok anlam yüklendiği için pek gösterişli olmasa da birtakım törenlerle kutlanır. Bebekten birer parça olan ve çok özel sayılan ilk saç ve tırnağının kesilmesi eylemine birçok uygulama ve pratik eşlik eder.

İlk saç ile ilgili bir pratiğe göre bebeğin ilk saçı kesilir ve bu saç ağırlığında bozuk para hesaplanarak ihtiyacı olan insanlara dağıtılır (Örnek, 1977, s. 197). Çocuğun en özel anlarından olan bu ilk eylemsel pratikler, çocuğun ileride ahlâkı düzgün bir birey olması için de çok önemlidir. Payas'ta yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen veriler ile gözlemlenen pratikler şu şekildedir:

Çocuğun tırnağı, ilk kez sünnet diye kırkına doğru kesilir. Daha sonra cumadan cumaya kesilir. İlk tırnak kesilirken, çocuğun eli ile babanın cebinden eli çakır olmasın diye para aldırılır. Kesilen tırnak çöpe değil akan suya atılır. Ayrıca çocuğun eline rızkı bol olsun diye para tutturulur. Çocuğun tırnağı kırkıdan önce kesilirse hırsız olur denir (K. 15, K. 61, K. 64, K. 92).

Kırkıdan sonra kesilen tırnak, tepelenmesin diye selamet bir yere atılır (K. 87).

Çocuk para alacak duruma gelince ilk tırnağı kesilir (K. 12, K. 40).

Bebek bir haftalıkken ve kırkı çıkınca ilk saç kesilir. Kesilen saç atılmaz gömülür. Çünkü yuva yapmak için kuş götürürse bu saç, bebeğin başı ağrır derler. Ve bu kesilen saç miktarınca altın ya da para ihtiyaç sahiplerine verilir. Kimileri ise saklar ya da duvarın içine koyar. Bebek çok saçlı ise nazar olur düşüncesi ile kesilen saç gizlenir ya da toprağa görülür (K. 35, K. 36, K. 101, K. 108, F. 26).

Eğer çocuk adaklı ise ilk saç, yedi yaşında kesilir. Kurbanla beraber çocuğun saç da kesilir (K. 40, K. 102, K. 103).

3.23. Diş Hediği

Toplumumuzda bebeğin büyümesi ve gelişmesine dair önemli bir gösterge olan ilk dişin çıkması, aile ve toplum tarafından bir kutsiyeti ifade eder. Halk kültüründe yiyecekler, Allah'ın verdiği bir nimet sayılır. Hem kutsal olan yiyecekleri yemek hem de kişinin anne sütü dışında beslenebilmesinin yani artık birey olmanın ilk adımlarından olduğu için ilk dişin çıkması törenle kutlanır. İlk dişin çıkmasının kutlanmasına birçok uygulama ve pratik eşlik eder. Bu uygulamaların amacı ise güç kazanmanın simgesel hale getirilmesidir. Geleneksel kültürde ilk dişi kutlamak için yapılan pratiklerin en yaygın olanı çocuğa hediye almaktır.

Günümüzde de geleneksel kültürde olduğu gibi diş buğdayı yapılmakta ve modern kültürün etkisiyle parti havasında kutlanmaktadır. Sosyal medyadan bakıldığında annelerin bu parti için günler öncesinde hazırlık yaptıkları görülmektedir. İnternet alışverişlerinin de yaygınlaşmasıyla beraber anneler, parti malzemelerini internet üzerinden siparişle temin etmektedir. Popüler kültürün etkisiyle diş temalı ürünlerin birçok çeşidine ulaşmak, bunları temin etmek günümüzde çok kolay bir hâle gelmiştir. Bu diş temalı ürünlere magnetler, renkli bardaklar, balonlar, masa süslemeleri örnek olarak gösterilebilir (Tarhan, 2023, 355-366).

Bu kutlamaların yapılış tarzı bölgeden bölgeye değişmekle birlikte, kalıcılığı simgelemesi yönünden ortak bir algılayışı temsil eder. Diş buğdayının yapılmasının nedeni yörelere göre farklılık gösterse de bu uygulamaların amacı çocuğun kendi kendine beslenmesi için ilk adım olan ilk dişinin çıkmasıdır.

Örneğin; Çorum'da bulgurun kaynaması ile çocuğun dişlerinin ağrısız çıkması amaçlanırken İstanbul'da çocuğun başından serpilerek buğdayla hızlı bir şekilde dişinin çıkması amaçlanır. Ankara'da ise diş buğdayı uygulamasında çocuğun

dişlerinin düzgün çıkması hedeflenir. Konya’da bulgur kaynatmanın nedeni çocuğun dişlerinin sağlam olması düşüncesidir (Gürbüz, 1995, s. 82).

Yörede yapılan araştırmada elde edilen bilgiler şöyledir:

Çocuğunun dişinin çıktığını anlamak için birtakım pratikler yapılır. Çay kaşığı, çocuğun damağına değdirilir, ses çıkarsa dişi çıkmış denir. Çocuğun dişi ilk çıktığında, bunu ilk gören kişi, hediye (beyaz bir atlet) alır ve çocuğu baştan aşağı giydirir. Hedik yapılır, hediğin içine ceviz konulup dağıtılır. Bebeğin dişinin çıkma zamanı yaklaştığında dişi sağlam olsun diye dişi sağlam insana baktırılır. Onun gibi olmasın diye çürük dişlilere baktırılmaz. Çıkan diş yüklüğün arkasına atılır. Diş çıkarması geciken çocuğa “başı sert, akis çocuk” denir. Ayrıca geç çıkan diş, çürümez düşüncesi ile halk arasında iyi sayılır. Bu çocuk okunur ve türbeye götürülür. Çocuğun dişi ilk düştüğünde diş dama atılır. Günümüzde de ampul alınıp kırılır ve bebeğin dişine sürülür (K. 68, K. 94, K. 95, K. 105).

Yapılan diş hediğine yörede cilban denir. Cilban, buğdayın bir küçüğü demektir. Çocuğun ilk düştüğünde diş dama atılıp ‘al eski dişimi, ver yeni dişimi’ denir. Tuğla içine düşen dişi koyup ‘sıçan al eski dişimi ver inci dişimi’ derler (K. 89, K. 90, F. 27).

Düşen diş kiremite atılır, ‘it dişi gibi sağlam bit, koyun dişi gibi beyaz bit’ denir (K. 51, K. 64).

Çocuğun dişi ilk düştüğünde selamet bir yere atılır. ‘İtin dişi eğri çıksın, benimki doğru çıksın’ denir ve dama atılır (K. 10, K. 68, K. 87, K. 91).

‘Kuzu dişimi ağ bit, it dişi gibi de sert bit’ denir (K. 53, K. 56).

Diş perisi para getirsin diye düşen diş yastığın altına konur. Ayrıca bahçede köpek besleniyorsa çocuğun çıkan dişleri onun dişi gibi sağlam olsun diye köpeğin yemek yediği kaba konur (K. 19, K. 20, K. 21).

3.24. Bebeği Nazardan ve Hastalıktan Korumak İçin Yapılan Uygulamalar

Bebekler, özellikle yeni doğanlar hassas bir yapıya sahip olduklarından hastalıklara karşı savunmasızlardır. Bu nedenle çok çabuk hastalanırlar. Geçmiş zamanlarda bilim ve teknolojinin günümüzdeki gibi ilerlemediğini göz önünde bulundurursak halk, hastalıklardan kurtulmak için birtakım çözüm yolları arama yoluna gitmiştir. Tıbbi imkânların kısıtlı olduğu bu dönemde insanlar, varsayıma dayalı hastalıklar için önlem alma ihtiyacı hissetmiştir. Bu çözüm yollarını uygulamak ve sorunlara karşı önlem almak için geleneksel yollara başvurulmuştur. Bu geleneksel yöntemlerle halk, çocuğun gerek fiziksel gerekse ruhsal problemlerine dinsel-büyüsel

ritüeller ve halk hekimliği ile çareler bulmaya çalışmıştır. Çocuğun sıkıntısını gidermek ve onu kötülüklerden korumanın önemli olduğu bu anlayışta halk arasında çocuğa nazar değmesi korkusu çok yaygındır. Halk arasında göz değmesi olarak da adlandırılan nazara, insanı öldürebilecek bir potansiyeli olan olgu olarak da bakılabilir.

Nazarın, savunmasız olduğu için yeni doğan bebeklere daha çok değeceği düşünülür. Nazar değen çocukta birtakım belirtiler olur. Bu belirtilerden bazıları; sürekli ağlar, uyumaz, rengi solar, morarır, emmez ve zayıflar. Çocuğu nazarın olumsuz etkisinden korumak için alınan önlemlerden en yaygın olanı çocuğa nazar boncuğu takmaktır. Aynı zamanda çocuğun yatağının ve yastığının altına makas, bıçak gibi nesneler koyma, nazarı değen kişilere karşı çocuğu göstermeme, çocuğun kulağının arkasına kara çalma, çocuğun atletini ters giydirmek gibi uygulamalar, çocuğu nazardan korumak için alınan önlemlerdendir.

Nazar değdiği düşünülen çocuk için uygulanan pratiklerden biri de kurşun döktürmektir. Bu işlemi yapan kişinin ocak olmasına dikkat edilir. Uygulama esnasında çocuk yere oturtturulur, üzerine de bir bez parçası örtülür. Herhangi bir kalburun içine Kur'an-ı Kerim, su dolu bir kap konur. Kurşun eritilerek 'Fatma ananın eli seninle olsun' denilerek besmele çekilip üç defa hazırlanan suya dökülür. Kurşunda göze benzer şekiller olursa nazar etkisinin çıktığı, çıkan şekil düz ise çocukta nazarın devam ettiğine inanılır (Acıpayamlı, 1962, s. 6).

Araştırma alanında nazarın olumsuz etkisinden korunmak için yapılan uygulamalar şu şekildedir:

Bebeğe nazar değmemesi için ona nazar boncuğu ve siye takılır (K. 13, K. 66).

Bebeğe şap takılır, göz değdikçe bu erir. İğde çekirdeği de nazarın değmemesi için bebeğin omzuna takılır (K. 14, K. 92).

Bebeğe sömelek sarılır ve yöre ipi ile bağlanır. Aktardan alınan bir taş olan, şeffaf ve beyaz olan bu seya taşı, bebeğin omuzuna takılır. Nazar değdikçe bu taş erir, böylelikle nazar bebeğe değil seyaya değer. Bebeğin sırtına tahta tarak ve ayna bağlanır, başının altına da hamaylı konur. Beyaz deve boncuğu bebeğin omuzuna takılır. Cuma günü sabah ezanından önce bir parça karaçalı, nazar değmemesi için bebeğin omuzuna firketeyle takılır (K. 68, K. 79).

Nazar olmaması için bebeğin kulağının arkasına kara çalınır (K. 49, K. 50, K. 104).

Güneş doğmadan dağa gidilir, karaçalıdan yay ve karağı yapılarak bir iple bebeğin omuzuna takılır. S taşı, bebeğin üzerindeki nazarı eritsin diye takılır. Üzerliğin üzeri

kaplanır, bebeğin omzuna ya da beşiğin kenarına takılır. İğde ağacı dalı bebeğin omzuna takılır. Bebeğin kulağının arkasına kara sürülür. Bebeğin gözüne hacdan gelen sürme çekilir (gözünün kalayı) denir (K. 71, K. 78).

Karaçalıyı kaplatıp delerek bebeğin omzuna takarlar. Hicaz'dan sürme getirilir, süpürge çubuğu temizlenir ve bununla bebeğin gözünün içine sürme çalınır (K. 47).

3.25. Yürüyemeyen, Konuşamayan Bebeğe Yapılan Uygulamalar

İnsanoğlu, doğumdan ölüme kadar birtakım gelişimsel aşamalardan geçerek sona ulaşır. Yani doğar, büyür, gelişir ve ölür. Fakat bazı insanların gelişim süreci sırayla yaşanmaz ya da bu süreçte bedensel veya zihinsel gelişimlerinde sıkıntı yaşanabilir. Bu sıkıntılar çocuğun ailesini korkutabilir. Örneğin zamanı geldiğinde yürüyemeyen ve konuşamayan, sürekli huysuzlanan çocuk aileyi hem üzer hem de telaşlandırır. Aileler de bu nedenle bu problemleri çözmek için birtakım çareler aramaktadır.

Bebeğin fiziksel gelişiminin mutlaka yaşanması gerekir. Fakat bu gelişimsel süreç sırayla yaşanmayabilir ya da hiç yaşanmaz. Bu durumda ortada bir problemin olduğu aileler tarafından düşünülebilir. Yaklaşık bir yaşını dolduran çocuğun yürümesi beklenir, bazı çocuklar bu süreçte yürümeyebilir. Geç yürüyen çocuk, ailelerde tedirginlik oluşturur. Onlar da çocuğu yürütmek için birtakım çareler ararlar. Çocuğun beklenen yaşlarda bir an önce yürümesini bekleyen aileler, üç cuma çocuğu koltuk altından tutarak sallamaktadır (Artun, 1998, s. 7).

Payas'ta yürüyemeyen çocuklar için cuma günü mübarek gün olduğundan şifa vereceği ümidiyle bu günlerde çocuğun eli oklavaya tutturularak kalıplaşmış sözler eşliğinde sallandırılır. Yine kapı arkasında babanın terliği ile çocuğa vurulması, ayağının kösteğinin kesilmesi çocuğun yürüyebilmesi için uygulanan pratiklerdir. Konuşamayan çocuklara ise kuşun içtiği kaptan su içirmek, dilaltı bağını kesmek, kurban eti yedirmek, babasının ayakkabısıyla çocuğun ağızına vurulması yörede uygulanan pratiklere örnek olarak verilebilir. Araştırma alanımız olan Payas'ta konuşamayan ve yürüyemeyen çocuk için uygulanan pratiklere örnekler şunlardır:

Yürümesi geciken çocuğa cuma günü sala ile ezan arasında oklavaya çocuğun eli tutturulup sallanır. Sonra üç cuma elini oklavaya tutturularak yürütülür. Bilen bir karıya götürülür, kadın çocuğun ayağının kösteğini açar. Çocuk için Defne İlçesi'nde bulunan Çınarlı Mahallesi'ndeki türbeye gidilir, çocuğa pilav yedirilir. Böylece çocuk en geç iki

yaşına gelince yürür. Konuşamayan çocukların dilaltı bağı kesilir, konuşabilsin diye bildircin yumurtası içirilir, ziyarette yatırılır (K. 71, K. 73, K. 83, F. 28).

Cuma günü sala ile ezan arasında caminin etrafında çocuk yürüsün diye üç kez dolanarak salavat getirilir (K. 55, K. 67, K. 94).

Kapı arkasına üç cuma üst üste süpürge veya terlik ile çocuğa vurulur. Yine cuma günü çocuğun ayağına ip bağlanır, kapı arkasında bu ip kesilir (K. 7, K. 8).

Çocuk, yaklaşık on sekiz aylıkken yürüyemiyorsa bunun için iğne yaptırılır. Cuma günü ezanla sala arası oklava ile yürütülür. ‘Salladım selâya yürüsün gelecek cumaya’ denir. Bunu söylerken çocuk oklava ile sallanır (K. 10, K. 115).

Çocuk yürürken sık sık düşüyorsa birkaç çocukla oturtturulur iki başparmağı iple birbirine bağlanır. Önüne de şeker konur. Hangi çocuk koşup ipi kırarsa şekerini alıp kaçar. Kalanı diğer çocuklara dağıtılır. Buna da “köstek kırmak” denir. Bu uygulama çocuk yıkılmadan gezsün diye yapılır. Çok düşen çocuğa halk arasında ‘arpunu (arpa unu) yiyik’ denir. Çocuk yürüyebilsin diye üç ayaklı tahtadan yapılmış yürüteçle yürütülür (K. 32, K. 96).

Yürürken sık düşen çocuğa ‘arpa ekmeği mi yedin’ derler. Köpeğin önüne kayısı ve ekmek atarlar. Çocuk yürüsün diye çocuğun iki ayağına kurdele bağlanır ve bu kurdele daha sonra kesilir (K. 7, K. 40).

Konuşması geciken çocuklara halk arasında “dili öklü” denir. Bu kavram genelde dilaltı bağı olanlar için kullanılır (K. 78, K. 91).

Konuşması geciken çocuğun ise, dilaltı bağı kesilir ve anne kelimeleri çocuğa öğretir. Ek gıda zamanı gelince ortalama beş aylık oldu mu çocuk, sofranın kokusunu alır ve tadımlar başlar. Çocuğun seli bitsin diye her çarşamba kesilir. Çocuk konuşabilsin diye kapının arkasında babasının ayakkabısıyla çocuğun ağzına vurulur (K. 13, K. 94).

Çocuk konuşabilsin diye ona bülbülün içtiği sudan içilir. Çiğ güvercin yumurtası içirilir. (K. 40, K. 97).

Kurban eti tencerede haşlanır ve konuşabilsin diye çocuğa yedirilir. Her yemek piştiğinde kapakta biriken su damlaları biriktirilir, çocuğa içirilir. Kurban edilen hayvanın dili çocuğa yedirilir (K. 38).

3.26. Ninni

Ninnilerin konusunu çocuk oluşturur. Anneler bebeklerini uyutmak için birtakım nakaratlı sözler mırıldanırlar. Genelde kafiyeli olan bu ritimli şiirler ninni olarak

adlandırılır. Bu ninniler bebeğin uykuya geçişini kolaylaştırmakta ve onlara gizemli dünyaların kapısını aralamaktadır. Halk arasındaki genel inanişâ göre ninniler anne ile bebek arasındaki bağı güçlendirmekte aynı zamanda bebeğin zihnini geliştirmektedir. Doğum, bir kutsiyeti ifade etmekle beraber dünyaya gelen çocuğa en iyi şekilde bakmakla görevli olan annelerin de kutsal bir görevi ifâ ettiği görülmektedir. Bebeğe okunan ninniler ile annelerin, bebeğin bilişsel ve duyuşsal gelişimine katkı sağladıkları bilinmektedir. Zaman içerisinde yapılan birçok tören de bu sürece katkı sağlamaktadır.

Bu kutsal süreçlerde yapılan törenlere ve uygulanan ritüellere bakacak olursak birçok anlatı türü ve şiirlerin bu törenler ve uygulamalar esnasında oluştuğu görülmektedir. Doğumdan sonra yapılan törenlere katkı sağlayan ninnileri buna örnek olarak gösterebiliriz (Doğaner, 2006, s. 55). Ninnilerin icra edildiği ortamlardan biri olan bebek mevlidinde kadın hocalar, ilahilerle beraber anne ve bebeği ile ilgili ninniler de okumaktadır. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir.

“Ninnilerin konusu genelde sağlıklı doğum ile gelen sevinç, çocuğun güzelliği, soy-sop, iyi huy, sünnet, öğrenim, gelin olma, evlenme, geleceğe ait iyi dilekler; yalnızlık, gurbette kalan baba, koruyucu melekler, veliler, Hızır vb. motif ve merasimler ninnilerin içeriğini oluşturan unsurlardır” (Elçin, 1986, s. 271).

Ninniler, yörelere has gelenek ve görenekleri yansıtmalarının yanında tarihî açıdan da bize birçok bilgi verir. Sözleri ve müziği ne olursa olsun ninniler, çocuğa güven verir. Annesinin sesi ve sıcaklığı çocuğu sarıp sarmalar ve rahat uykuya geçişi sağlar. Anne ile çocuk arasındaki güçlü bir bağ oluşturan ninniler, çocuğun sözcük dağarcığını genişleterek anadilini iyi öğrenmesini sağlar ve ritimli olması yönüyle de çocukta müzik kulağının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Anne sevgisi ve sıcaklığını bebeğe hissettirmek için söylenen ninnilerle büyüyen çocuğun bunu hissederek ileriki hayatında olaylara daha pozitif bakar ve çocuk özgüvenli olur. Ninni söylerken anne ve bebek baş başa olduğundan anne şefkâtini çocuğa daha iyi yansıtır. Okuduğu ninnilerin muhtevası da annenin duygu ve düşünce dünyasını yansıtır.

Araştırma alanımız olan Payas'ta ninnileri söyleyenler genellikle anne, abla, hala, teyze, nene vb. kadınlardır. Annelerin çalışma hayatına aktif katılımı ile beraber babaların ve bakıcıların da ninni söyledikleri görülmektedir. Ninniler içerik olarak annenin çocuğu için tasarladığı gelecek, meslek, iyi insanlarla karşılaşması, dualar, çocuğun evlilik hayatı gibi konulardan oluşmaktadır. Sahada derlenen bilgilere göre bebekleri uyutmak için söylenen ninniler şunlardır:

Nenni bebeğim nenni,
 Bebek nenni,
 Baban gelir Şam'dan,
 Uyu bebeğim uyu (K.43).

Bebeğimin beşiği çamdan
 Yuvarlandı düştü damdan
 Bey babası gelir Şam'dan
 Nenni nenni bebeğim
 Emmisi var uzaklarda (K. 30).

Kim kurban kile kurban
 Yalangız yatana kurban
 Terazı dartan tükkancılara kurban

Oğlum oğlum odaklı
 Oğlum güllere budaklı
 Oğlum getti oyuna
 Uğrattılar boyuna
 Kırk tane kız kurban olsun
 Oğlumun usul boyuna

Hay ninnisi var bunun
 Dom ninnisi var bunun
 Şu dağların ardında
 Nişanlısı var bunun

Gızım gızım gızmana
 Gızımı veririm uzmana
 Uzman gazansın gelsin
 Gızım da otursun yesin (K. 27).

Bebeğin beşiği bakır
Ben sallarım tıkır tıkır
Nenni bebek nenni (K. 45).

Kaynak kişilerimizden A. T. nin anlatımına göre: Eskiler anlatırdı. Göç sırasında kartal bebeği kapıyor. Anne gideceği yere varınca ağıt yakıyor ve o an utancından kimseye diyemiyor ve bu ninniye söylüyor :

Havada kuşlar uçuşur ötüşür
Yavrumu kurtlar bölüşür
Karşıda düşmen gülüşür
Nenni bebeğim nenni

Kaynanamdan hicab ettim
Bebek gitti diyemedim
Nenni bebeğim nenni (K. 50).

Kaynak kişilerimizden D. G. nin anlatımına göre: Rahmetli dedem, ben doğduktan sonra annem ölünce, bu ninniye bana yani torununa söylemiş:

Bebeğin beşiği altın
Teraziye koyun tartın
Anasız bebeği nediym
Götürüp camiye atın (K. 27).

Çocuk için annenin rolü çok önemlidir. Onu besleyip büyüten, tehlikelere karşı koruyan, onun duygusal ihtiyaçlarını da gideren annenin kaybı, çocuğu olumsuz yönden etkiler. Çocuğun duygusal ve bilişsel gelişimi, annenin ölümüyle gerileyebilir. Bu durumu ifade eden ninniler de genellikle annenin ağzından dile getirilmektedir. Çocuğun öksüz kalması, annesinin kokusunu alamaması, çocuk için annenin kurduğu hayaller annenin diliyle ninnilerde hayat bulur (Tarhan, 2024, s. 210-220).

3.27. Çocukluk Çağı

Çocukluk çağı oyun çağı olarak da nitelendirilebilir. Halk kültüründe doğada vakit geçiren çocuklar bitkilerden, meyvelerden, ağaçlardan ve çamurdan yararlanarak oyuncakları temin ederken günümüz koşullarında fabrikalarda seri üretimle beraber üretilen yapay oyuncakları, hazır olarak satın alma yoluyla temin etmektedirler. Çocuğu eğlendirme ve ona eğlenceli vakit geçirtme işlevini üstlenen bu oyun ve oyuncakların varlığı, geçmişe kadar dayanır.

Çünkü oyun, çocuklar için yemek gibi temel ihtiyaçlardan sayılır. Bu nedenle çocuk, hangi şartlar içinde olursa olsun, zaman ve mekân fark etmeksizin herhangi bir şeyi oyuncak yaparak oynar (Gökşen, 2014, s. 230).

Geçmişten günümüze bakılınca insanoğlunun hayatını sürdürebilmek için avcılık ve toplayıcılık yaparak yiyecekleri temin etmiştir. Gelişen imkânlar ile yaşam tarzı değişen insanlar, kırsaldan kentlere göç ederek doğal ortamdan uzaklaşmış ve iç mekânlar daha çok kullanılır hâle gelmiştir. Bu mekânlarda oyalanmak için teknolojik aletlerden yararlanmış ve internet hayatın büyük bir kısmını işgal etmiştir. Bu durumdan çocuklar da etkilenmiş ve doğadan uzaklaşarak kapalı mekânlara mahkûm olmuştur. Doğada daha çok vakit geçirmeleri gereken çocukların, aileleri tarafından teşvik edilmesi ve onlara uygun ortamların sunulması gerekmektedir (Doğaner, 2025, s. 98).

Araştırma alanımız olan Payas'ta yaptığımız çalışmalarda, geçmişte çocukların büyüklerin yardımıyla çamurdan çanak çömlek, portakallardan tekerlek, tahtadan araba, bezden bebek yaparak oynadıkları görülmektedir. Günümüzde ise bu eğlenme ve vakit geçirme işlevini daha çok bilgisayar oyunları, cep telefonları, sosyal medya gibi unsurların yerine getirdiği görülmektedir. Teknolojinin son yıllarda hızlıca ilerlemesi, hayatın içinde yoğun bir şekilde yer almasına neden olmuştur. Bebeklik çağından itibaren anneler çocuklarını, açtığı videolar ve dinlettiği şarkılar aracılığıyla oyalamaktadır (F. 31, F. 32, F. 33). Çalışma sahamızda çocukluk çağı ile ilgili elde edilen veriler şu şekildedir:

Çocukluk çağı gelince top, fol, çelik çomak, çizgi, hışhış, çam kabuğundan araba, oyuncak tekerlek ve tahta araba yapılır. Beştaş (horoz) gibi oyunlar oynarlar. Kız çocukları da bez bebekten ve gelincik tohumundan gelin, çoraptan bebek yapar oynarlar. Bu bebeklere yün ipinden saç yaparlar. Yalak oynar, taşları dizer, kaçağsı oynarlar (K. 70, K. 71, F. 29, F. 30).

Çatal çubuktan bebekler yapılır ve oynanır. Buna çatal bebek denir. Tek çubuktan yapılırsa çubuk bebek, bezden yapılırsa pamuk Fatma denir. Motdak ile araba yapılır, çubuğuna tel takılır, marangoza teker yaptırılır ve bu araba sürülür. Çocuklar yürüsün diye kağıt yapılır (K. 100, K. 107).

Erkek çocuklar için tahtadan kağıt yapıp ipi takılır ve bunu çocuklar çekerek oynarlar. Yuvarlak tahtadan ağaç yapılarak oynanır. Yeşil portakallara kamıştan çubuk takarak araba yapılır ve erkek çocukları tarafından oynanır (K. 29, K. 93).

Kız ve erkek çocuklar ‘keleklendiği’(ergenlik) zaman beraber oyun oynamaz. Evin çocukları aileye yardıma; kızlar 10-11 yaşında, erkekler de 14-15 yaşında yani aklı erince başlar. Kız ve erkek çocukları için ailede konulan bazı yasaklar vardır. Örneğin kız çocuğu her yerde gezemez. Buluş çağına gelen kız çocukları ailenin ev ve bahçe işlerinin hepsine yardımcı olur. Kuzu yayar, azığı tarladakilere götürürler. Avlu süpürüp portakal bahçesinin havuzunu temizler ve çeyizini yaparlar. Erkek çocukları ise 12 yaşını doldurunca inekleri yaymaya gider, oğlak güderler (K. 82, K. 85, K. 93, K. 99).

Çocuklar misafir gelince bir şey isteyemez, yaramazlık yapmaz, misafiri rahatsız etmezler. Elin evinde yemek yemez, kahve içmezler. Geç saate kadar uyanık olmaz, erkenden yatarlar. Ayrıca büyüğüne konuşunca atılmaz her şeye karışmazlar. Gezmeye giderken çocuk evde bırakılır. Çocuk kimsenin bahçesinden, evinden bir şey getirmesin diye sıkıca tembihlenir. Bir yere gidince çocuklar bir şey istemezler. Anne, baba ve erkek kardeşle kız çocuğu aynı odada uyumaz. Büyüklerin yanında uzanılmaz, ayak üst üste atılmaz. Eskilerin zamanında önce büyükler doyar sonra sofraya çocuklar otururlar. Çocuklar akşam ezanı okunmadan eve gelmek zorundadır. Terbiye için çocukların gözüne anne babanın bakması yeterlidir (K. 86, K. 88, K. 91).

İşlemeden bez bebek yapılır ve buna çomçalı gelin denir. Bu bebeklere tahtadan kol yapılır. Bununla kız çocukları oyunlar oynarlar. Çocuk biraz büyürse dışarıda kule, beştaş, gülle, yakar top, bilye, çelik çomak oynarlar (K. 42).

Üç tekerlekli kağıt yapılır, bununla çocuk hem yürütülür hem oynatılır. Bunun bisiklet gibi tek teker önde iki teker arkada olacak şekilde tutacak yeri olur. Kaleye taş atılır, demire bez dolayarak çubuk yapıp paradan yüz yapılır. Telden araba yapılır, portakalın yeşiline sopa takılıp kağıt gibi sürülür (K. 84, K. 85, K. 86).

3.28. Sünnet

Sünnet, Türk kültüründe İslâmiyet'ten önce yer almayan fakat İslamiyet'ten sonra kültür tarihimizde yer alan bir ritüeldir. Erkekliğe geçiş için bir aşama olarak kabul edilen sünnet ritüeli, bu yönüyle halk tarafından törenlerle kutlanır. Kültürel kabul görmenin yanında dinî bir kimliğe bürünerek halk tarafından benimsenen sünnet, bir gelenek halini almıştır (Öncül, 2019, s. 126).

Araştırma alanımız olan Payas'ta sünnet, dini ve sağlık amaçlı yapılmaktadır. Genellikle bebeğin doğumundan itibaren yedi yaşlarına kadar erkek çocukları sünnet edilmektedir. Yani sünnetin doğumdan başlayıp ergenliğe varmadan bitmesi gerekir. Sünnetli doğan çocuklar da olabilir fakat onların da durumuna göre tekrar sünnet edilmesi gerekmektedir. Bu durum halk arasında iyi sayılır çünkü dünyaya Peygamber sünneti ile geldikleri düşünülmektedir. Sünnet, kışın çocuk üşütmesin diye yapılmaz, bu nedenle mevsim olarak en çok bahar aylarında ya da yazın yapılmaktadır.

Sünnet kimi zaman sağlık problemi nedeniyle şifa bulmak amaçlı erkenden yapılır. Örneğin mayasıl olan çocuk idrarını yapamaz, bağıırır, acı çeker. Bu acının son bulması için çocuk sünnet ettirilir. Sünnet, küçükken yapılırsa etinin tez kaynayacağı, iyileşmesinin de çok çabuk olacağı düşünülmektedir. Sünnet sonrası bakım aşamasında ise ilk üç gün yaraya su değdirilmez, bakımı ile anne ilgilenir. Saha araştırmasında sünnet ile ilgili elde ettiğimiz bulgular şu şekildedir:

Sünnet olan çocuk, bir haftaya kadar iyileşeceğinden dışarı çıkmasında herhangi bir mahsur bulunmamaktadır (K. 90, K. 93, K. 96, F. 35).

Sünnet, daha çok “gül açımı, murt karamı zamanında yapılır (K. 49).

Payam çiçeği zamanı sünnet yapılır (K. 50).

Sünneti, baharda yani gül açımı (nisan gülleri) zamanında yapılır. Çocukta kanama olmaması için serinlikte yapılması daha iyi olur (K. 32).

Sünnet, daha çabuk büyüüp gelişsin diye çocuk kırklı iken sünnet yapılır. Çocuk bezli iken idrarı asitli olduğu için daha çabuk iyileşir (K. 36, F. 34).

Fakir ve yetim çocukların sünneti halası veya dayısı tarafından yaptırılır. Sünnet işini eğitimsiz kişiler yapar. Durumu olmayanları belediye, Kale'de (Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi) toplu sünnet yaptırır (K. 57).

Bölgede Dört Yol'dan gelip mahalle mahalle gezen çantalı abdallar sünnet işini yapmaktadır. Bunlar, sünnet yapıldığı günün ertesi sabahı da gelir herkesi kontrol

etmektedir. Sünneti yapan abdala bu işlemin karşılığında defne yağlı sabun verilir. Hayırsever insanlar, durumu iyi olmayanlar için bu işi üstlenmektedir.

Sünnet töreni bölgede çok gösterişli yapılmaz fakat az da olsa gösterişli sünnet töreni yapanlar mevcuttur. Bu törenlerde genellikle Kur'an ve mevlit okutulmaktadır. Misafirlere yiyecek olarak toyğa çorbası, düğün çorbası, lahmacun, mantı çorbası, yüzük çorbası, dövme pilavı ikram edilir. Çocukla ilgilenen bir kişi olur ve buna kirve denir. Çocuğun giysisini, yatağını komple kirve karşılar. Bu kirve çocuğa hediye olarak altın ya da saat takar. Aile de kirvenin tüm ailesine sonradan hediye olarak bohça hazırlar. Çocuklar, sünnetten sonra eskiden İskenderun'da faytonlarla gezdirilmektedir.

Sünnet töreninde davullar ve çalgı tutulur, anne kuaföre gider ve davetiye bastırılır. Davul zurna eşliğinde halaylar çekilir, çalgı varsa da birkaç gün sonra da mevlit okutulmaktadır. Sünnet kıyafeti papyon, ceket, gömlek, pelerin, asa ve şapkadan oluşur. Sünnet yemekli olacaksa lahmacun, pirinç pilavı, ekşili köfte, kaburga dolması, kuru fasulye, taze fasulye, keşkek, dövme yapılır, koyunlar kesilir yemekler yapılır, kirvenin evine bohça ile koç götürülür. Bazı köylerde etli bulgur pilavı, topalak çorbası ve börek çorbası da yapılmaktadır. Düğün yapılacaksa iki gün eğlence yapılır. İkinci gün misafirlere yemek de verilir. Köy yerinde sünnet çocuğu atla gezdirilmektedir. Ayrıca köylerde sünnet törenlerinde koyunlar kesilip doldurularak misafirlere ikram edilmektedir. Okuntu olarak dedeye gömlek, anneanneye kumaş kesilir, akrabaya çorap, mendil, yazma, beyaz boncuk, tülbent dağıtılmaktadır. Okuntu dağıtan da yorulduğu için ona da bir okuntu verilir. Sünnet çocuğunun eline kına yakılır. Sünnet olduktan sonra misafirlere yemek verilir ve Kur'an okutulur. Akşamına ise çiftetelli çalınır. Sünnette hediye olarak çocuğun yastığının altına para konur. Kimi zaman da zarfın üstüne isim yazılarak para içine konur. Takı listesi tutulmaz, daha sonra zarfa bakılarak liste yazılır. Yörede sünnet ile ilgili yapılan araştırmada elde edilen veriler şu şekildedir:

Eğer çocuk sünnetli doğarsa iyi sayılır, Peygamber sünneti derler. Tekrar çocuk yüzeysel olarak sünnet edilir. Bunun karşılığında düğüne gelenler de takı takarlar. İki gün sonra kirve ve çocuğun ailesi, birbirine karşılıklı hediye alırlar. Sünnet odası genelde evin herhangi bir odası olur (K. 18, K. 32, K. 39, K. 42, K. 55).

Sünneti kelekler yapar. Sonra Peygambere salavat diyerek tepsi uzatır ve kim ne kadar verirse toplarlar. Akrabalar da para dışında abdala, bir kalıp sabun ve havlu verirler (K. 45).

Bütün köye çorap dağıtılır, bir hafta çalgı çalınır. Yemek yapanların omzuna havlu, bulaşık yıkayan kadınlara da eteklik, şalvarlık parça kumaş verilir (K. 43).

Okuntuyu genellikle baba ve amca dağıtır. Yakın akrabalara çorap, uzak akrabalara çay bardağı, kibrit dağıtılır. Dedelere gömlek, nenelere şalvar ve eteklik gönderilir. Sünnet günü davullar çalınır, çocuk eğlendirilir ve ata bindirilip gezdirilir (K. 87, K. 92, K. 96, F. 36).

Çocuğun bakımını anne ve baba yapar. Mikrop kapmasını diye çocuğa pansuman yapılır, çocuk bir hafta dışarı çıkarılmaz, yaraya temas etmemesi için çocuğa etek giydirilir (K. 4, K. 74).

Düğün günü davulla beraber önce kirve sonra çocuk alınır, kirve çocuğa kıyafet alır, çocuğun ailesi de kirveye kıyafet alır. Kirve, sünnet esnasında çocuğun yanında durur, çocuğa manevi destek olur (K. 8).

Okuntuyu oğlan evi yapar, insanları buyur eder. Davet edilen kişilere atlet, çorap, eteklik, elbise ve peşkil verilir (K. 42).

Okuntuyu yapan büyüklere tülbent verilir. Sünnet düğünü yemeksiz ise kola ve pasta dağıtılır. Çocuk kirve tarafından gezdirilir, konvoy oluşturulur. Sünnetin kolay olması için dualar okunur, sünnet esnasında çocuğun acıyı hissetmemesi için ağzına lokum verilir. Sünnetçi tarafından iğne yapılır. Çocuğun yaşı büyükse ağrıya dayanabilmesi için ağzına taş verilir. Ailesi de sünnetten sonra para dağıtır. Sünnetin olduğu gün mevlit okutulur. Sünnette düğün çorbası yapılır. Sünnet esnasında Allah-u Ekber tekbiriyle kamet getirilir. İnsanların evlerinde hatırlı kalacak bir eşya toplu kumaş ve gömleklik verilir (K. 85).

Çalgı olarak keman, dümbelek çalınır. Nenni bebek türküsü yörede meşhurdur; bunun halayı da vardır. Bu halay eşliğinde oynanır. Halebi, Dön Kırkhan, Leylim Ley halayları oynanır (K. 18, K. 40).

Sünnet olmadan önce banyo yapılır çünkü ancak sünnet olduktan dört beş gün sonra banyo yapılır. Sünnetli doğan çocuğun Peygamber sünneti olduğuna inanılır. Fakat sünnet yine yapılır, etrafının zarı alınarak küçük kesilir.

Çocuğun kirvesi aileye en yakın kişilerden biri ya da babasının çok samimi sevdiği arkadaşı seçilir. Kirvelik yörede çok önemli sayılır. Kirveye tarla bile verilir. Çocuğun kanı üzerine bulaştığı için kirveden kız alınıp verilmez. Akrabası derse ben çocuğun kirvesi olacağım, o da kirve olabilir. Kirve özel olarak seçilir ve düğün boyunca çocuğun ailesine maddi ve manevi olarak destek olur. Sünnet odası balonlarla süslenir, yeni nevresim takımları serilir, yatağa cibinlik takılır (K. 40).

BÖLÜM IV

SONUÇ

4.1. Sonuçlar

Hatay’ın Payas ilçesinde gerçekleştirdiğimiz bu çalışma, geçiş dönemlerinin ilki olan doğum olgusu çevresinde gelişen uygulama ve pratikler ele alınmıştır. Çalışmada, sadece günümüz bakış açısı ile geçmiş halk kültürü uygulamaları ve modern yaşamın etkisiyle oluşan halk kültürü unsurlarının karşılaştırmalı eleştirisi ortaya konmamıştır. Geleneksel ve modern halk kültürü uygulamalarının karmasından doğan kültürel unsurların oluşturmuş olduğu ahengin, yöredeki kültürel karşılığı da ortaya konulmuştur.

Doğum olgusu, geçmişten günümüze kutsal bir edim olarak algılanmıştır. Bu anlayış çerçevesinde “kutlu olanı arama” düşüncesi ile kutsala dayanan, insanın merak duygusunu tatmin için ya da kutsal olanı ve geleneği taklit amacıyla uygulama ve pratikler oluşmuştur. Bu uygulama ve pratikler geçmişten günümüze tekrarlanarak ritüel halini almıştır. Böylelikle birey ve toplumun kültürel devamlılığını sağlamıştır. Tekrarlanarak oluşan ritüel, bireysel yaratımla zenginleştirilmiş hali olan pratikler ile tören halinde uygulanarak bireye toplum olma bilincini kazandırmıştır. Toplum olmanın ancak çoğalma ile mümkün olduğunu düşünen insan, bu durumun çocuk sahibi olmak ile eşdeğer olduğunu düşünmüştür. Bu anlayış çerçevesinde araştırma alanımız olan Payas’ta da birden çok olma düşüncesi ile özellikle halk hekimliği kapsamında çocuksuzluğun giderilmesi için çözüm arayışları neticesinde birtakım uygulama ve pratiklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlayış, yeni evlenen çiftlerden hemen çocuk beklenmesine yol açmıştır. Bu edimsel beklentiler, hamile kalmaya karar verildiği andan doğum sonrasında bebeğin temel ihtiyaçlarının karşılandığı zamana kadar süreci yöneterek bunu kutlanması gereken bir tören haline getirmiştir. Çalışmamızın temel noktası, doğum olgusunu çevreleyen eylemlerin amacı ve uygulama tarzından yola çıkarak kapsamlı bir alan araştırması yapmaktır. Yapılan bu araştırma da çalışma alanımızdan elde edilen verilerin ve kültürel unsurların kapsamlı tesptini sağlamaktadır.

Doğum sürecinin sorunsuz atlatılması beklenirken bazen beklenti dışında gerçekleşen sorunlar çıkabilmektedir. Hamile kalma isteğinin devamında oluşan bu sorun için halk arasında yorumlanan ilk şeyin kadın ya da erkeğin eksik olabileceği tahminidir. Bu düşünce ile yapılan yorumlarda öncelikle kadın sorgulanır ve çocuksuzluk durumu giderilmeye çalışılır. Bu durumdaki kadının şifa bulması için halk hekimliği

uygulamalarından yararlanılır. Oluşan bu kısırlığın tedavi edilebilmesi için uygulanan pratiklerde şifalı olması nedeniyle çeşitli bitki ve kürlerden yararlanılır. Çocuksuzluğa iyi geleceği düşünülen bitkilerin karışım yapıp yenilmesi, çeşitli bitkilerin su ile kaynatılıp buğusuna oturulması ve karışımlardan tampon yapıp rahim içine konulmasıyla halk hekimliği unsurları kullanarak sağaltım yapılmaya çalışılır.

Yörede, kısırlığa çözüm bulmak için halk hekimliği kapsamındaki uygulamaların yanında dinsel-büyüsel uygulamalardan da yararlanılmıştır. İnanç temelli bu pratiklerin başında türbe ve yatır ziyaretleri gelir. Yapılan bu ziyaretlerin amacı burada yatan zâtın yüzü suyu hürmetine edilen duanın kabul olacağı yönündedir. Burada edilen duanın geri çevrilmeyeceğine olan inanç çok güçlüdür. Bu güçlü olan inancın nedeni ise türbede yatan zâtın olağanüstü güçlere sahip olduğu tasarısıdır. Pratik bir uygulamaya dönüşen türbe ziyareti esnasında türbede mum yakılması ve çaput bağlanması, şifa isteyen kişinin türbeden toprak alması, türbede bir gece uyunması, türbede kurban kesilip dağıtılması, türbeye eşya bırakılması gibi inanç temelli uygulamalar görülür. Bu yolla inanç temelli rütüel ile yola çıkan birey, inanç kısmını unutarak bu ziyaretleri sadece eylemsel bir olgu haline getirir. Fayda sağlamak amacıyla yapılan bu uygulamalar, simgesel anlamını kaybederek bir pratiğe dönüşmüştür.

Kısırlık, geleneksel halk kültüründe hoş karşılanmayan bir durumdur. Kadının kısır olduğu fikriyle bu sorunun giderilmesi için çeşitli çarelere başvurulur. Negatif bir davranışa maruz kalmak istemeyen kadınların yaygınlaşmış uygulamalarla beraber bazı bireysel uygulamalarla kısırlığa çözüm bulmak için çaba gösterdikleri bilinmektedir. Payas'ta çocuksuzluğu gidermek için yapılan bir diğer halk hekimliği uygulaması ise kısırlığa neden olan şeyin kadının göbeğinin kayması olduğudur. Bu sorunun giderilmesi için ebe karılar tarafından hamile kalmak isteyen kadının göbeği çektilir. Tıbben bir dayanağı olmayan bu tedavi yöntemine göre kadın, aralık ebesi ya da ocak adı verilen kişiler tarafından tedavi edilir. Bu kişiler, kadının göbeğini çekerek yerine oturtur. Böylelikle kısırlığın giderileceği düşünülür.

Kısırlığın tedavisinde kullanılan geleneksel yöntemlerin deneyimlenmesi sonucunda çocuksuzluğun ortadan kalktığı düşünülmektedir. Bilinmemelik üzerine temellenen şifalanma süreçleri ve deneyimleri de bu pratiğin toplumda daha kolay benimsenip uygulanmasına zemin oluşturur. Kısırlığın giderilmesi üzerine veri sağlayan kaynaklar, günümüzde kısırlığın tıbben tedavi edildiğini belirtse de araştırmamızda elde ettiğimiz bilgilerin, halk kültüründe şifa için kullanılan halk hekimliği yöntemlerinin halâ uygulandığı ve bu yöntemlerle çocuksuzluğun tedavi edildiğini gösterir. Tıbbi

gelişme ve ilerlemelere rağmen halk hekimliğinin tercih edilmesinde bireylerin geleneksel kültürden aktarılan unsurları alışkanlık haline getirmesi neden olmuştur. Uygulanan bu yöntemler, tecrübelerle sağlamlaşmış olup toplum tarafından bireye aktarılmıştır. Toplumun kültürel hafızasını oluşturan bu yöntemlerin unutulmasının pek mümkün olmadığı görülmektedir.

Yörede hamile kalmak isteyen ve bunun için çeşitli tedavi yöntemlerine başvuran kadınların yanında hamile kalmak istemeyen kadınların da varlığı söz konusudur. Hamile kalmak istemeyen kadınlar, bunun için birtakım pratiklere başvururlar. Tıbben korunma yöntemlerini uygulayan günümüz kadınlarının yanında geçmişte bu imkânların olmadığı dönemlerde hamile kalmayı engellemek, hem çok zor hem de halk tarafından hoş karşılanmayan bir durumdur. Geçerli bahaneleri olan bu kadınlar, hamile kalmamak için ve hamile kalırsa bebeği düşürmek için çeşitli uygulamalara başvurmuşlardır. Hamile kalmamak için İngiliz tuzu ve soğan suyu içme, rahme tampon yapma gibi dışardan müdahale ile önlemler alınmaya çalışılırken kimi otların da tüketiminin hamileliğe engel olacağı düşünülmektedir. İstenilmediği halde hamile kalırsa da bebeği düşürmek için birtakım pratikler uygulanmaktadır. Uygulanan pratiklerden birkaçı ise tavuk tüyünün sivri ucu gibi nesnelerin rahme sokulması ve anne adayının yüksek yerlerden atlamasıdır. Fakat halk kültüründe inanç unsurlarının da etkisiyle çocuğun kutlu olduğu ve çoğalmak gerektiği düşüncesi ile bebek düşürmek için yapılan pratiklerin günah olarak değerlendirilmesine yol açmıştır.

Hamile kaldıktan sonra kadınların uyguladığı pratiklerin hepsinin amacının bu süreci sağlıklı ve sorunsuz atlatmak olduğu görülmektedir. Halk kültürüne göre hamile olan kadının hamilelik süresince uygulaması gereken bazı pratikler bulunurken yine bu süreçte uzak durması gereken durumlar da olmaktadır. Hamile olan kadının yiyip içtiklerinin yanında karnındaki çocuğa nasıl baktığı da çok önemlidir. Çünkü anne karnındaki bebeğin akıbetinin annenin hamileyken uyguladığı ya da uygulamadığı pratikler belirler. Anne adayının yediği yiyeceklerin bebeğin güzelliğine etki edeceği düşüncesi; kadını rengi ve şekli güzel yiyecekleri yemesine, yine bebeğin güzel huylu olması için bol dua etmesine ve kötü huylardan uzak durmasında etkili olmuştur. Örneğin al yanaklı bir çocuk isteyen anne bolca elma tüketmeye, yanağının gamzeli olmasını isteyenler de bolca ayva tüketmeye özen gösterir. Hamile kadın bebeğini olumsuz yönden etkileyeceğini düşündüğü şeylerden uzak durur. Uzak durduğu bu şeyler kimi zaman negatifliği çağrıştıran şeylere bakmaktan kaçınma kimi zaman da bir şeye dokunmama şeklinde olabilir. Payas'ta elde edilen halk kültürü verilerine göre hamile olan bir kadının

yılana bakması iyi sayılmaz. Eğer bakmak zorunda kalırsa doğacak bebeğin derisinin yılan derisi gibi pul pul olacağı ve bebeğin dilinin de yılanınki gibi sivri olacağına inanılır. Hamilelik döneminde dikkat etmesi gereken şeylerden biri de kadının ciğere dokunmamasıdır. Ciğere dokunan kadın elini kendi vücudunun herhangi bir yerine sürerse, elini sürdüğü o kısımda oluşan lekenin doğacak çocukta çıkacağına inanılır. Yapılan alan araştırmasında bu inancın varlığının gençler arasında da devam ettiği görülmektedir.

Hamile kadın, can taşıdığı ve kutsal olan bir eylemi gerçekleştirdiği gerekçesiyle insanlar tarafından incitilmemeye çalışılır. Çünkü kadının alacağı herhangi bir darbenin çocukta bir hasar meydana getireceğine inanılır. Doğumla beraber bu kutsal eylemi gerçekleştiren kadının hamile kalması da ona yeni bir statü kazandırır. Yapacağı doğumla kadın, neslin devamını sağlamaktadır. Annenin değeri, doğacak çocuğun değeri ile orantılıdır. Modern tıbbın olmadığı zamanlarda halk kültüründe bebeğin cinsiyetinin bilinme isteği, insanların bu bilinmezliğe çare bulacak pratiklere yönelmesine zemin hazırlamıştır. Merak dürtüsü ile bebeğin cinsiyetini anlamak için insanlar, çeşitli nesnelere yüklenen anlamlardan yola çıkarak tahminde bulunurlar. Annenin bu nesnelere verdiği tepkilerden bebeğin cinsiyeti tahmin edilmektedir. Alan araştırmasında cinsiyet ile ilgili sorduğumuz sorulara verilen cevaplar Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Payas'ta da erkek çocuğun halk tarafından daha çok istendiği yönündedir. Bu isteğin nedeni olarak erkek çocuğun soyun devamlılığını sağladığı, ailesine sahip çıktığı gibi düşünceler gerekçe olarak gösterilir. Özellikle halk kültüründe erkek çocuğun daha çok istendiği, günümüzde ise bu anlayışın karşılığının pek de bulunmadığını söyleyebiliriz. Çünkü kentlerde yaşayan ve daha az çocuk sahibi olan aileler için cinsiyetin herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Kent yaşamıyla beraber teknolojik imkânların da gelişmesiyle birlikte anne adayları bebeğin cinsiyetini ve bebeğin gelişiminin takibini kadın doğum uzmanları ile birlikte takip edebilmektedir. Cinsiyetin bu yolla kesin bir şekilde öğrenilmesi, araştırma alanımızda da ailelerin bebeğe yönelik hazırlıkların yapılması ve ona karşı oluşan tutumların daha erken oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Hamileliğin ilerleyen süreçlerinde Payas'ta aş vermek olarak da tanımlanan aşerme dönemi gelir. Bu dönemde anne adayı kimi yiyecekleri çok fazla yeme isteği duyar. Oluşan bu yoğun istek, o yiyeceği özel kılarken bazen de kimi yiyeceklerle karşı tam tersi aşırı bir tiksitmeye yol açar. Çünkü aşerme dönemi kadının hassas olduğu bir dönemdir. Payas'ta bu dönemle alakalı genel anlayışa göre hamilelik sürecinde kadının canı çektiği halde yiyemediği şeyler doğacak çocukta bir noksanlığa neden olur ya da

vücudunun herhangi bir yerinde leke bırakır. Aslında her isteği yapılmaya çalışılan annenin gözetilmesinden ziyade karnındaki bebeğe zarar gelmesin endişesi ile annenin her dediği yapılır. Doğumdan önce yapılan hazırlıklar ve kaçınılan durumlar, sadece anne ve bebeği korumaya yönelik görülen uygulamalar değildir. Doğum öncesi sürecinde bebeğin hayatta kalabilmesi amacıyla birtakım hazırlıklar yapılır. Bebeğe giydirmek için kundak ve altını bağlamak için bezler diktirmenin yanında annenin de doğumda ihtiyacı olacağı düşünülen malzemeler temin edilir. Günümüzde ise doğuma yönelik hazırlıklar, ihtiyaçların tek bir çanta içinde muhafaza edilerek doğum anında kullanmak üzere tasarlanmıştır. Bu çantada hastane odasında ihtiyaç duyacakları malzemeler bulundurulur.

Payas'ta bebeğin ihtiyaçları için yapılan hazırlıklardan bir başkası ise bebeğin beşiğinin temin edilmesidir. Bebek doğmadan önce yapılan ilk hazırlık sayılan bu hazırlıklar için anne tarafı bebeğe beşik, yorgan, yastık gibi malzemelerini alır. Bebek beşiği töreni, doğumdan sonra aile ve yakın akrabalar arasında dualarla yapılır. Bu ritüelin uygulanma amaçlarından biri ise törene katılanların bebeğin ihtiyaçlarının bir kısmını temin etmesidir. Yapılan bu hazırlıklar kapsamında cinsiyetin önceden bilinmesiyle beraber alınan malzemeler ve renkler çeşitlenmiştir. Günümüzde cinsiyetin önceden bilinmesi ile beraber cinsiyet partisi olarak adlandırılan bir kutlama pratiği meydana gelmiştir. Bu pratiğin amacı birtakım etkinliklerle cinsiyeti çevreye ilan etmektir. Halk kültüründe başvurulan pratiklerde, yapılan eylemden fayda sağlamak amaçlanırken günümüzde uygulanan bu tarz pratiklerde ise eğlenme, gösterme, ilân etme gibi istekler hedeflenmektedir. Her iki zaman diliminde pratiklerde hedeflenen amaç neticesinde oluşan bu farklılığın temelinde kent kültüründe çeşitli iş kollarının oluşması yatmaktadır. Halk kültüründe hayat, herhangi bir problemin varlığında bu sorunu çözüm uğraşları şeklinde akarken modern hayatta problem ve çözümün arasına yeni ihtiyaçlarla oluşan farklı uygulamalar girer. Oluşan bu uygulamalar da eylemlerin amacını eğlenme ve eğlenceye evirir. Yörede uygulanan bir başka eğlence temelli bir pratik de baby shower partisidir. Bu partinin amacı anneye moral vererek onu doğuma hazırlamaktır. Partinin başka bir amacı ise annenin ihtiyacına dönük eksikliklerini doğumdan önce tamamlamaktır. Beşik töreninin işlevini günümüzde bu partinin kısmen karşıladığını söyleyebiliriz. Aslında günümüzde geleneksel ve modern çağ uygulamaları varlığını birlikte sürdürmektedir diyebiliriz. Doğumdan hemen önce gerçekleştirilen cinsiyet ve baby shower partisinde amaç kadının hamileliğinin kutlanmasıdır.

Doğumun rahat olması için benzetme temelli simgesel pratiklerle doğum yönetilmeye çalışılır. Bu uygulamada amaç anneyi yaşatarak bebeğin sağlıklı doğmasını sağlamaktır. Bebeğin bedeninde görünür bir sorun olmasa da kötü ruhların çocuğa zarar vereceği düşüncesiyle doğum sırasında bebeği yaşatmaya yönelik koruyucu önlemler alınmaktadır. Alınan bu önlemler ise bilinmeyen kötü bir güce karşı bilinmeyen bir güçten yardım ummaya yöneliktir. Bu büyüsel nitelikli önlemler alınırken bebeğe zarar verecek kötü ruhun yok edilmesinin tek yolu onunla aynı özellikteki bir gücü devreye sokmaktır. Bilinmezlikler, doğum anını yönetmeyi zorlaştırır. Fakat doğumun nasıl olacağı annenin hamileyken sergilediği fiziksel davranışlarla bağlantılıdır. Annenin günlük yaşamda hareketli olması, bebeğin doğum esnasında geliş yönü veya bebeğin boynuna kordon dolanması, doğumun gerçekleştiği ortam gibi etmenler doğumun kolay veya zor geçmesinde etkilidir. Araştırma alanımızda yaptığımız görüşmelerde doğum esnasında kadınların yatar pozisyonda doğum yapmalarının diğer doğum yöntemlerine göre daha çok tercih edildiği görülmüştür. Bunun nedeni ise bu pozisyonda doğumun daha kolay geçeceğinin düşünülmesidir. Halk kültüründe geçmişte doğumun esnasında bebeğin cinsiyetinin de belli olacağı düşüncesi heyecanlı bir bekleyişe yol açar. Özellikle baba, doğum anında aralık ebesinden bir müjde bekler. Bu durumda beklenti ise erkek çocuğu müjdesinin verilmesidir. Doğum bitiminde bebeğin göbeği kesildikten sonra eşinin düşmesi beklenir. Bebeğin eşi, ondan bir parça olarak düşünülür ve bu nedenle bebeğin bir uzvu gibi değerlendirilerek herhangi bir hayvanın temas etmemesi için toprağa gömülür.

Doğumun sona ermesinden sonra anneyi ve bebeği lohusalık olarak adlandırılan kırk günlük süreç bekler. Bu kırk günlük zaman diliminde geleneksel halk kültüründe annenin ve bebeğin zarar görmemesi için birtakım pratikler uygulanır. Anne ve bebek bu süreçte dışardan gelebilecek tehlikelere karşı korunur. Lohusalık sürecinde annenin kötü ruhlara maruz kalmaması için doğum yapmış başka kadınlardan ve nazar değdirecek insanlardan uzak durması gerekir. Anne ve bebek doğumdan sonra ziyaret edilir. Bu ziyaretler sırasında misafirler bebeğe hediye getirir. Bu süreçte halk arasında yaygın olan inanca göre kırklı kadın ve bebeği alkarısı denen kötü bir ruh tarafından rahatsız edilir. Alkarısı, kırklı kadına ve bebeğine zarar vererek hastalanmasına hatta ölümüne neden olabileceği düşünülen bir tasarıdır. Bu tasarıdan korunmak için çeşitli önlemler alınır. Makas, bıçak gibi metal nesneler ile hamaylı anne ve bebeğin yastığının altına konarak kötü ruhlardan korunmaya çalışılır. Yine kötülüklerden korumak için bebeğe muska, karaçalı, nazarlık gibi nesneler takılır.

Ad koyma ritüeli eski Türklerden beri kutsama amacıyla yapılır. Eski Türk inancına göre çocuğun ad alması için kahramanlık göstermesi gerekmektedir. Ad almayı hak edince de bir bilge tarafından isim almaktaydı. Payas'ta ad koyma ritüelinin günümüzde halâ devam ettiği görülmektedir. Ailenin en büyük ferdi tarafından çocuğa isim konması bu kültürün bir uzantısı mahiyetindedir. Aile büyüğü ya da ezan okumasını bilen bilgili bir kişinin bebeğin kulağa ezan okumasıyla bebeğe isim verilmiş olur. Tüm bunlardan sonra bebeğin göbeğinin düşmesi beklenir. Göbek düştükten sonra toplum ona kutsal bir anlam yüklediği için bebeğin ileride yapacağı mesleğin, ailenin arzuları doğrultusunda şekilleneceği düşüncesiyle bir pratik oluşturur. Bebeğin göbeği, olması istenen mesleğin bulunduğu kurumun bahçesine gömülür. Örneğin bebeğin ileride doktor olması isteniyorsa göbeği hastaneye, öğretmen olması isteniyorsa bu göbek okul bahçesine gömülür.

Payas'ta doğum sonrası uygulanan pratiklerden biri de bebek tuzlama işlemidir. Günümüzde de geçerliğini koruyan bu uygulamanın amacı, çocuğun yaşamı boyunca terlemesini ve vücudunun kokmasını önlemektir. Tuzlama işlemi bebek doğduktan kısa bir süre sonra yapılmaktadır.

Kırklama, su ile arınma amaçlı uygulanan bir ritüeldir. Payas'ta derlenen bilgilere göre doğumdan sonra kritik bir süre olan kırk günü dolduran anne ve bebeğinin tehlikeleri bertaraf ettikleri varsayılarak topluma karışacaklardır. Halkın arasına katılabilmesi için de su ile arınması gerekmektedir. Uygulanan bu ritüele göre kadın kendisini ve bebeğini kırklayarak yeni hayatına adım atar. Anne su ile arınarak yeni benliğini canlandırma yoluna girmiş ve bunu da suyun arınma tasarısı yoluyla gerçekleştirmiştir.

Bebek mevlidi dinsel olarak yapılan bir eylem gibi görünse de yörede, zamanla bu özelliğinden sıyrılarak pratik haline gelmiştir. Çünkü günümüz koşulları ile beraber bir eğlence ve gösterim halini almıştır. Törenin gerçekleşme amacı yönünden de ritüelden kopan mevlid, kadınların bir araya gelerek eğlenme ve bebeğe hediye getirme gibi amaçlarla gerçekleşmektedir. Doğum çevresinde gelişen, popüler kültür ürünü uygulamalardan birisi olan yenidoğan fotoğraf çekimi, bebeğe ileride hatıra kalması için yapılan bir eylemdir. Bu fotoğraflar, genelde hastane ortamında anne, baba ve bebeğin olduğu fotoğraflardır. Bir başka fotoğraf çekimi ise bebeğin bir yaş çekimidir. Bu uygulamada ise daha serbest bir anlayışla farklı konseptlerle çocuğun fotoğrafı çekilir. Aileler çocuğa bir anı bırakmak gayesiyle bu uygulamayı gerçekleştirir.

Bebeğin doğumundan sonra hayata uyum sağlama aşamalarının maddi bir göstergesi olan bebeğin ilk tırnağı ve ilk saçı aile tarafından çok önemli görülür. Bebekten

bir parça olan bu ilk saç ve tırnak inanışı, bedeni olumlamak için yapılan ve çevresinde bir dizi pratik geliştirilen bir durumdur. Çocuğa ait olan bu parçalara iyi davranılmış ve bu şekilde davranılarak ileride çocuğun bedeninin kötülüklerden uzak tutulması amaçlanmıştır. Doğumdan sonra en çok dikkat edilen hususlardan biri de bebeğin hastalıktan ve nazardan korunmasıdır. Hasta olmanın yaşam yolculuğunun bir parçası olduğu düşünülse de bazen buna neden olanın nazar değmesi olacağı da düşünülür. Nazar, bebeğin kötü bakışlara maruz kalarak çocuğun gelişimini engeller ve hastalanmasına neden olur. Bu durumdan kurtulmak için koruyucu gücü olduğuna inanılan nesneler bebeğin üzerine takılır.

Saha çalışmasında derlediğimiz bilgilere göre zamanı geldiği halde çocuğun yürüyememesi ve konuşamaması halk arasında bir kusur olarak görülür. Bu eksikliğin giderilmesi için bazı pratiklere başvurulur. Örneğin yürüyemeyen bir çocuk için hareketleri pratik ve hızlı olan birisinin çocuğun ayağına bağlanan kurdeleyi kesmesi ve onu üç cuma oklava ile yürütmesi, konuşamayan çocuk için kuşun su içtiği kaptan su içirilmesi gibi pratikler yörede sıkça uygulanır. Toplumumuzda bebeğin büyümesi ve gelişmesine dair önemli bir gösterge olan ilk dişin çıkması, aile ve toplum tarafından bir kutsiyeti ifade eder. Bunun için de diş hediği ritüeli, bebek için aile tarafından düzen bir törendir. Yakın akraba ve komşuların katıldığı bu törende gelen misafirlere haşlanmış buğday şekerle karıştırılarak ikram edilir. Anadolu’da buğday, bereketin sembolüdür. Buğday, ilk çağlardan beri berekete karşılık gelir ve diş hediği ritüeline bu özelliğiyle eşlik eder. Buğdayın bazen nohut ya da mısırla kaynatılarak misafirlere ikram edilmesi ve yine bebeğin hayatının bereketli geçmesi amacıyla bebeğin başından aşağı serpilir. Bu törende bebeğin önüne birtakım eşyalar konur. Bebeğin yöneldiği eşyanın içerdiği anlama göre ileride seçeceği mesleği belirlenmiş olur.

Saha çalışması esnasında demir-çelik sektöründeki fabrikaların varlığı ile sanayileşmenin etkisiyle bölgeye Türkiye’nin her ilinden göçler yaşandığı ve bu göçlerin ilçenin kültürel dokusunu etkilediği görülmüştür. Her yaş grubundan kadınla yapılan görüşmeler neticesinde yaşı büyük olanların halk kültürü uygulamalarını devam ettirdiği, genç olanların ise modern uygulamaları da bu sürece dahil ettiği gözlemlenmiştir. Kaynak kişilerin kütükte Payaslı olanlar, Payas’ta doğup büyüyen kişiler olmasına özen gösterilmiştir. Fakat dışardan alınan göçler nedeniyle bu kişilerin sayısı azınlıkta kalmış ve bunlara ulaşmak güçleşmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilere bakıldığında Payas’a yakın olan il ve ilçelerde de benzer kültür öğelerine rastlanmıştır. Literatür araştırmamızda elde ettiğimiz bilgilere göre Payas’ta doğum olgusunu ele alan herhangi

bir çalışmaya rastlanılmamış ve bu çalışmanın yörenin geleneksel kültür öğelerinin unutulmaması ve bu alanda araştırma yapan kişilere kaynak olması temennimizdir. Günümüzde popüler kültür öğelerinin getirdiği pek çok uygulama da bu çalışmaya eklenmiştir. Doğum olgusu etrafında şekillenen pratik ve ritüeller geleneksel kültürde mevcut olduğu gibi günümüzde de karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da geleneksel kültürün güncelde de varlığını devam ettirdiğinin göstergesidir. Bu sürekliliği sağlayan unsurun ise aile büyüklerinin bu konudaki tavrından kaynaklandığı görülmektedir. Aile büyüklerinin geleneğin terk edilmemesi için gençleri kontrol ederek geleneği yaşatmaları hususunda onları teşvik etmesi konusundaki tavırları, bunun en güçlü kanıtıdır. Bunun sonucunda da popüler kültür unsurlarının yanında geleneğin daha baskın olduğu bir araştırma sahası ile karşılaşmıştır. Bir yandan da yörede güncel pratiklerin gün geçtikçe değer kazandığı da görülmektedir. Değişen ve dönüşen dünya modelinde ritüelden pratiğe birçok uygulamanın oluşmaya devam etmesi ve bu oluşuma zemin hazırlayan etmenlerin varlığı nedeniyle yakın tarihli çalışmalarda bu unsurların tespit edilip literatüre kazandırılması gerekli görülmektedir. Bu nedenle yapılacak çalışmalarda bu konuya yer verilebilir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Acıpayamlı, O. (1961). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Ankara: Sevinç.
- Acıpayamlı, O. (1962). Anadolu’da nazarla ilgili bazı âdet ve inanmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX(1-2), 1-40.
- Aça, M. (2001). Türk halk geleneğindeki doğum sonrası uygulamalara bir örnek: Tuzlama. *Milli Folklor*, 13(52), 93-100.
- Akarpınar, R. B. (2006). Mevlid törenlerinin yapısı. *Türkbilig*, (12), 38-63.
- Akçiçek, E. (1992). Anadolu Halk Hekimliğinde Köpek İle İlgili Olarak Tatbik Edilmiş Ampirik Uygulama ve Tedavi Usulleri. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara, 15-24.
- Art Makine (2021, Kasım). Haddeme nedir? Haddeme çeşitleri nelerdir? <https://www.artmakina.com/tr/blog/haddeme-nedir-haddeme-cesitleri-nelerdir>. Erişim tarihi: 27.04.2025.
- Artun, E. (2013). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan.
- Artun, E. (1998). Tekirdağ halk kültüründe geçiş dönemleri: Doğum-evlenme-ölüm. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(10), 85-107.
- Aydın, M. (1982). Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1-10.
- Badinter, E. (2020). *Kadınlık mı? annelik mi?* (Çev. Ayşen Ekmekci). İstanbul: İletişim
- Bali, A. (2017). Gaziantep yöresi doğum geleneklerinde anne ve çocuk sağaltımı. *Electronic Turkish Studies*, 12(5), 85-110.
- Başal, H. A. (2006). Türkiye’de doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası çocuk gelişimi ve eğitimine ilişkin gelenek, görenek ve inançlar. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 19 (1), 45-70.
- Baysal, B. (2019). Hayta yörüklerinin folkloru (Antalya İli Örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bekki, S. (2017). Halk hekimliği ortak miras. Kültür Turizm Bakanlığı, Ankara, 196-208.
- Beluk, F. & Coşkun, Ö. & Güneşli, M. (2016). *Hatay ili Payas ilçesi Karbeyaz Mahallesi sınırları içerisindeki 26 hektar alanın 6306 sayılı kanun hükümlerine göre riskli alan olduğuna dair gerekçe raporu*. Payas: Payas Belediyesi.
- Boratav, P.N. (1994). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek.

- Cılacı, O.(1984). Folklorumuzda Çocuğun Cinsiyetini Tespitte İlgili Adet Ve İnançlarımızdan Bazıları. *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*. 26-28 Ekim 1984, Ankara, 153-164.
- Coşar, M. F. (2019). Erdemli’de geçiş dönemleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Çekül, (2016). *Kentimin öyküsü Payas*. İstanbul: Çekül Vakfı Bilge Ağacı.
- Çimrin, H. (2008). *Antalya folkloru: Gelenekler, görenekler*. Antalya: Akdeniz.
- Çoban, I. (2019). Muğla ili Mentеше ilçesinde doğum. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Darkot, B. (1964). *Payas. İslâm ansiklopedisi(9)*, 531-532, İstanbul: Milli Eğitim.
- Değerli, A. (2013). Bir ritüel pratiği üretme denemesi: Şeyh Gâlib için düzenlenen ilk ihtifal. *Electronic Turkish Studies*, 8(4), 573-587.
- Doğaner A. (2025). Osmaniye çocuk folklorunda bitkiler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (24)1, 96-109.
- Doğaner, A. (2006). Osmanlı yöresinde yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin geçiş törenleri. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Doğaner, A. (2013). Çukurova Bölgesi konargöçerlerinde halk kültürü ve halk edebiyatı. (Yayınlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Donuk, A. (1982). Çeşitli topluluklarda ve eski Türkler’de aile. *Tarih Dergisi*(33), 147-168.
- Elçin, Ş. (1986). Halk edebiyatına giriş, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Erdemir, D. A. (1984). Tıbbi folklorumuzda şap ve bazı örnekler. *Türk halk edebiyatı ve folklorunda yeni görüşler*. 26-28 Ekim 1984, Ankara, 301-308.
- Genç, L. T. (2018). Ahmetli Köyü geçiş ritüelleri. Yayınlanmamış doktora tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gennep, A. V. (2022). *Geçiş ritleri tabular, batıl inançlar, büyüler, ayinler ve törenler*. (Çev. O. Bülbul Beşler). İstanbul: Nora.
- Gökşen, C. (2014). Oyunların çocukların gelişimine katkıları ve Gaziantep çocuk oyunları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 52, 229-259.
- Gürbüz, E. (1995). Diş hediği geleneğinin ritüel karakteri ve fonksiyonları. *Milli Folklor*, 4, 81-83.
- Hatay Büyükşehir Belediyesi (t.y.). *Gezi rehberi, Payas Kalesi*.

- Işık, M. T. & Akçınar, M. & Kadioğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve Kalaycıoğlu, M. (2011). *Hatay halk bilimi I- II*. Antakya Belediyesi.
- Karakaş, A. (2015). Osmaniye halk hekimliğinde ocaklar ve bunlara bağlı uygulamalar, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 320-337.
- Karakaş, A.(2006). Osmaniye'de durmayan çocuk için yapılan uygulamalar ve bunlarda eski Türk kültürü izleri, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 317-327.
- Karataş, İ. (2011). Bölge basınında Hatay sancak meselesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış, yüksek lisans tezi), Sakarya.
- Kartal, N. (2020) Van Gevaş'ta geçiş dönemleri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Kayabaşı, O. (2013). Taşeli yöresi geçiş dönemleri. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Kılıçlıoğlu, S. (1990), *Antakya, Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, İstanbul, 1, 556,557.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Koca, S. K. & Uğurlu S. (2010), Dede Korkut hikâyelerinden hareketle Türk kültüründe erkek evlat olarak oğul kavramı, *Akademik Bakış Dergisi*, 22.
- Kolot, B. (2018). Halk hekimliğinde göbek düşmesi hastalığı ve tedavi yöntemleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 44, 135-151.
- lohusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar.
- Mandaloğlu, M. (2013). İslamiyet öncesi Türklerde aile hukuku. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (33), 133-159.
- Meriç, E. (2020). Mudurnu folklorunda doğum geleneği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Yüksek lisans tezi. Bolu.
- Mollaibrahimoğlu, Ç. (2014). Hayvanlar etrafında oluşan inanç ve uygulamalar: Doğum örneği. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 20(79), 9-23.
- Öncül, K. (2019). Kültürleşme açısından Türk kültüründe sünnet. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 7(20), 123-129.
- Örnek, S. V. (1977). *Türk halkbilimi*. Ankara: İş Bankası Kültür.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk halkbilimi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Payas Belediyesi (t.y.). *Coğrafi konum*. <https://www.payas.bel.tr/sayfa.php?idno=29>.
- Erişim tarihi: 21.02.2025.

- Payaslı, V. (2017). *Sancak'tan vilayete Hatay (1921-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sahillioğlu, H. (1991). *Antakya*, İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 3, 228-232.
- Serbest, K. (2020). Kültür aktörlerinden internet fenomenlerine doğum ve evlilik ile ilgili uygulamalar. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 48-69.
- Sertkaya, B. (2012). Elazığ folklorunda eski Türk inanışlarının izleri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, yüksek lisans tezi, Elazığ.
- Şar, S. (2008). Anadolu'da Rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış, ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 10-15 Eylül 2007, Ankara, 1163-1178.
- Şenses, M. & Yıldızoğlu İ. (2002). Sekiz Ayrı İldeki Kaynana Ve Gelinlerin Lohusalık Ve Çocuk Bakımında Geleneksel Uygulamaları. *Çocuk Forumu*, 5(2), 44-48.
- Tarhan, E. (2023). Gelenegin sosyal medya yolculuğuna bir örnek: Diş hediği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 355-366.
- Tarhan, E. (2024). Türk ninnilerindeki ölüm algısı üzerine bir değerlendirme, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 210-220.
- Teke, E. (2005). Osmaniye'de doğumla ilgili inanç ve uygulamalar. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Tekin, M. (2000). Hatay'da Osmanlı dönemi eserlerine bir bakış, Ortadoğu'da Osmanlı dönemi kültür izleri Uluslararası bilgi şöleni bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1, Ankara.
- Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara: İmge.
- Topaloğlu, A. N. (2022). Hatay ili Payas ilçesi zeytin bahçesi topraklarının bazı fiziksel ve kimyasal özelliklerinin belirlenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), T.C. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri, Hatay.
- Turner, V. (2018). *Ritüeller-yapı ve anti-yapı*. (Çev. Nur Küçük), İstanbul: İthaki.
- Tutar, A. (1997). XX. yüzyıl Hatay tarihi ve günümüz inanç coğrafyası, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayımlanmış doktora tezi), Malatya.
- Türkdoğan, O. (1982). Doğu Anadolu'da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri (IV), Ankara, 587-597. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 63-84.

- Ünal, A. (2015). Geleneksel Türk ailesinin çocuk ve çocukla ilgili inanç felsefesi: Kırgızistan örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (35), 9-36.
- Ünalan, Ö. (2022). Türk halk inanışlarında ıstıra, tıbıka ve ümmü sübyan. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, 36-51.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi (t.y). *Hatay*. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hatay>. Erişim tarihi: 17.12.2024.
- Yeşil, Y. (2014). Türk Dünyası'nda geçiş dönemi ritüelleri üzerine tespitler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3(9), 117-136.
- Yıldırım, Z. (2019). Dünden bugüne Samsun-Çarşamba ilçesinde geçiş dönemleri (Doğum evlenme-ölüm, sünnet-askerlik-hac). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yurtsever, C. (2014). *Payas tarihi*. Payas: İstanbul.

Sözlü Kaynaklar

- K. 1: B. V. 1980, ev hanımı, Payas. (12.01.2025)
- K. 2: Ş. V. 1987, ev hanımı, Payas. (12.01.2025)
- K. 3: S. Y. 1991, ev hanımı, İskenderun. (12.01.2025)
- K. 4: Z. K. 1968, ev hanımı, Payas. (13.01.2025)
- K. 5: K. H. M. 1947, ev hanımı, Payas. (13.01.2025)
- K. 6: M. M. 1941, emekli demir çelik işçisi, Payas. (13.01.2025)
- K. 7: F. K. 1962, ev hanımı, Payas. (15.01.2025)
- K. 8: G. A. 1963, ev hanımı, Payas. (15.01.2025)
- K. 9: Z. K. 1960, ev hanımı, Payas. (15.01.2025)
- K. 10: G. B. 1945, ev hanımı, Payas. (17.01.2025)
- K. 11: H. B. 1933, ev hanımı, İskenderun. (17.01.2025)
- K. 12: H. D. 1966, ev hanımı, Payas. (17.01.2025)
- K. 13: A. K. 1952, ev hanımı, Payas. (20.01.2025)
- K. 14: H. A. 1954, ev hanımı, Payas. (20.01.2025)
- K. 15: L. A. 1965, ev hanımı, Dört Yol. (20.01.2025)
- K. 16: F. B. 1942, ev hanımı, Payas. (21.01.2025)
- K. 17: H. A. 1987, ev hanımı, Payas. (21.01.2025)
- K. 18: F. K. 1950, ev hanımı, Payas. (21.01.2025)
- K. 19: R. G. A. 1986, Hastane çalışanı, Payas. (30.01.2025)
- K. 20: Z. Ö. 1978, ev hanımı, Payas. (02.02.2025)
- K. 21: S. Y. K. 1984, işletmeci, Dört Yol. (12.02.2025)
- K. 22: Z. A. 1973, ev hanımı, Dört Yol. (12.02.2025)
- K. 23: D. D. 1972, ev hanımı, Payas. (15.02.2025)
- K. 24: A. Y. 1968, ev hanımı, Payas. (15.02.2025)
- K. 25: F. T. 1972, ev hanımı, Payas. (15.02.2025)
- K. 26: H. T. 1977, ev hanımı, Payas. (15.02.2025)
- K. 27: D. G. 1961, ev hanımı, Payas. (19.02.2025)
- K. 28: Z. T. 2003, ev hanımı, Payas. (19.02.2025)
- K. 29: H. O. 1982, ev hanımı, İskenderun. (19.02.2025)
- K. 30: D. K. 1943, ev hanımı, Payas. (19.02. 2025)
- K. 31: A. Y. 1982, ev hanımı, Payas. (21.02.2025)
- K. 32: F. M. 1970, ev hanımı, Dört Yol. (19.02.2025)

- K. 33: Y. E. 1940, ev hanımı, Payas. (03.03.2025)
- K. 34: M. D. 1963, ev hanımı, Payas. (03.03.2025)
- K. 35: H. Y. 1970, ev hanımı, Payas. (03.03.2025)
- K. 36: Ş. D. 1971, ev hanımı, Payas. (03.03.2025)
- K. 37: S. A. 1965, ev hanımı, Payas. (12.03.2025)
- K. 38: K. K. 1994, ev hanımı, Payas. (12.03.2025)
- K. 39: H. Y. 1977, temizlik görevlisi, Payas. (13.03.2025)
- K. 40: L. E. 1958, ev hanımı, Dört Yol. (13.03.2025)
- K. 41: S. T. 1972, ev hanımı, Payas. (15.03.2025)
- K. 42: H. E. 1942, ev hanımı, Dört Yol. (15.03.2025)
- K. 43: E. E. 1960, ev hanımı, Payas. (15.03.2025)
- K. 44: Z. B. 1977, ev hanımı, Payas. (15.03.2025)
- K. 45: Z. B. 1979, ev hanımı, Payas. (15.03.2025)
- K. 46: L. K. 1949, ev hanımı, Payas. (25.03.2025)
- K. 47: S. K. 1979, ev hanımı, Payas. (25.03.2025)
- K. 48: Z. K. 1949, ev hanımı, Payas. (25.03.2025)
- K. 49: A. F. T. 1942, ev hanımı, Payas. (30.03.2025)
- K. 50: A. T. 1964, ev hanımı, Payas. (30.03.2025)
- K. 51: H. T. 1980, ev hanımı, Payas. (30.03.2025)
- K. 52: A. Ö. 1985, ev hanımı, Payas. (10.04.2025)
- K. 53: G. Ö. 1950, ev hanımı, Payas. (10.04.2025)
- K. 54: N. K. 1994, ev hanımı, Payas. (10.04.2025)
- K. 55: F. A. 1949, emekli ilköğretmeni, Payas. (10.04.2025)
- K. 56: A. Ö. A. 1977, matematik öğretmeni, Payas. (11.04.2025)
- K. 57: E. A. 1942, emekli ilköğretmeni, Payas. (11.04.2025)
- K. 58: H. B. 1987, ev hanımı, Payas. (11.04.2025).
- K. 59: M. B. 1940, ev hanımı, Payas. (11.04.2025),
- K. 60: E. K. 1947, ev hanımı, Payas. (11.04.2025)
- K. 61: N. E. 1955, emekli öğretmen, Payas. (11.04.2025)
- K. 62: M. İ. E. 1980, öğretmen, Payas. (15.04.2025)
- K. 63: F. E. 1953, emekli öğretmen, Payas. (15.04.2025)
- K. 64: H. A. 1969, ev hanımı, Payas. (15.04.2025)
- K. 65: G. A. 1959, emekli işçi, Payas. (15.04.2025)
- K. 66: E. A. 1990, öğretmen, Payas. (15.04.2025)

- K. 67: S. A. 1985, öğretmen, Payas. (15.04.2025)
- K. 68: M. A. 1995, imam, Payas. (15.04.2025)
- K. 69: D. G. 1960, ev hanımı, Payas. (19.04.2025)
- K. 70: E. E. 1982, evde hasta bakım işçisi, Payas. (19.04.2025)
- K. 71: M. K. 1943, ev hanımı, Payas. (19.04.2025)
- K. 72: H. T. 1948, ev hanımı, Dört Yol. (19.04.2025)
- K. 73: B. G. 1973, esnaf, Payas. (19.04.2025)
- K. 74: Z. S. 1970, ev hanımı, Payas. (19.04.2025)
- K. 75: Ö. T. 1989, memur, Payas. (21.04.2025)
- K. 76: L. G. 1982, ev hanımı, Payas. (21.04.2025)
- K. 77: İ. K. 1992, işçi, Payas. (21.04.2025)
- K. 78: N. A. 1970, temizlik işçisi, Payas. (21.04.2025)
- K. 79: E. B. 1973, temizlik işçisi, Payas. (21.04.2025)
- K. 80: N. K. 1970, temizlik işçisi, Payas. (21.04.2025)
- K. 81: R. B. 1977, mühendis, Payas. (22.04.2025)
- K. 82: G. O. 1975, ev hanımı, Dört Yol. (22.04.2025)
- K. 83: N. B. 1973, ev hanımı, Dört Yol. (22.04.2025)
- K. 84: E. D. 1980, muhasebeci, Payas. (22.04.2025)
- K. 85: M. T. 1982, memur, Dört Yol. (22.04.2025)
- K. 86: K. T. 1999, işçi, Payas. (22.04.2025)
- K. 87: F. D. 1950, emekli, Payas. (22.04.2025)
- K. 88: İ. D. 1982, serbest meslek, Payas. (22.04.2025)
- K. 89: F. D. 1965, ev hanımı, Payas. (22.04.2025)
- K. 90: Y. O. 1998, işçi, Payas. (22.04.2025)
- K. 91: M. D. 1995, mühendis, Payas. (22.04.2025)
- K. 92: R. T. 1979, memur, Payas. (25.04.2025)
- K. 93: M. D. 1975, taksi şoförü, Payas. (25.04.2025)
- K. 94: S. D. 1968, taksi şoförü, Payas. (25.04.2025)
- K. 95: Ş. D. 1980, işçi, Payas. (25.04.2025)
- K. 96: H. C. K. 1986, doktor, Payas. (25.04.2025)
- K. 97: M. K. 1995, diyetisyen, Payas. (26.04.2025)
- K. 98: B. O. 1985, serbest meslek, Payas. (26.04.2025)
- K. 99: N. O. 1988, ev hanımı, Payas. (26.04.2025)
- K. 100: E. O. 1996, ev hanımı, Payas. (30.04.2025)

- K. 101: S. T. 1978, ev hanımı, Dört Yol. (30.04.2025)
- K. 102: R. T. 1990, muhasebeci, Dört Yol. (30.04.2025)
- K. 103: S. T. 1992, harita kadastrocu, Payas. (30.04.2025)
- K. 104: E. A. 1992, çevre mühendisi, Payas. (30.04.2025)
- K. 105: M. D. 1990, inşaat mühendisi, Payas. (30.04.2025)
- K. 106: N. E. 1980, temizlik personeli, Payas. (30.04.2025)
- K. 107: G. B. 1993, kuaför, Payas. (03.05.2025)
- K. 108: U. T. 1936, ev hanımı, Dört Yol. (03.05.2025)
- K. 109: G. G. 1955, ev hanımı, Payas. (03.05.2025)
- K. 110: T. A. Y. 1993, biyolog, Payas. (03.05.2025)
- K. 111: K. C. 1974, ev hanımı, Payas. (10.05.2025)
- K. 112: N. C. 1976, ev hanımı, Payas. (10.05.2025)
- K. 113: H. C. 1986, ev hanımı, Payas. (10.05.2025)
- K. 114: S. C. 1979, öğretmen, Payas. (10.05.2025)
- K. 115: F. E. 1970, ev hanımı, Payas. (10.05.2025)
- K. 116: C. K. 1997, ev hanımı, Payas. (12.05.2025)
- K. 117: C. P. 1983, çağrı merkezi çalışanı, Payas. (12.05.2025)
- K. 118: E. C. 1990, ev hanımı, Payas. (13.05.2025)

EKLER

EK 1. GÖRÜŞME SORULARI

- 1- Çocuk sahibi olmak için başvurulanan yöntemler nelerdir?
- 2- İstenmeyen gebelik nasıl sonlandırılır?
- 3- Çocuk istediği halde çocuk sahibi olamayanlar nasıl yöntemlere uygularlar? Erkek veya kadında bir kusur varsa ne gibi uygulamalar yapılır? (dinsel, büyüsel ritüeller ya da halk hekimliği vb.)
- 4- Toplumda çocuğu olmayan kadın ve erkek hangi isimle adlandırılırlar?
- 5- Çocuğu olmayan kadına veya erkeğe halk nasıl muamele eder?
- 6- Tıbbikalı kadın olarak adlandırılan kadının özellikleri nelerdir?
- 7- Bir kadın hamile olduğunu nasıl anlar ve müjdeyi ilk kime verir?
- 8-Halk tarafından hamile kadın nasıl adlandırılır? (gebe, yüklü gibi)
- 9- Doğacak çocuğun yüzünün güzel olması için yapılan dinsel ve büyüsel uygulamalar nelerdir?
- 10- Çocuğun kusurlu doğmaması için neler yapılır?
- 11- Hamileyken, bebeğin huyunu ve ahlakını etkileyeceği düşünülen davranışlar ve inanışlar nelerdir?
- 12-Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
 - a) Annenin kendi yaptıkları
 - b) Annenin haberi olmadan yakınlarının yaptıkları
 - c) Annenin fiziki görüntüsü
 - d) Çocuğun hareketleri
- 13- Kız çocuğunun olması isteniyorsa hamileyken yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- 14- Erkek çocuğun olması isteniyorsa hamileyken yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- 15- Erkek çocuk istenmesinin nedeni nedir?
- 16- Kız çocuk istenmesinin nedeni nedir?
- 17- Aşerme nedir? Bölgede aşeren kadınlara ne gibi adlandırmalarda bulunulur? Bu dönemle ilgili uygulamalar ve dikkat edilmesi gerekenler nelerdir?
- 18- Kız veya erkek çocuk için yapılan hazırlıklar nelerdir?

19- Ailenin ilk çocuğu için hazırlıkları hangi taraf yapar? Anne tarafı mı, baba tarafı mı?

20- Doğum yapan kadının yatağı nasıl hazırlanır? /Höllük toprağı kullanılır mı?

Doğum Sırası:

1- Doğumu kim yaptırır?

2- Diplomalı ebeye mi, aralık ebesine mi, hangisine güvenirsiniz?

3- Doğumda kullanılan malzemeler nelerdir?

4- Doğum yaptırana neler hediye olarak verilir?

5- Doğum odasında olması gerekenler ve odanın özellikleri nelerdir?

6- Doğum odasına alınan kişiler kimlerdir ve özellikleri nelerdir?

7- Doğum zor olursa uygulanan yöntemler nelerdir?

8- Doğumun zor olmasına sebep olan etkenler nelerdir?

9- Göbek bağı nasıl ve ne ile kesilir?

10- Göbeğin uzun veya kısa olmasının bir anlamı var mıdır?

11- Göbek kesildikten sonra çocuğa yapılan uygulamalar nelerdir?

12- Doğum bitince anneye yapılan uygulamalar nelerdir?

Doğum Sonrası:

1- Yeni doğum yapan kadına verilen adlar nelerdir?

2- Doğum sonrası ağrıyı dindirmek için hangi yöntemler uygulanır?

3- Çocuk doğunca aile ve babaya müjdeyi kim verir?

4-Müjde verene ne hediye edilir?

5- Çocuğu ilk kucağına alan kişi kimdir?

6- Çocuğu ilk defa kucağına alan kişi kimdir ve uygulanan ritüeller nelerdir?

7- Anne sütü yeni doğan çocuğa ilk ne zaman verilir?

8- Çocuğun ismi ne zaman verilir?

9-Çocuğun ismini kim seçer? Hangi isimler genellikle seçilir, neden?

10- Çocuğa ismi kim verir?

11- Ad verme sırasında ne gibi uygulamalar yapılır?

12- Çocuk doğduktan sonra yaşamıyorsa diğer doğan çocuklara yaşaması için ne gibi isimler verirler?

13- Bir daha çocuk istemeyenler son doğan çocuklarına ne gibi isimler verirler?

14- Erkek çocuğu olmayanlar son doğan kızlarına bundan sonra doğacak çocuğun erkek olması için ne gibi isimler verirler?

15- Kız çocuğu olmayanlar son doğan erkek çocuklarına bundan sonra doğacak çocuğun kız olması için ne gibi isimler verirler?

- 16- Doğup da yaşamayan çocukların yaşamasını sağlamak için yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- 17- Kız çocuğun doğumu nasıl karşılanır?
- 18-Erkek çocuğun doğumu nasıl karşılanır?
- 19- Uzun zaman sonra doğan çocuğun doğumu nasıl kutlanır?
- 21- Yeni doğum yapan kadın kaç gün dinlenir?
- 22- Bebek mevlidi yapılır mı? Yapılırsa kimler davet edilir?
- 23- Kırklama nasıl ve ne zaman yapılır, bölgede kırklama hangi adlarla bilinir?
- 24- Kırklama işleminde kullanılan malzemeler nelerdir? Bu malzemelerin özellikleri ve anlamları nelerdir?
- 25- Kırklama kaç defa yapılır?
- 26- Lohusa ve bebeğini ziyarete gelenler nasıl ağırlanır?
- 27-Lohusa ve bebek sokağa ne zaman çıkarlar ve ilk kimin ziyaretine giderler?
- 29- Bu ilk ziyarete verilen isim nedir ve gidilen yerde yapılan ritüeller nelerdir?
- 30- Lohusa ve bebeği evde yalnız bırakılır mı? Ne zamana kadar yalnız bırakılmazlar?
- 31- Bırakmak zorunda kalırsa ne gibi önlemler alınır?
- 32- “Kırk basması” nedir?
- 33- Kırk basması hangi durumlarda olur?
- 34- Kırk basmaması için alınan önlemler nelerdir?
- 35- Kırk basması nasıl sağaltılır? Sağaltmayı yapanlar kimlerdir? Bu esnada hangi araç-gereçler kullanılır ve bunların anlamları nelerdir?
- 36- Al basmasına inanır mısınız?
- 37- Al basmaması için alınan önlemler nelerdir?
- 38- Hangi durumlarda al basar?
- 39- Anne ve çocuğu al basınca neler olur?
- 40- Al basması nasıl sağaltılır? Kimler sağaltır? Kullanılan araç-gereç ve malzemelerin özellikleri nelerdir?
- 41- Annenin sütü az olur veya hiç olmazsa kimler bebeğe süt verebilir?
- 42- Bu kişiler hangi özelliklerinden dolayı seçilir?
- 43- Annenin sütü azalınca yapılan uygulamalar nelerdir?
- 44- Annenin hangi durumlarda sütü gelmez ya da azalır?
- 45- Çocuğun bezleri, neden gece dışarı bırakılmaz?
- 46- Çocuğun elbiselerinin yıkandığı su her yere dökülür mü? Dökülme zamanı var mı?
- 47- Doğumda ölen çocuk kefenlenir mi?

48- Doğduktan kısa bir süre sonra ölen çocukla ilgili bir uygulamaya var mı?

49- Doğum yaparken ölen kadınla ilgili yapılan uygulamalar nelerdir?

Çocukluk Çağı

1- Bebeğin yattığı yerin nasıl olması gerekir?

2- Yörede daha çok hangi beşikler kullanılır?

3- Bebek, salıncak veya başka bir yerde yatırılıyorsa özellikleri nelerdir?

4- Salıncak veya beşik ile ilgili inanmalar ve kaçınmalar nelerdir? (Boşken sallanması vb.)

5- Göbek bağı düştükten sonra yapılan uygulamalar nelerdir?

6- Bebeğin altı ne ile bağlanır? (Toprak konulur mu?)

7- Bebeğin kundaklama şekli nasıldır?

8- Çocuğa ne tür takılar takılır? Muska ve nazarlık neden takılır?

9- Yeni doğan bebeğin giyimi nasıldır?

10- Çocukların davranışları ile ilgili inanışlar nelerdir? (Uykuda gülmesi, ağlaması, bacağından arasından bakması)

11- Bebeklere ninni söylenir mi? Hangi ninniler söylenir?

12- Çocuğun ilk tırnağı ne zaman kesilir?

13- Tırnak kesilirken yapılan uygulamalar nelerdir? (Babasının para cüzdanına elini sokması gibi)

14- Kız veya erkek çocuğunun saçı ilk ne zaman kesilir?

15- Kesilen saçlarla ilgili uygulama ve inanışlar nelerdir?

16- Çocuğun dişinin çıktığını ilk gören ne yapar?

17- İlk diş çıktığında yapılan uygulamalar nelerdir? (Diş hediği, buğday vb.)

18- Diş çıkarması geciken çocuklara yapılan uygulamalar nelerdir? (Hocaya okutmak vb.)

19- Çocuğun ilk dişi düştüğünde yapılan uygulamalar nelerdir? (Dişin dama atılması vb.)

20- Yürümesi geciken çocuğa yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?

21- Sık sık düşen çocuğa ne gibi uygulamalar yapılır?

22- Konuşması geciken çocuğa yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?

23- Çocuklara mama veya ek gıda olarak neler yedirilir?

24- Çocuklar, nasıl oyuncaklarla oyun oynarlar?

25- Oyuncaklar satın alınır ya da yapılır mı?

26- Kız veya erkek çocuklar ne tür oyuncaklarla oynar?

- 27- Kız ve erkek çocuklar kaç yaşına kadar birlikte oynarlar? Belli bir yaştan sonra niçin beraber oynamazlar?
- 28- Çocuklar hangi yaştan itibaren ev veya tarla işlerine yardım ederler?
- 29- Çocuklar için evde hangi yasaklar vardır?
- 30- Çocuk terbiyesini kimler nasıl verir?

Sünnet

- 1-Sünnet nedir? Niçin yapılır?
- 2- Sünnet daha çok kaçınıcı yaşlarda yapılır?
- 3- Sünnet daha çok hangi mevsimlerde yapılır?
- 4- Yetim ve fakir çocukların sünneti nasıl yapılır?
- 5- Sünneti yapan kişiler kimlerdir ve özellikleri nelerdir?
- 6- Sünnet töreni yapılır mı, yapılırsa nasıl yapılır?
- 7- Sünnet olmadan önce yapılan hazırlıklar nelerdir?
- a) Sünnet alışverişi, kıyafet nasıl olur?
- b) Sünnet yemekli olacaksa yapılan yöresel yemekler hangileridir?
- c) Çocuğun sünnet olduktan sonra yatacağı yer nasıl hazırlanır?
- 8- Sünnete davet nasıl olur? (Davetiye veya okuntu)
- a) Okuntu işini kim yapar?
- b) Okuntu yapan kişiye hediye verilir mi?
- 9- Sünnet günü yapılan uygulama ve inanışlar nelerdir?
- a) Çocuk gezdirilir mi? Kimler tarafından ve nasıl gezdirilir?
- b)Sünnet, nerede yapılır?(Ev veya hastane)
- c)Sünnetin kolay olması için yapılan uygulamalar nelerdir? (Dua okumak, çocuğun ağzına lokum vermek vb.)
- d) Mevrit okutulur mu? Ne zaman?
- e) Çalgı varsa ne zaman çalınır? (Hangi havalar çalar?)
- 10- Sünnette gelen hediyeler nelerdir? Ne zaman verilir? Sünnet çocuğunun ilk günler bakımı nasıldır ve kim yapar?
- 11- Sünnetli olarak doğan çocuk, tekrar sünnet edilir mi?
- 12- Çocuğun kirvesi nasıl seçilir, sünnet öncesi ve sırasında görevleri nelerdir?

EK 2. FOTOĞRAFLAR

F. 1: Hatay ve İlçeleri (tr.wikipedia.org).

F. 2: Kaynak kişilerimizden M. M. nin Sincan köyündeki evinden Payas manzarası

F. 3: Payas Kalesi (<https://hatay.bel.tr/payas-kalesi.>).

F. 4: Fatih Mahallesi'nde bebeği olmayan gelinin adaklığı

F. 5: Bebek için adanan adaklık kurban

F. 6: Rutin bebek kontrolünden bir ultrason görüntüsü

F. 7: Fatih Mahallesi'nde bir asırlık beşik

F. 8: Erkek bebek giyim örneği, örgü bebek patiği

F. 9: Yeni doğan bebek giyiminden örnekler, erkek bebek zıbını

F. 10: M. B. nin çocuklarını uyuttuğu yetmiş yıllık bebek beşiği yerine kullanılan halbur (Payas, Fatih Mahallesi)

F. 11: Kaynak kişilerimizden G.Ö. ile görüşmemizden bir kare

F. 12: Bebek mevlidinde anne ve bebeği

F. 13: Bebek mevlidinde dağıtılan hediye tesbihler

F. 14: Kaynak kişilerimizden G. Y. , A. Y. ve akrabaları ile görüşmemizden bir kare

F. 15: Kaynak kişilerimizden Z. Ö. ve akrabaları ile görüşmemizden bir kare

F. 16: Kaynak kişilerimizden C. K. nin doğum öncesi fotoğrafı

F. 17: Yeni doğan erkek bebeğin hastane odasından bir fotoğrafı

F. 18: Kaynak kişilerimizden H. O. ve D. K. ile görüşmemizden bir kare

F. 19: Kaynak kişilerimizden K. H. M. ile görüşmemizden bir kare

F. 20: Saklanan ilk bebek saçı ve göbeği

F. 21: Bebek kırklama uygulaması (erkek bebek)

F. 22: Bebek kırklama uygulaması (erkek bebek)

F. 23: Bebek kırklama uygulaması (kız bebek)

F. 24: Bebek kırklama uygulaması (kız bebek)

F. 25: Kaynak kişilerimizden S. A. ile görüşmemizden kare

F. 26: Bebeği için anı biriktiren annenin anı kutusu

F. 27: Bebek diş hediyinden bir görüntü

F. 28: Geç yürüyen çocuk için cuma günü oklava ile yürütme ritüelinde bir görüntü

F. 29: M. B. nin çocuklarının yaptığı el yapımı oyuncaklar (Payas, Fatih Mahallesi)

F. 30: Kaynak kişilerimizden M. B. ile görüşmemizden bir kare

F. 31: 6 aylık dolduran bebek foto çekiminden bir kare

F. 32: İlk yaşı kutlanan bebek

F. 33: Doğum gününde stüdyoda çekilen bir kare

F. 34: Yaşını doldurmayan bebeğin hastanede yapılan sünneti

F. 35: Sünnet günü iki kardeşin stüdyoda çekilen fotoğrafından bir kare

F. 36: Sünnet günü ailenin stüdyoda çekilen fotoğrafından bir kare

EK 3. YÖRESEL KELİMELEK SÖZLÜĞÜ

Payas halk kültüründe kullanılan yöresel kavram ve kelimelerin anlamları şunlardır:

-A-

Aralık Ebese: Doğum sırasında kadının doğurtma işini yapan eğitim almamış kadın.

Aristak: Tavan

Atılmak: Söze atlamak, karşılık vermek.

-B-

Belemek: Yarım kundak.

Beşirikli: Becerikli

-C-

Cara / Cere: Toprak küp

Cilban: Küçük buğday ya da bezelye tanesi

-Ç-

Çaput: Bez parçası.

Çeşilir: Açılır.

-D-

Dembek: Dümbelek

Dilbent: Tülbent

Dili öklü: Dilaltı bağı olan.

Dombalak atmak: Takla atmak.

Dölsüz: Çocuksuz

Dulukmak: Durmak

-E-

Eli çakır: Hırsız

-F-

Fol: Topaç

-G-

Gamer: Tecrübeli mahalle ebese, eğitimsiz kişi.

Gömbet: Büyük testi

Gömmeç: Lokumlu bisküvi

Görükmezler: Adını anınca musallat olunacağından korkulan varlıklar.

-H-

Haddehane: Maddeleri işlevden geçiren üretim yeri.

Hamaylı: Küçük Kur'an-ı Kerim.

Har yağı: Defne yağlı sabun.

Havıt: Bebek bezi

Hışhış: Çıngırdak

Hop: Bebeğin sırt çantasına benzer eşya.

-K-

Kaçagısı: Çizgi oyunu.

Kamer: Tecrübeli mahalle ebesi, eğitimsiz kişi.

Karaçalı: Dikenli çalı bitkisi.

Karağı: Yay şeklinde çatal.

Kelebek: Abdal

Keleklenmek: Ergenliğe girmek.

Kiriş: Çubuk

Kömeç: Ebegümeci

Köstü: Köstebeklerin eşelediği toprak.

Köynek: Belin altına kadar inen, basmadan dikilmiş gömlek.

Kunlamaz: Doğuramaz.

Küşşeli: Saçı uzun akli kısa.

-M-

Motdak: Portakalın küçüğü.

Murt: Hambelis

-N-

Nennen: Hamak tarzı salıncak.

-O-

Okuntu: Düğün için dağıtılan hediye.

-P-

Payam çiçeği: Badem çiçeği.

Peşkir: Havlu

Püsü: Kedi

-S-

S. taşı: Nazar için takılan şap.

Sel: Salya

Sıtaralı: Şanslı

Sömelek: Kundakla sarılan ve bağlanan şey, bebek kundağı.

-Ş-

Şelek: Odun

Şer vakti: Akşam

-T-

Teba: Karnındaki çocuğu sürekli düşen kadın.

Tele: Tüy

Teşt: Leğen

Tıbıka: Karnında çocuk durmayan ya da çocuğu doğumdan hemen sonra ölen kadın.

Tuz Yüğü: Kız çocuğu bekleyen anne adayının kalçalarında görülen ağırlık.

-U-

Urbalı: Elbise

-Ü-

Üzerlik: Kafası yuvarlak kuru ot.

-Y-

Yörek bağı: Çocuğun beşikten düşmemesi için, karnı üstünden geçirilerek sarılan bağ.

Yudup: Yıkayıp

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Semra SEVİNÇHAN BALIK

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans : Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2008 -2012

Tezli Yüksek Lisans : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2022-2025

İŞ DENEYİMİ

Milli Eğitim Bakanlığı: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği (2016-...)

**SAVUNMA ÖNCESİ TEZ ÇALIŞMASI
BENZERLİK RAPORU FORMU**

Doküman No	OKÜ.LEE.FR.0027
Yayın Tarihi	01.06.2023
Revizyon Tarihi	--
Revizyon No	00

**T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne**

Aşağıda bilgileri yer alan tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Özet ve Abstract c) Giriş, d) Ana bölümler, e) Sonuç ve f) Kaynakça kısımlarından oluşan toplam 124 sayfalık kısmına ilişkin, 24.09.2025 tarihinde Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8 'tür. Aşağıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve aşağıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

İmza :

Tarih : 24.09.2025

Öğrenci Ad, Soyad : Semra SEVİNÇHAN BALIK

(Lütfen tüm alanları doldurunuz.)	
Adı ve Soyadı	Semra SEVİNÇHAN BALIK
Ana Bilim/ Ana Sanat Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Öğrenci Numarası	2222107102
Danışman Ünvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ali DOĞANER
Tez Başlığı (Türkçe)	Payas Halk Kültüründe Doğum Geleneği

AZAMİ BENZERLİK ORANLARI			
FİLTRELEME I		FİLTRELEME II	
1	Kabul / Onay ve Bildirim sayfaları hariç	1	Kabul / Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2	Kaynakça hariç	2	Kaynakça hariç
3	Alıntılar dahil	3	Alıntılar hariç
		4	5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç
☒	Benzerlik maksimum %30	☐	Benzerlik maksimum %10

DANIŞMAN ONAYI		ENSTİTÜ ONAYI	
Tarih	24.09.2025	Tarih	24.09.2025
UYGUNDUR		UYGUNDUR	
Ünvan Ad, Soyad	Doç. Dr. Ali DOĞANER	Ünvan Ad, Soyad	
İmza		İmza	

DİKKAT

* Bilgilerde eksiklik ya da hata bulunan dilekçeler ile imzasız dilekçeler işleme konulmayacaktır.